

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва
Фундаментальна бібліотека

*Серія бібліографічних покажчиків
«Книжкові скарби ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва»*

Назустріч 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва

**ЦІННІ ВИДАННЯ
ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
ХНАУ ім. В. В. ДОКУЧАЄВА**

**ВИПУСК 4
«ВИДАННЯ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК» (XIX ст.)**

ЧАСТИНА 1

Природознавство. Математика. Астрономія. Фізика. Хімія. Кристалографія.
Мінералогія. Геологія. Фізична географія. Метеорологія. Петрографія.
Економічна геологія. Гідрологія. Палеонтологія

УДК [016:09] : 5(477.54)

Ц 62

Відповідальна за випуск: С.О. Довгалюк, директорка бібліотеки
Укладачі: О.Д. Кандаурова, завідувачка сектора рідкісних і цінних видань;
І.П. Жидких, головна бібліографиня

Ц 62 Цінні видання ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Вип. 4. Видання з природничих наук (XIX ст.) : бібліогр. покажч. / уклад.: О. Д. Кандаурова, І. П. Жидких. – Харків : ХНАУ, 2020. – Ч. 1: Природознавство. Математика. Астрономія. Фізика. Хімія. Кристалографія. Мінералогія. Геологія. Фізична географія. Метеорологія. Петрографія. Економічна геологія. Гідрологія. Палеонтологія. – 156 с. : іл. – (Серія «Книжкові скарби ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва») (Назустріч 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В.В. Докучаєва). – Текст укр., рос. мовами.

Покажчик розкриває колекцію рідкісних і цінних російськомовних книг з природничих наук XIX ст. з фондів Фундаментальної бібліотеки ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Містить 208 бібліографічних записів з елементами наукового опису, складених відповідно до стандартів.

Структура видання складається з основної частини та низки допоміжних покажчиків. В основній частині матеріал розташований за тематичними рубриками згідно Універсальної десяткової класифікації (УДК), в рубриці – за алфавітом авторів і назв. Різномасштабному розкриттю змісту сприяє розгалужений науково-допоміжний пошуковий апарат, який містить покажчики, що значно збагачують видання та підвищують його інформативність: іменний і хронологічний покажчики, перелік типографій і видавців за містами, покажчик провенієнції. Видання ілюстровано портретами авторів і зображеннями книг.

Покажчик призначений як для фахівців – науковців, студентів, бібліотечних працівників, так і для широкого загалу користувачів, зацікавлених історичним минулим природничих наук.

УДК [016:09] : 5(477.54)

©Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва, 2020
©Фундаментальна бібліотека, 2020

ВІД УКЛАДАЧІВ

«Какое наслаждение «вопрошати» природу, «пытать» её! Какой рой вопросов, мыслей, соображений! Сколько причин для удивления, сколько ощущений приятного при попытках обнять своим умом, воспроизвести в себе ту работу, какая длилась века в бесконечных её областях».

В.І. Вернадський, видатний вчений-природодослідник

Книги – матеріальний символ духовної скарбниці людства, виявлення його колективної пам'яті. Документальний спадок є незамінним джерелом для вивчення історії суспільства, розвитку науки і техніки, освіти та літератури.

У Фундаментальній бібліотеці ХНАУ ім. В.В. Докучаєва зберігається унікальний книжковий фонд видань, що мають велике культурне, історичне та наукове значення, як для аграрної науки, так і для національно-культурного надбання України. Вивчення, збереження і забезпечення доступу до нього сучасним і майбутнім поколінням є одним із найважливіших завдань бібліотеки.

Із часу заснування книгозбірня агроуніверситету славилася вагомим зібранням рідкісних і цінних друків із природничих наук, адже вони є важливою складовою аграрної освіти і науки. За архівними даними «... із 1816 р. до 1914 р. бібліотека Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва перетворилася на книгозбірню з багатим і цінним зібранням літератури з природничих наук і сільського господарства, поступаючись лише бібліотеці Варшавського університету в гуманітарних, правових і медичних виданнях».

Аграрна наука являє собою інтегровану систему наукового знання, до якого входять комплекси біологічних, хімічних, економічних, екологічних, медичних та інших наук. Поняття «аграрна наука» охоплює всі напрями досліджень, пов'язаних з різноманітними галузями сільського господарства – від наук про функціонування живих організмів до наук про соціально-економічні процеси в аграрному виробництві.

Наука ніколи не стоїть на місці, наукове пізнання постійно розвивається. В історії розвитку природознавства треба особливо виділити ХІХ ст., яке можна назвати епохою видатних наукових відкриттів і трампліном для ривка цивілізацій. Це було століття перелому, промислової революції, що в корені змінило всю систему людських цінностей. У ХІХ ст. зроблено значну кількість відкриттів, які заклали фундамент для подальших корінних змін в науці.

Досягнення в галузі фізики, хімії, біології, медицини перевернули уявлення людини про світ. Ці значні відкриття і нововведення вплинули не тільки на зміну світогляду декількох поколінь, а й на весь уклад їхнього життя.

У другій половині ХІХ ст. відбулися важливі зміни й в організації підготовки вчених. Спочатку в Європі, а потім в Америці створюються лабораторії, зароджуються наукові школи. Наука стала професійною, а поняття

«учений» стало означати не просто освічену людину, а професію певної частини освічених людей. Розвиток технологій стимулювало розвиток науки, а остання, в свою чергу, створювала фундамент для нових технологій.

У четвертому випуску бібліографічного покажчика «Цінні видання ФБ ХНАУ ім. В.В. Докучаєва» розкрито перлини колекції рідкісних і цінних книг з природничих наук XIX ст. з фонду бібліотеки.

Видання продовжує серію бібліографічних покажчиків «Книжкові скарби ФБ ХНАУ ім. В.В. Докучаєва», розпочатої в 2013 р. Присвячене 205-річчю від дня заснування ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (5 жовтня 2021 р.).

Зібрана в покажчику література сприяє розкриттю результатів кропіткої розумової діяльності видатних представників світової науки, дає яскраве уявлення про те, як протягом XIX ст. розвивалися природничі науки, як із плином часу змінювалися погляди вчених на закони світобудови, як перетворювалося уявлення звичайних людей про навколишній світ та оточуючі їх речі.

До покажчика ввійшли російськомовні друки XIX ст. із рідкісного та цінного фонду бібліотеки з таких галузей природничих наук: природознавство, математика, астрономія, фізика, хімія, кристалографія, мінералогія, геологія, фізична географія, метеорологія, петрографія, економічна геологія, гідрологія, палеонтологія. Хронологічне охоплення – 1801–1900 рр. включно. Містить 208 бібліографічних записів з елементами наукового опису, серед яких 18 рідкісних книг (включно до 1850 р.).

Структура видання складається з основної частини та низки допоміжних покажчиків. В основній частині матеріал розташовано за тематичними рубриками згідно Універсальної десятикової класифікації (УДК), в рубриці – за алфавітом авторів і назв. Різномасштабному розкриттю змісту сприяє розгалужений науково-допоміжний пошуковий апарат, який містить покажчики, що значно збагачують видання та підвищують його інформативність: іменний і хронологічний покажчики, перелік типографій і видавців за містами, покажчик провенієнцій. Видання ілюстровано портретами авторів і зображеннями книг.

При підготовці видання ураховано особливості видань, що вимагають посторінкового вивчення у бібліографічній практиці, насамперед це опис книг «de visu». Бібліографічний опис здійснено мовою оригіналу відповідно до ДСТУ ГОСТу 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та «Правил составления библиографического описания старопечатныхзданий» із максимально точним збереженням особливостей орфографії та пунктуації титульної сторінки, із відтворенням фонетичних особливостей і стилю відповідної епохи.

Представлені у покажчику книги не тільки демонструють розвиток природничих наук у XIX ст., а також є цінним джерелом для вивчення друкарської та видавничої справи того часу. Видання вийшли з-під верстатів типографій Києва, Харкова, Одеси, Варшави, Ново-Олександрії, Москви,

Санкт-Петербурга, Казані, Саратова, Сімферополя. Серед них видання відомих друкарів: П. Барського, М.О. Вольфа, О.І. Глазунова, А.Ф. Деврієна, І.М. Кушнерева, А.І. Мамонтова, А.Ф. Маркса, Ф. Павленкова, К.Л. Ріккера, М.М. Стасюлевича, А. Якобсона; друкарні Харківського, Санкт-Петербурзького і Московського університетів, Імператорської академії наук та ін.

Велику увагу приділено дослідженню обставин побутування представлених книг – власницьким книжковим знакам (екслібрисам, печаткам, автографам, дарчим написам), які є унікальним джерелом для вивчення історії бібліотечних установ минулого і дають змогу простежити шлях книги від друкарні до книжкових полиць нашої бібліотеки.

Як свідчать провенієнції, колекція рідкісних і цінних видань сформувалася з книжок, що надійшли з бібліотек Агрономічного кабінету Імператорського Харківського університету, Харківського повітового училища, Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва, Комуністичного університету ім. т. Артема, Харківського 1-го вищого початкового училища, Харківського 2-го реального училища, а також особистих бібліотек В. Гераклітова, М. Грота, М. Дорофєєва, І.К. Тарнані, М.Ф. Леваковського, В. Ніколаєва та ін.

Слід зазначити, що авторами багатьох книг є видатні вчені світового визнання: Ж.-Л.Л. Бюффон, Фр. Араго, П.-С. Лаплас, В.М. Севергін, К. Фламмаріон, М.М. Бекетов, Г. фон Гельмгольц, А.Ю. Давидов, О.І. Воєйков, А.М. Краснов, О.М. Нікольський, І.Ф. Леваковський Д.І. Менделєєв, К.А. Тимірязєв, В.К. Рентген, О.Д. Хвольсон, Г. Розе та інші.

Також серед авторів книг викладачі Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва) професор кафедри органічної та агрономічної хімії І.І. Бевад; професор геології і бібліотекар М.Й. Криштафович; професор мінералогії та геогнозії К. Малевський; професор фізики і метеорології, завідувач кафедри фізики (1896–1924) М.П. Мишкін, професор хімії В.Ю. Ріхтер. Тому більшість описів видань доповнено короткими біографічними та історичними довідками.

Деякі наукові видання включають в себе цікаві статті, написані у вигляді передмов або післямов відомими ученими. Такі статті представляють не менший інтерес, ніж саме видання. Залучити користувачів до тодішнього життя, почути «живі голоси» авторів, редакторів і перекладачів видань допомагають приведені в покажчику епіграфи, присвяти, цитати тощо.

Бібліографічний покажчик може зацікавити викладачів природничих дисциплін, аспірантів, здобувачів вищої освіти та всіх, хто цікавиться історією й розвитком природничих наук.

*Люби природу не як символ Душі своєї,
Люби природу не для себе, Люби для неї.
Максим Рильський, укр. поет, перекладач*

ПРИРОДОЗНАВСТВО

*Природознавство, взяте у всьому його просторі, є майже безмежним...
Ж.-Л. Л. Бюффон, французький природодослідник*

1. Бюффон Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история графа де Бюффона, предложенная с Французского языка на Российской по Высочайшему повелению : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. С. Румовского, И. Лепехина. – 3-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801. – Ч. 1 : Естественная история. История и теория Земли. – [2], 378, [2] с. : ил., 1 портр. ; 25 см.

Папір верже; на передньому форзаці літерна філігрань «АО» і «біла дата» «18...», на задньому форзаці філігрань «ProPatria».

Цитата «Из рассуждения первого “О способе упражняться в Естественной Истории и предлагать оную”»: «Естественная история, взятая во всем ее пространстве, есть почти беспредельна. Она объемлет все предметы в мире сем нам представляющиеся. Удивительное множество четвероногих, птиц, рыб, насекомых, произрастений, ископаемых и проч. представляют любопытству человеческого разума широкое позорище, которое в целости своей рассматриваемое кажется в самом деле быть непостижимым в частных своих отделениях».

Жорж-Луї Леклерк Бюффон (1707–1788) – французький природодослідник, популяризатор науки. Грандіозний твір Бюффона «Естественная история» мав величезний успіх. Захоплюючі розповіді про явища і об'єкти природи, оригінальні думки, дотепні гіпотези, доступна та жива мова, піднесений тон – усе це прийшлося до часу і дуже подобалося читачам різних прошарків суспільства XVIII ст. Уперше наукова праця викликала палку цікавість і стала надбанням широкої публіки. «Естественную историю» не раз видавали цілком і частинами, перекладали на різні мови. Видання зробило графа де Бюффона однією найвидатніших постатей століття європейського Просвітництва.

«Всеобщая и частная естественная история» почала виходити з 1749 р. Ще за життя ученого вийшли 36 томів, а останні 8 видані по смертю. Перші три томи присвячено походженню та історії Землі, загальним відомостям про людину і тварин. Потім йшли розповіді про тварин (12 томів), про птахів (9 томів) і мінерали (5 томів), додаткові томи, у тому числі «Епохи природи».

В основу праці Бюффона покладено низку ідей загального характеру і, перш за все, ідею історичного розвитку природи. Автор не хотів сперечатися із церквою, та саме він окреслив межу між біблейською космогонією і природничою наукою. Коли з боку церкви учинилися нападки, Бюффон виправдовувався, відмовлявся від своїх поглядів і продовжував писати своє. І наостанок, богословський факультет Сорбони постановив «сжечь неудобные книги рукой палача». І тільки завдяки популярності, неконфліктному характеру і зв'язкам при дворі, Бюффона залишили в спокої, оголосивши його філософію природи «старческим вздором».

Однак, згодом на думки та гіпотези Бюффона покладалися Кант, Дідро, Гете, Ламарк, Сент-Ілер, Лаплас, Кюв'є. Дарвін зауважував, що стосовно питання походження видів, Бюффон був «первым из писателей новейших времен, обсуждавших этот предмет в истинно научном духе». В.І. Вернадський, який багато займався природничими науками, вбачав величезну заслугу Бюффона у тому, що він розповсюдив історичний принцип «на всю видимую природу. Совершенно непредвиденно, благодаря такому расширению области приложения истории, совершился перелом в европейском обществе в понимании значения времени».

2. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. П. Иноходцова, Н. Озерецковского. – 3-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1811. – Ч. 2 : Естественная история. Теория Земли. – [6], 401, [1] с. : ил. ; 25 см.

Папір верже; на передньому форзаці типографська емблема, на задньому форзаці літерна філігрань «АО».

3. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. А. Протасова. – 3-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1812. – Ч. 4 : Естественная история о человеке. – [2], 325, [3] с. : ил. ; 25 см.

Папір верже; на передньому форзаці літерна філігрань «ВМ» і «біла дата» «18...», на задньому форзаці типографська емблема.

У додатках на с. 217–325 знаходиться «Таблица вероятности продолжения или долготы жизни».

Цитата з розділу «О естестве человека»: «Сколь ни нужно нам знать самих себя, но думать можно, что мы лучше знаем все прочее вне себя, нежели самих себя. Хотя мы от природы одарены орудиями единственно к сохранению нашему определенными, но мы их большею частию

употребляем на то, что со стороны нам делает впечатление, стараемся только распространить себя ко внешности, и что быть вне себя; занимаясь с лишком о умножении, употреблении наших чувств и о увеличении внешнего распространения нашего чувства, редко мы делаем употребление внутреннего того чувства, которое приводит нас в истинные наши границы и отделяет от нас все то, что нас не составляет; а однако сим наипаче чувством действовать должно, если мы желаем познать самих себя, оно есть одно, посредством которого можем мы судить о себе; но каким образом можно возратить сему чувству его деятельность и все его пространство? Как очистить нашу душу, в которой она находится, от всех ложных представлений нашего духа?

Первый и самый труднейший шаг, которым поступить нам должно к познанию самих себя состоит в том, чтобы в самом чистом смысле познать – естество двух тех существ, из которых мы состоим; если сказать только просто, что одно из них не имеет ни какого протяжения, и есть не вещественное и бессмертное, а другое есть тело имеющее протяжение, вещественное и смертное, то сие значит отрицать одному то, что приписываем другому; какое посредством такого отрицания можем мы приобрести себе понятие?».

4. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон. – [В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801 – 1812?]. – Ч. 5 : Естественная история человека. – 480 с. : ил. ; 25 см. – Тит. л. и передний форзац отсутствуют.

Папір верже; на задньому форзаці літерна філігрань «А и ПМ» і «біла дата» «...80...».

Цитата з тексту: «Описав различные части, составляющие человеческое тело, вникнем теперь в состав главнейших его чувствилищ, рассмотрим разверзание и деятельность чувств, постараемся узнать употребление их во всем пространстве, и заметим в то же время обманчивости, коим мы, так сказать, по самой нашей природе подвержены».

5. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. И. Лепехина. – 1-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801. – Ч. 6 : Естественная история: [Домашние животные]. – [2], IV, [2], 400, [2] с. : ил. ; 25 см.

Папір верже; на передньому форзаці типографська емблема, на задньому форзаці літерна філігрань «АО» і «біла дата» «18...».

Из «Предъизвещения от трудившегося в предложении» (академіка Івана Лепьохіна): «Несравненная между Владыками земными в Бозе

почивающая Государыня Императрица ЕКАТЕРИНА Великая, желая распространить повсюду просвещение и сведения в отечестве нашем, Всемилостивейше повелеть соизволила Российским Академии Наук Членам преложить на отечественный язык творения славного Графа де Бюффона к Естественной Истории животных относящиеся, которые с должным благоговением приемля Высочайшее повеление и тщася со всевозможным рачением исполнить волю Всеавгустейшей Монархини, немедленно приступили к исполнению оныя... Но что труд сей благосклонно принят был обществом, доказывает то, что уже третьим тиснением издана первая часть сего сочинения... Я старался, сколько мог, сохранить мысли и выражения сего красноречивого писателя, наблюдая при том и целость природного языка нашего...».

6. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. И. Лепехина. – 1-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1802. – Ч. 7 : Естественная история : [Домашние и дикие животные]. – [2], 279, [1] с. : ил. ; 25 см.

Папір верже; на передньому форзаці типографська емблема, на задньому форзаці філігрань «ProPatria».

Цитата з тексту: «Величина стана, краса вида, телесная сила, развязанность в движениях, все наружные качества не составляют превосходства и знаменитости

в существе оживотворенном; и как мы в человеке предпочитаем разум его виду, смелость силе, добрые душевные качества красоте, то равным образом думаем, что внутренние качества суть предпочтительные в животном; сими то отличается оно от самодвижущейся машины, возвышается над произрастением и приближается к нам; одно чувствование, которое им управляет, знаменитейшим делает его бытие, оно его оживотворяет, оно повелевает его чувствилищами, соделывает члены его деятельными, рождает в нем пожелания, дает веществу движение шественное, волю и жизнь».

7. Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история : [в 10 ч.] / Ж.-Л.Л. Бюффон ; пер. с фр. И. Лепехина. – 1-е тиснение. – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1804. – Ч. 8 : Естественная история о животных плотоядных. – [2], 310, [4] с. : ил. ; 25 см. – Задний форзац отсутствует.

Папір верже; на передньому форзаці філігрань «ProPatria» і «біла дата» «18...».

Цитата з тексту: «До сих мест говорили мы только о животных полезных; но животные вредные гораздо в большем числе находятся; и хотя вообще, все то, что

наносит вред, кажется быть обильнее служащего в пользу, однако все изящно, поелику в мире физическом, зло споспешествует добру, и в самом деле нет ничего вредного в природе. Если быть вредным, значит истреблять существа жизнью одаренные, то человек, рассматриваемый как составляющий часть всеобщей системы сих существ, не есть ли порода наипаче изо всех вредная? Он один истребляет, уничтожает более существ жизнью одаренных, нежели сколько все хищные животные пожирают».

8. Гинтервальднер И.М. Руководство к составлению естественно-научных коллекций / Иог. М. Гинтервальднер ; предисл., пер. с нем. под ред. Э.Ю. Петри. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. Императ. АН], 1892. – VIII, [2], 350, 20 с. : рис. – В прил.: Антропологические коллекции и наблюдения : крат. программа / Э.Ю. Петри.

Провенієнції: власницький автограф «*И.К. Тарнани*».

Від перекладача: «Книга Гинтервальднера... единодушно признана западно-европейскою критикою за одно из солиднейших руководств к собиранию естественно-научных коллекций. Успеху этой книги способствовало не только богатство содержания ее, но и общепонятность изложения, благодаря которому она являлась доступною и для лиц, мало подготовленных по естествознанию... Руководство это может, по нашему мнению, сослужить свою службу как для путешественника-исследователя, экскурсанта, преподавателя естественных наук и географии, так и для любителя природы вообще и для подрастающего юношества».

Книга із особистої бібліотеки професора І.К. Тарнани (у Фундаментальній бібліотеці ведеться робота з реконструкції особистих бібліотек).

Тарнани Іван Костянтинович (1865–1931) – російський зоолог. Народився у Таганрозі. У 1890 р. закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету і до 1893 р. працював хранителем зоологічного кабінету. У 1894 р. призначений асистентом при кафедрі зоології Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва та викладачем сільськогосподарської ентомології. За дорученням Міністерства землеробства і держмайна, займався вивченням бурякової нематоди, нематоди фруктових дерев і паразитів хрущів. Із кількох різних джерел відомо, що він працював на Соловках. Зокрема: «И. К. Тарнани (1891) (цитата по Мухомедиярову, 1966), характеризуя рыболовство Соловецкого монастыря, писал: „колюшка попадает в очень большом количестве, в один раз пудов десять“».

У 1923 р. на науково-дослідній кафедрі зоології Харківського університету організовано нову секцію – прикладної зоології, керівником якої став Іван Тарнані.

У згадках радянського психолога К.К. Платонова Іван Тарнані описується як «кругленький, лысеющий, добродушный старичок», який був здебільшого прихильником Ламарка, ніж Дарвіна. У той же час про Тарнані повідомляється, що він краще знав хребетних, ніж безхребетних, і вважав комах «живими автоматами».

Однією з тем його наукової діяльності було порівняння вимирання зубрів і бобрів. І.К. Тарнані пропонував концепцію, за якою вимирання зубрів було обумовлено зміною умов навколишнього середовища, а вимирання бобрів пов'язано з їх винищенням і не залежить від умов. Згідно К.К. Платонова, такі погляди для 20-х рр. XIX ст. були прогресивними і в подальшому були підтверджені при дослідженні поведінки цих тварин.

9. Записки Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1887. – Т. 12, вып. 1. – [4], 257, [5] с. : табл., прил. (XIV с.).

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

Записки Новоросійського товариства дослідників природи – науковий журнал, який випускався із 1872 до 1918 рр. Новоросійським товариством природознавців, створеним при Імператорському Новоросійському університеті. Видання виходило у вигляді окремих томів, крім того, кожен том складався з окремих випусків. Періодичність між томами була невизначеною, номери журналу друкувалися в Одесі. Тематика журналу – природничо-наукова. Статті в журналі публікували російською мовою, але окремі – німецькою та французькою мовами. Усього видано 42 томи.

10. Никольский А.М. Летние поездки натуралиста / А.М. Никольский ; изд. Товарищества «Знание». – Санкт-Петербург : Тип. СПб. АО печ. дела в России Е. Евдокимов, 1900. – VI, [2], 240, XVI с., 155 рис., 24 л. ил. – (Естествознание и география : иллюстрир. б-ка / ред. К.П. Пятницкого ; № 1).

Автор – доктор зоології, приват-доцент Санкт-Петербурзького Університета, молодший зоолог Зоологического Музея Академии Наук.

Нікольський Олександр Михайлович (1858–1942) – відомий український і російський біолог, мандрівник, популяризатор науки, герпетолог, професор, академік Академії наук України, який збагатив науку про тварин – зоологію – важливими відкриттями, новими дослідженнями. Із 1918 р. учений став штатним професором Харківського університету; протягом 1919–1924 рр. очолював кафедру зоології хребетних. У 1921 р. О.М. Нікольського призначено завідувачем науково-дослідної кафедри зоології Харківського університету (у той час мав назву Вищий інститут народної освіти).

80-ті рр. XIX ст. були досить плідним періодом у житті вченого. Він брав активну участь у численних експедиціях до Сибіру, Кавказу, Криму, Сахаліну, Алтаю, Персії, Японії та інших країн. Результатом цих подорожей і досліджень стали книги та наукові праці: «Літні подорожі натураліста», «Подорож до Алтайських гір влітку 1882 р.», «Острів Сахалін і його фауна хребетних тварин», «Хребетні тварини Криму».

Книга «Літні подорожі натураліста» містить багато ілюстрацій в тексті, зокрема на окремих аркушах розміщено 24 ілюстрації, на яких зображено народні типи, обряди, промисли, види і місцева фауна.

11. Программы и наставления для наблюдений и собирания коллекций по геологии, почвоведению, зоологии, ботанике и сельскому хозяйству. – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1889. – 208 с. : рис., прил.

Программы и наставления составлены по поручению С.-Петербургского Общества Естествоиспытателей, особой Комиссией, в трудах которой принимали участие гг. Мерклин, Антонов, Барakov, Бекетов, Варпаховский, Венюков, Герценштейн, Гоби, Докучаев, Жилияков, Иванов, Иностранцев, Краснов, Левинсон-Лессинг,

Никольский, Петров, Поленов, Регель, Советов, Танфильев, Траншель, Филиппев и Яковлев.

У 1887 р. у Петербурзькому товаристві натуралістів учений-грунтознавець В.В. Докучаєв висловив думку щодо створення широкої мережі місцевих природничо-історичних музеїв при філіях Товариства, які того часу планувалося заснувати. З цією метою він організував видання «Программ». Розділ «Почвоведение» для цих брошур він складає сам. «Программы» мали великий успіх; у 1891 р. вони вже вийшли третім виданням у значно збільшеному об'ємі і в подальшому витримали ще декілька перевидань.

12. Протоколы заседаний Общества испытателей природы при Императорском Харьковском университете во второе полугодие 1870 года. – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – 74 с., 1 табл. рис.

Харківське товариство дослідників природи – наукове товариство, створене у травні 1869 р. в Харкові під назвою «Общество испытателей природы при Императорском Харьковском Университете». Одним із головних ініціаторів створення був професор М.М. Бекетов. Першим головою товариства став професор О.В. Чернай.

Мета наукового товариства – розвиток різних напрямів природознавства: геологічного, зоологічного, ботанічного та ін. За більш ніж 60 років функціонування Харківське товариство дослідників природи зробило вагомий внесок у вивчення природи України (виконано значний обсяг систематичних, флористичних, фауністичних, ембріологічних і фізіологічних досліджень).

13. Страхов Н. Мир как целое: черты из науки о природе / Н. Страхов. – Санктпетербург : Тип. К. Замысловского, 1872. – XXIII, [3], 505, [1] с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: на тит. арк. печатка «Николай Гротъ»; на корінці палітурки власницький штамп «Н. Г.».

Із передмови: «Могу сказать, что предлагаю читателям самую понятную из книг, посвященных философским вопросам. Тут говорится о самых крупных, главных явлениях природы; рассматриваются понятия и учения наиболее известные, ходячие; изложение совершенно просто, элементарно, и я боюсь даже – оно может иногда показаться утомительным своею учебною отчетливостью и связностью. Притом, в книге только изредка употребляются философские термины; она почти сплошь написана языком натуралиста, а не философа».

Страхов Микола Миколайович (1828–1896) – російський філософ, публіцист, літературний критик, член-кореспондент Петербурзької АН (1889), дійсний статський радник.

У книгах «Мир как целое» (1872), «О вечных истинах» (1887), «Философские очерки» (1895) найвищою формою пізнання Страхов вважав релігію, критикував сучасний матеріалізм, а також спиритизм. У публіцистиці розділяв ідеї ґрунтовництва (ідеалістичний напрям російської суспільно-філософської думки 60-х рр. 19 ст., представники якого вважали

основу і формою соціального та ідейного розвитку «національний ґрунт»).

М.М. Страхов писав статті про Л.М. Толстого; був одним із перших біографів Ф.М. Достоевського.

14. Тимирязев К. Некоторые основные задачи современного естествознания : публичные речи / К. Тимирязев. – Москва : Изд. В.Н. Маракуева : Типо-литогр. Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – XV, [1], 291, [1] с.

Посвята: «Брату и первому своему учителю естествознания, Д.А. Тимирязеву посвящает этот томик Автор».

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Із передмови: «В состав этого небольшого сборника вошел ряд речей, произнесенных в различное время, по различным поводам, в течение целой четверти столетия. В них затронут целый ряд коренных вопросов, занимавших и продолжающих занимать не только биолога и натуралиста вообще, но, я полагаю, и всякого образованного человека, интересующегося успехами естествознания».

Тиміряєв Климент Аркадійович (1843–1920) – російський природознавець, фахівець із фізіології рослин, дослідник фотосинтезу, один із перших у Росії послідовників ідей Дарвіна про еволюцію, популяризатор та історик науки, заслужений професор Московського університету, член-кореспондент Петербурзької АН (1890), іноземний член Лондонського королівського товариства (1911).

Наукові праці К.А. Тиміряєва присвячені експериментальній і теоретичній розробці проблеми фотосинтезу. Науковець установив, що фотосинтез здійснюється відповідно до закону збереження енергії; інтенсивність фотосинтезу тісно пов'язана з інтенсивністю світла. Він висловив думку, що хлорофіл не тільки фізично, а й хімічно бере участь у фотосинтезі, передбачивши тим самим розвиток сучасної науки.

К.А. Тиміряєв став першим ученим із Російської імперії, якому доручили прочитати у Великій Британії так звану Круніанську лекцію, яку щорічно присвячують найзначнішому відкриттю в галузі природознавства. Тиміряєв прочитав лекцію на тему «Про космічну роль рослини» у 1903 р., де зокрема висунув положення стосовно дії світла на рослину.

15. Труды Общества Естествоиспытателей при Императорском Казанском Университете. Т. 21, вып. 2. Материал к флоре Вятской губернии. – Казань : Тип. Императ. Ун-та, 1889. – Вып. 1 : Флора уездов: Вятского, Орловского и Нолинского / Н. Буш. – 148 с. – Тит. л. рус., нем.

Товариство натуралістів при Імператорському Казанському університеті створено 26 квітня 1869 р. Мета товариства: «1) Исследование в естественно-историческом отношении восточного края России и Сибири. 2) Разработка таких естественно-исторических

вопросов, преимущественно местного края, разрешение которых требует трудов нескольких специалистов, по разным отраслям естествознания. 3) Распространение в публике естественно-исторических сведений и привлечение наибольшего числа лиц к естественно-историческим исследованиям».

16. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – Т. 3 : 1871 г. – [6], 38, 10, [6], 48, [2], 12, 14, [2], 8, [2], 14 с. : табл.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

17. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – Т. 4 : 1871 г. – [4], 169, [1] с. : табл. – Отсутствуют с. 15–76.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

18. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1874. – Т. 8 : 1874 г. – [4], 277, [1] с., 11 табл., 1 карт., прил. (LXXVI с.)

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

19. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1880. – Т. 13 : 1879 г. – [4], 294 с., 8 табл., прил. (XXVI с.).

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

20. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1882. – Т. 15 : 1881 г. – IV, 310 с., 12 табл., прил. (XXXII с.)

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

21. Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1886. – Т. 19 : 1885 г. – IV, 348 с., 12 табл., прил. (XXIV с.). – Тит. л. рус., фр.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

22. Труды Саратовского Общества Естествоиспытателей и Любителей Естествознания. – Саратов : Паровая скоропеч. Губерн. Правления, 1901. – Т. 1 : 1895–1898. – [4], 134, VII, [1] с. : фото. – Тит. л. рус., фр.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

У середині XIX ст. в Саратовській губернії виникла серйозна проблема скорочення природних ресурсів. Тому Саратовське земство виступило з ініціативою щодо створення в регіоні натуралістичного товариства, яке отримало назву «Саратовське товариство натуралістів і любителів природознавства».

Відкриття товариства відбулося 21 листопада 1895 р. Тут починали свою науково-дослідну діяльність у подальшому відомі вчені: ґрунтознавець М.О. Дімо, ботанік Б.О. Келлер, орнітолог А.Я. Тугарінов. Дійсним членом товариства в саратовський період життя був М.І. Вавілов, у 1919–1920 рр. – член ради товариства.

23. Труды четвертого съезда русских естествоиспытателей по отделениям химии, минералогии, геологии и палеонтологии / под ред. А.М. Зайцева, Ф.Ф. Розен. – [Казань : тип. и литогр. К.А. Тилли], [1873]. – [4], 112 с.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александровского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Одна з доповідей містить цікаві факти для колекції «Україніка»: «О первобытном месторождении янтаря около Киева» (автор А. Рогович).

24. Уэвелл, Вильям. [История индуктивных наук от древнейшего до настоящего времени : 3 т.] / В. Уэвелл ; [пер. с 3-го англ. изд. М.А. Антоновича, А.Н. Пыпина ; примеч. Литтрова]. – [Санкт-Петербург : Изд. «Рус. Кн. торговли» : Тип. Н. Тиблена и Комп., 1869]. – Т. 3, кн. 11–18. – 912, XII, [8] с., 1 портр. – Тит. л. отсутствует. – Загл. и вых. дан. установлены по электр. кн.: <https://books.google.com.ua/>

Зміст т. 3:

Кн. 11 : Механико-химические науки. История электричества.

Кн. 12 : Механико-химические науки. История магнетизма.

Кн. 13 : Механико-химические науки. История гальванизма, или Вольтова электричества.

Кн. 14 : Аналитическая наука. История химии.

Кн. 15 : Аналитико-классификаторная наука. История минералогии.

Кн. 16 : Классификаторные науки. История систематической ботаники и зоологии.

Кн. 17 : Органические науки. История физиологии и сравнительной анатомии.

Кн. 18 : Палеонтологические науки. История геологии.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: на корінці палітурки власницький штамп «А.В.Н.».

Анотація до репринтного видання книги (Москва, 2014): «Английский философ и логик Вильям (Уильям) Уэвелл был одним из самых оригинальных английских философов-мыслителей XIX в. Его обширный труд «История индуктивных наук от древнейшего до настоящего времени» несколько раз

переиздавался. Вниманию читателей предлагается третий том работы, перевод с 3-го английского издания сделан литературным критиком и публицистом М.А. Антоновичем и известным литературоведом А.Н. Пыпиным.

Уэвелл ставил своей целью рассказать в сочинении историю некоторых из важнейших физических наук от Древнейшего до Новейшего времени, указав основные черты их образования. Подразумевая под индукцией тот процесс собирания общих истин из исследования частных фактов, по которому эти науки образовывались, автор называет «индуктивными» те науки, которые мы называем естественными, хотя это название возможно, не совсем точно и философично. Тем не менее, в сочинении чрезвычайно разумно и искусно подобраны, сгруппированы и распределены факты истории естественных наук.

Излагая историю открытий в естественных науках, Уэвелл указывает те условия, какие были необходимы для этих открытий, какими нравственными и умственными качествами должны были обладать их авторы, какие примеры и мысли они употребляли. Третий том издания продолжает рассказ о разных отделах основных естественных наук (механико-химических, аналитических, классификаторных, органических и палеонтологических). Труд Уэвелла по праву можно считать энциклопедией естественных наук».

Вільям Вевелл (1794–1866) – англійський філософ, теолог, англіканський священник, історик науки, енциклопедист, універсальна людина

Вевелл залишив по собі величезну кількість наукових праць, що охоплюють різні галузі науки. До суттєвого внеску Вевелла у науку належать праці в галузі індукції та розроблення теорії індукції. Він консультував Фарадея, якому допомагав створювати нові наукові терміни «іон», «анод», «катод» та ін. Вевеллом уперше були введені англійські терміни «наука» – англ. science і «науковець» – англ. scientist (у праці «Філософія індуктивних наук», 1840): «...нам вкрай потрібно підібрати назву для тих, хто займається наукою взагалі. Я схильний називати його науковцем». Аналоги цього слова ввійшли до багатьох мов світу.

На с. 812–912 надруковано «Примечания Литтрова», які містять біографічні відомості вчених, що згадуються в книзі В. Вевелла.

Йозеф Йоганн Літтров (1781–1840) – австрійський астроном, директор Віденської обсерваторії (1819–1840), перший професор астрономії Казанського університету, засновник Казанської обсерваторії, член-кореспондент Імператорської АН. Літтров був одним із найбільш різнобічних астрономів першої половини XIX ст.

МАТЕМАТИКА

Жодна інша наука не навчає так ясно розуміти гармонію природи, як математика...

П. Карус, германо-американський учений і письменник

25. Бертран, Жозеф. Теоретическая арифметика / Ж. Бертран ; сост. преимущественно по Бертрану Н. Билибин. – 3-е изд. / Н.И. Билибин. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1896. – [6], 292, [4] с.

Провенієнції: на корінці палітурки власницький штамп «В. Г.».

Білібін Микола Іванович (1846–1914) – російський педагог-математик, професор, автор підручників, член Санкт-Петербурзького математичного товариства. Як викладач привніс багато корисного в розробку методики викладання, у створення підручників і посібників з математики.

Після закінчення Санкт-Петербурзького університету в 1878 р. викладав на фізико-математичному відділенні Вищих жіночих (Бестужевських) курсів (до 1903 р). У 1882–1887 рр. читав математику в Петербурзькому історико-філологічному інституті і філологічній гімназії при ньому. Протягом 1887–1890 рр. – інспектор, 1890–1904 рр. – директор 1-го Санкт-Петербурзького реального училища. Дійсний статський радник.

М.І. Білібін – автор і перекладач підручників з алгебри і геометрії для гімназій та реальних училищ. Його підручник «Алгебра» (СПб., 1885; 2-ге вид. – СПб., 1896), складений за Жозефом Бертраном, відзначено Міністерством народної освіти малою премією імені імператора Петра Великого.

Жозеф Луї Франсуа Бертран (1822–1900) – французький математик, який працював в області теорії чисел, диференціальної геометрії, теорії ймовірності та термодинаміки; професор Політехнічної школи і Коледжу Франції; член Парижської академії наук та її беззмінний секретар протягом 26 років. Бертран відомий формулюванням парадоксів теорії ймовірності, які стимулювали плідну дискусію з обґрунтування цієї науки. Парадокс Бертрана має велике значення в економіці. В економіці вченим було переглянуто теорію олігополії, зокрема,

модель конкуренції за Курно. Сформульована ним модель конкуренції показує, що в умовах цінової конкуренції висновки Курно не виконуються. Рівновага в даній моделі досягається на рівні ціни досконалої конкуренції.

26. Давидов А. Элементарная геометрия в объеме гимназического курса / А.Ю. Давидов. – 11-е изд. – Москва : Тип. Т. Рис : Изд. Кн. Маг. Ф.И. Салаева, 1878. – 348 с. : черт. – Тит. л. отсутствует.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема», «Библиотека Центр. Парт. Шк. при Ц.К.К.П.У.»; на с. 51 напис «Бахтіяровъ».

Зі вступу: «Все, что можно увеличивать и уменьшать, мы называем величиною. Так, напр., различные свойства тел: твердость, упругость, вес, протяжение и

другие могут быть рассматриваемы как величины, потому что тела могут иметь большую или меньшую твердость, большую или меньшую упругость, больший или меньший вес, большее или меньшее протяжение. Учение о величинах вообще называется математикою; отдел же математики, содержащий учение о протяжении, называется геометрией».

Давидов Август Юлійович (1823–1885/1886) – російський математик і механік, заслужений професор і декан фізико-математичного факультету Московського університету, автор праць із диференціальних рівнянь з приватними похідними, визначеним інтегралам і застосування теорії ймовірностей до статистики; президент Московського математичного товариства (1866–1885/1886). Також відомий як автор шкільних підручників з елементарної математики, які багаторазово перевидавалися з 1860 до 1920 рр.

Народився в Курляндії у дворянській родині євреїв.

Початкову освіту здобув удома. У 1839 р. сім'я переїхала до Москви, де Август деякий час навчався в старших класах Інституту для обер-офіцерських дітей при Імператорському Московському Виховательському домі.

У 1841 р. А.Ю. Давидов вступив на фізико-математичне відділення філософського факультету Московського університету, де займався під керівництвом професора М.Д. Брашмана. У 1845 р. за студентський твір «О бесконечно малых движениях» Давидова нагороджено золотою медаллю Московського університету; у тому ж році закінчив курс кандидатом. У 1848 р. отримав ступінь магістра математики (згодом і Демидівську премію Петербурзької академії наук) за твір «Теория равновесия тел, погруженных в жидкость».

Найбільшою заслугою А. Давидова в справі початкової та середньої освіти стало написання ним шкільних підручників з математичних предметів, у яких він викладав теоретичний матеріал у поєднанні з практичними питаннями, використовував в якості прикладів історичні дані, застосовував наочні докази.

27. Записки математического отделения Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. А. Шульце, 1899. – Т. 16 : Основания теории аналитических функций / И. Тимченко. – [218] с. – Тит. л. рос., фр.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

28. Записки математического отделения Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. А. Шульце, 1899. – Т. 19 : Основания теории аналитических функций (продолж.) / И. Тимченко. – XV, [1], [183], [1], IV с. – Тит. л. рус., фр.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства».

29–31. Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ; пер. с фр. со многими переменными и доп. П. Погорельского. – 3-е изд. – Москва : В Унив. Тип., 1837. – [4], 172 с.

У книзі приплетено:

1. Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ; пер. с фр. со многими переменными и доп. П. Погорельского. – 3-е изд. – Москва : В тип. Лазаревых Ин-та Вост. Яз., 1838. – 91, [1] с.

2. Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ; пер. с фр. со многими переменными и доп. П. Погорельского. – 3-е изд. – Москва : В Унив. Тип., 1837. – [2], 162 с., 3 табл.

Папір верже; філігрань – «біла дата» «1837».

Провенієнції: печатки «Харьковское Уездное училище», «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Учительская библиотека», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.», «Библиотека Коммунистического Университета им. т. Артема».

Погорельський Платон Миколайович (1800–1852) – педагог-математик.

Не знаходячи в сучасній російській навчальній літературі, як оригінальній, так і перекладеній, підручників, які б цілком відповідали його поглядам і педагогічним вимогам, Платон Погорельський переклав російською мовою і в наступних виданнях значно змінив і доповнив «Курс Чистої Математики». Цей переклад настільки добре зумів поєднати повноту змісту з ясністю

і стислістю викладу, що був цілком пристосований до потреб середнього навчального курсу. Окремо видаються три частини: «Арифметика» (1832), «Алгебра» (1833) і «Геометрія» (1834). Ці підручники отримали широке поширення: так, «Арифметика» у період із 1832 до 1834 р. вийшла у чотирьох виданнях та була особливо рекомендована Міністерством народної освіти у якості керівництва для гімназій; «Алгебра» вийшла в восьми виданнях (1833–1863); «Геометрия» – у п'яти виданнях (1834–1860).

32. Литвинова Е.Ф. Н.И. Лобачевский. Его жизнь и научная деятельность : биограф. очерк / Е.Ф. Литвинова ; портр. гравир. Геданом. – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1895. – 79, [1] с., 1 портр. – (Жизнь Замечательных Людей : биограф. б-ка / Ф. Павленков).

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского 2-го реального училища»; на корінці палітурки штамп «Б.Х.2.Р.У.».

Цитата з тексту: «Можно безошибочно сказать, что до 1892 г. имя Лобачевского за пределами Казани было известно только специалистам-математикам; с сочинениями-же его были знакомы далеко не все из последних. В 1892 г. появилось в газетах сообщение Казанского физико-математического общества, начинающееся словами: "22-го октября 1893 г. исполнится столетие со дня рождения знаменитого русского геометра Лобачевского. Николай Иванович Лобачевский принадлежит несомненно к числу тех ученых XIX столетия, работы которых явились не только ценным вкладом в науку, но и открыли ей новые пути". Из этого-же сообщения русская публика узнала, что один американский ученый называет Лобачевского Коперником геометрии. Это возбудило любопытство, и все удивлялись, что до сих пор они не знали о существовании русского Коперника...».

33. Пржевальский Е. Аналитическая геометрия и собрание задач из аналитической геометрии / сост. Е. Пржевальский. – 4-е изд. – Москва : Тип. Г. Лисснера и А. Гешеля, преемн. Э. Лисснера и Ю. Романа, 1899. – VI, 334 с.

Автор – преподаватель Александровского военного училища.

«Этот курс содержит: 1. Приложение алгебры к геометрии; 2. Аналитическую геометрию на плоскости и 3. Аналитическую геометрию в пространстве».

Провенієнції: печатки «Антикварная Книжная Торговля А.Г. Ермолина-Степанова. Саратов», «Библиотека Ново-Александровского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Пржевальський Євген Михайлович (1844–1925) – російський математик, дворянин зі Смоленської губернії. Брат Миколи Михайловича Пржевальського, видатного російського географа, дослідника Центральної Азії.

Закінчив Олександрійський сирітський кадетський корпус. Протягом 1862–1912 рр. перебував на військовій службі (генерал-майор (1905), генерал-лейтенант (1910)).

Із 1866 р. – штатний викладач 3-го військового Олександрійського училища (механіка, математика). Займався громадською діяльністю до останніх днів свого життя. Був членом багатьох товариств і комітетів.

34. Серре И.А. Курс высшей алгебры : в 2 ч. / И.А. Серре ; пер. Ю.Н. Россевича. – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. Товарищества М.О. Вольф, [1897]. – [4], VI, IV, [2], 605, [1] с. – В содерж.: Ч. 1. Общие свойства и численные решения уравнений. Ч. 2. Симметричные функции.

Автор – член французского института и геодезического бюро.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур»; на задньому форзаці печатка «Укр[культ]торг. Магазин № 3. Харків. Цена 50 руб.».

Жозеф Альфред Серре (1819–1885) – французький математик, відомий своїми працями в галузі диференціальної геометрії. Досліджував математичний аналіз, теорію чисел і механіку. Написав декілька підручників, які набули великого поширення у Франції та інших країнах, зокрема курси вищої алгебри, аналізу і тригонометрії. Його підручники витримали декілька перевидань і були перекладені на інші мови.

35. Спенсер В.Г. Геометрия путем изобретения : сб. определенных, вопросов и задач / В.Г. Спенсер ; пер. с англ. Ф. Резенера. – Санкт-Петербург : Изд. М.И. Попова : Тип. и хромофотогр. А. Траншеля, 1878. – 59, [1] с.

Провенієнції: власницький штамп «Вячеславъ Владимировичъ Александровъ. Кандидатъ Ест. Наукъ».

Мета видання: «Ни семьи, ни большинство элементарных школ не включают в свои программы занятий с детьми никаких упражнений, направленных к

тому, чтобы дать детям такие же точные представления о формах, какие признается нужным давать о числах. А между тем область геометрии пригодна для упражнения детей в мышлении отнюдь не менее арифметики».

36. Тихомандрицкий М. Курс дифференциального и интегрального исчисления. С примерами для упражнений / М. Тихомандрицкий. – 2-е изд., испр. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1899. – XVI, 336 с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. института»; власницький штамп «Иванъ Николаевичъ Селинь»; рукоп. екслібрис «Изъ книгъ Константина Лебедева».

Тихомандрицький Матвій Олександрович (1844–1921) – російський математик, доктор чистої математики, професор математики Харківського університету. Статський радник. Член Санкт-Петербурзького математичного товариства.

Сфера наукових інтересів ученого – вища алгебра, теорія еліптичних функцій, абелевих інтегралів, теорія ймовірностей, інші розділи математики. Автор підручників з вищої алгебри та математичного аналізу.

Написаний М.О. Тихомандрицьким підручник з теорії ймовірності Петербурзька АН відзначила премією ім. В. Я. Буняковського. Був одним із

найактивніших членів Харківського математичного товариства, понад 10 років виконував обов'язки заступника його голови.

37. Тихомандрицкий М. Курс теории вероятностей / М. Тихомандрицкий. – Харьков : Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг, 1898. – VII, [1], 103, [1] с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема»; дарчий напис «Павлу Эмилиевичу Лейкфельду от автора».

Из передмови: «Хотя на русском языке имеется уже несколько курсов и трактатов по теории вероятностей, тем не менее я решился издать свой курс, как в интересах моих слушателей, так главным образом потому, что мое изложение имеет свои особенности, благодаря которым

студентам университетов, для которых этот курс предназначается, не трудно будет, как мне кажется, в сравнительно короткое время усвоить главные основания и главные методы анализа вероятностей».

38. Тихомандрицкий М. Теория эллиптических интегралов и эллиптических функций / М. Тихомандрицкий. – Харьков : Тип. Зильберберга, 1895. – XIX, [1], XL, 440, 9, [1] с.

Автор – доктор чистой математики, ординарный профессор Императорского Харьковского Университета и Харьковского Практического Технологического Института, член Математических Обществ Харьковского и Московского, неприменный член Императорского Общества Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии, состоящего при Московском университете.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александровского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; запис «Передано в студ. Уч.-Вспом. Б-ку. 1920 г.».

Из передмови: «Представляемая этим сочинением моя лепта на алтарь науки может действительно сделаться таковою конечно лишь в том только случае, если этому труду посчастливится обратить на себя внимание наших соотечественных любителей математики, на суд которых я и отдаю свой опыт нового изложения теории эллиптических функций».

39. Франкер [Л.-Б.]. Полный курс чистой математики / [Л.-Б.] Франкер ; пер. с 4-го фр. изд., испр. и знач. доп. – Санктпетербург : В тип. К. Вингебера : [Изд. книгопродавца А. Смирдина], 1838. – Ч. 1. – VII, [1], 663, VIII–XI, [1] с., VIII табл.

Папір верже.

Провенієнції: печатки «Харьковское Уездное училище», «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Учительская библиотека», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.», «Библиотека Коммунистического Университету ім. т. Артема».

Від автора: «Опыт убедил меня, что ничто столько не удаляется от цели, которой должен достигнуть всякий излагающий какую-нибудь науку, как мелочное и утомительное рассмотрение каждого предмета. Сочинитель, передавая все свои мысли, препятствует рассуждению читателя; наставник делается необходимым для учащегося, который привыкает таким образом к недейтельности рассудка и к многословию, весьма вредными для успеха; наконец, занятие подробностями не позволяет ему следовать за связью существенных понятий и постигнуть главнейшее – совокупность предложений. Наставнику надлежит соразмерять степень объяснения предметов с способностями каждого учащегося. Для успешного обучения должно объяснять только то, что учащемуся необходимо. Смею надеяться, что я исполнил свой труд как следует».

АСТРОНОМІЯ

Ми знаходимо в цій первісній науці ключ майже всіх людських переказів, що приводить нас до такої аксіоми: знання астрономії корисніше всіх знань, і кожен із нас повинен у наш час вивчати її. Без астрономії ми не можемо знати що-небудь в достатній мірі, а тим більше оцінити і зрозуміти сенс будь-яких фактів ні в історії людства, ні в історії всесвіту.

Каміль Фламмаріон, французький астроном і письменник

40. Альдис, Вильям Стивден. Смотри на небо! : (попул. очерк астрономии) / В.С. Альдис ; пер. с англ. под ред. В. Серафимова ; изд. Ф. Павленкова. – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1899. – [8], 160 с., 29 ил. – (Популярно-научная библиотека).

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Цитата з тексту: «Подымите глаза ваши, говорил древний пророк, и посмотрите»! ... Много зависит от того, как смотреть. Одни бросают мимолетный взгляд, не понимая того, что перед их глазами; другие смотрят внимательно, желая схватить смысл того, что видят. Внимательный зритель, смотря на небо, днем видит неизмеримое пространство, блестящее постоянно изменяющейся красотой. К вечеру он начинает замечать звезды, сначала две, три; потом, при сгустившихся сумерках, гораздо больше; а когда исчезнет последний луч дневного света, он увидит неисчислимое количество звезд. Эта чудная картина простиралась перед глазами всех прошлых поколений, и всегда находились люди, мучившиеся желанием уразуметь устройство и движение звездного неба».

41–42. Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия : в 4 т. / Фр. Араго ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 1, кн. 1–11. – [2], IV, XV, [1], 419, [1], XI, [1] с., 360 рис., черт., карт. – Количество рис., черт., карт дано на 4 тома.

У книзі приплетено: Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия : в 4 т. / Фр. Араго ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 2, кн. 12–19. – [2], 401, [1], VIII с. : рис., черт., карт.

Автор – бывший непременный секретарь Парижской Академии наук, директор парижской обсерватории и проч.

Переводчик – член многих ученых обществ.

Провеніснії: печатка «Бібліотека Комуністичного Університета ім. Т. Артема».

Із передмови автора: «... при состоянии здоровья, в котором я нахожусь диктуя эти последние строки, лишенный зрения и имея впереди только несколько дней жизни, мне остается поручить деятельным рукам преданного друга творение, за изданием которого мне не суждено наблюдать».

Франсуа Жан Домінік Араго (1786–1853) – відомий французький фізик і астроном XIX ст., талановитий вчений, чиє ім'я занесено до списку великих людей Франції, розміщеному на першому поверсі Ейфелевої вежі. Член Паризької академії наук (1809), іноземний член Лондонського королівського товариства (1818), іноземний почесний член Петербурзької Академії наук (1829).

Наукові роботи Араго відносяться до оптики, електромагнетизму, астрополяриметрії, а також до історії астрономії, фізики і математики. Відкрив хроматичну поляризацію світла, сформулював умови, необхідні для виникнення кілець Ньютона (1811), вперше спостерігав обертання площини поляризації в кварці, відкрив часткову поляризацію світла при віддзеркаленні та заломленні (1812). Першим спостерігав намагнічування залізної тирси електричним струмом (1820), відкрив магнетизм обертання – дія металевого диска, що обертається, на магнітну стрілку (1824). Створив низку оптичних приладів для астрономії, фізики та метеорології.

«Общепонятная астрономия» – наукова праця, написана живою і зрозумілою мовою, у якій викладено основи астрономії і новітні для XIX ст. досягнення цієї науки. Текст доповнено безліччю ілюстрацій, схем і порівняльних таблиць.

Перекладач **Хотинський Матвій Степанович (?–1866)** – письменник, популяризатор природничих наук і астрономії. Дійсний статський радник.

43–44. Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия : в 4 т. / Фр. Араго ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 3, кн. 20–22. – [2], 433, [1], VII, [1] с. : рис., черт., карт.

У книзі приплетено: **Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия : в 4 т. / Фр. Араго ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 4, кн. 23–34. – [2], 631, [1], XI, [1] с. : рис., черт., карт.**

Провеніснії: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. Т. Артема».

Франсуа Жан Домінік Араго навчався у Політехнічній школі в Парижі. Із 1806 р. працював секретарем в Бюро довгот. Працював у геодезичній експедиції в Іспанії, вимірюючи паризький меридіан. На початку антифранцузького повстання був арештований; у Алжирі потрапив до рабства і використовувався в якості перекладача на піратських судах. У 23 роки – член Інституту Академії наук по секції астрономії; у 1809–1831 рр. – професор Політехнічної школи. Із 1830 р. беззмінний секретар Паризької академії наук і директор Паризької обсерваторії. Брав активну участь у політиці. Протягом 1830–1848 рр. – член палати депутатів від буржуазної республіканської опозиції. Після Лютневої революції 1848 р. увійшов до складу Тимчасового уряду і посів пост морського міністра. У 1852 р. відмовився від присяги уряду Наполеона III.

Араго справив великий вплив на французьку науку. За його вказівками У. Левер'є провів математичний аналіз неправильності руху планети Уран, який призвів до відкриття Нептуна, а Фізо і Фуко виміряли швидкість світла й отримали перші фотографії Сонця тощо. Вислів Араго про Нептун «планета, відкрита на кінчику пера» стала крилатою. На честь Араго названо астероїд, відкритий у 1923 р. і кратер на Місяці.

45. Лаплас. Изложение Системы Мира / Лаплас ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 1. – [2], XII, 418 с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; власницький штамп «А.М. Ильевъ».

Від перекладача: «Прошу позволения сказать несколько слов о самой книге: Лаплас, один из гениальнейших геометров новейшего времени и всех веков, написал три бессмертных творения «Небесная механика», «Аналитическая теория вероятностей» и «Изложение Системы Мира». Эти книги – истинные памятники науки; но первые две недоступны для популярного чтения и требуют, для понимания, весьма обширных сведений в математическом анализе... Совсем другое представляют творения того же автора «Изложение Системы Мира» и «Философский опыт о вероятностях». Вот какими словами выражается, по этому предмету, Араго, в своей биографии Лапласа. «"Изложение Системы Мира" есть кодекс астрономии... Это сочинение, написанное с благородною простотою, с изяществом выражений, со строгою точностию, оканчивается сокращенною историею астрономии; по единодушному отзыву, эта книга причислена к прекраснейшим памятникам французского языка... Лаплас везде остается верен своей высокой идее и его творение будут читать с глубоким уважением до тех пор, пока не погаснет светильник науки»».

П'єр-Сімон Лаплас (1749–1827) – французький математик, механік, фізик і астроном; відомий своїми працями в галузі диференційних рівнянь, один із творців теорії ймовірностей. Лапласа пам'ятають як одного з найвидатніших учених усіх часів. Іноді його називають французьким Ньютоном або Ньютоном Франції. Його описують як людину з феноменальними природними математичними здібностями. Він був екзаменатором Наполеона, коли той відвідував *École Militaire* в Парижі у 1784 р. Лаплас став графом Імперії в 1806 р. і був названий маркізом в 1817 р. після реставрації Бурбонів

Заслуги Лапласа в галузі чистої і прикладної математики і, особливо, в астрономії величезні: він удосконалив майже всі розділи цих наук. Лаплас був членом шести академій наук і королівських товариств, зокрема Петербурзької Академії (1802) і членом Французького Географічного товариства. Його ім'я внесено до списку найвидатніших учених Франції й розміщене на першому поверсі Ейфелевої вежі.

46. Лаплас. Изложение Системы Мира / Лаплас ; пер. М.С. Хотинского. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 2. – [2], IV, 412 с.

Провеніснції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; власницький штамп «А.М. Ильевъ».

Від перекладача: «Книга переведена с 6-го парижского издания, вышедшего в свет в 1836 г. Оно подготовлялось к выходу в свет, когда смерть оковала мысль и руку Лапласа. Еще за несколько дней до своей кончины он просматривал корректуры этого издания, в которые включены некоторые собственноручные его заметки... Я старался исполнить добросовестно принятую на себя обязанность: в какой степени мне это удалось, будут судить мои читатели. Я льщу себя надеждою, что перевод мой будет не совершенно лишним в отечественной литературе, по крайней мере до появления другого лучшего и удовлетворительнейшего. Если мне суждено дожить до такого перевода, то я встречу его без зависти и с душевным удовольствием. Искренне желаю успеха моим преемникам, следуя правилу: "Quid potui feci, faciant meliora potentes", "Я сделал, что мог; кто умеет, пусть сделает лучше"».

Вершиною досягнень астрономії XVIII ст. стала книга французького вченого П'єра Лапласа «Виклад системи світу» (1796), випередивши його багатотомну «Небесну механіку». Основна ідея книги, яка вплинула на світогляд учених, – ідея механічної стійкості Всесвіту. Син «століття розуму» Лаплас далеко пішов від ньютонівського уявлення про необхідність

повторного втручання бога, який періодично відновлює стійкість світу. Передові мислителі XVIII ст. доводили, що Всесвіт може бути стійким і без будь-якого нематеріального впливу. Ці докази виходили з відкритого Ньютоном закону тяжіння до все більшого кола астрономічних проблем. В основі лапласовського «Викладу системи світу» лежить переконання в незаперечності ньютонівського закону тяжіння і можливості вивести з нього пояснення всіх астрономічних явищ як систему механіко-математичних задач.

Книга із особистої бібліотеки О.М. Ільєва. **Ільєв Олександр Маркович** (1860–?) – закінчив Харківський університет; кандидат фізико-математичних наук. У 1917–1920 рр. – асистент при фізичній лабораторії Харківського технологічного інституту, **Ново-Олександрійського інституту** (нині – **ХНАУ ім. В.В. Докучаєва**).

47. Литвинова Е.Ф. В.Я Струве. Его жизнь и научная деятельность : биограф. очерк / Е.Ф. Литвинова. – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1893. – 78, [2] с. : ил., 1 портр. – (Жизнь Замечательных Людей : биограф. б-ка / Ф. Павленков).

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

Зі вступу: «Биография Василия Яковлевича Струве, составленная мною, представляет вообще первый опыт описания жизни знаменитого астронома и директора Пулковской обсерватории... 3-го апреля 1893 г. исполнилось столетие со дня рождения Струве; многие из близко знавших его людей к счастью еще живы, и теперь можно сказать наступает последний срок составления полной его биографии людьми, располагающими более богатыми материалами. Мы со своей стороны желали-бы, чтобы этот беглый популярный очерк жизни и деятельности В. Струве повлек за собой более подробную биографию Струве, которая могла бы удовлетворить людей, специально занимающихся астрономией».

Струве Василь Якович (1793–1864) – російсько-німецький астроном, один із основоположників зоряної астрономії. Перший директор Пулковської обсерваторії, член-засновник Російського географічного товариства, ординарний академік Петербурзької академії наук (1832–1861; член-кореспондент із 1822 р.), іноземний член Лондонського королівського товариства (1827), член Американського філософського товариства (1853).

У галузі зоряної астрономії Струве відкрив реальне згущення зірок до центральних частин Галактики і обґрунтував висновок про існування і величину міжзоряного поглинання світла. Струве

належить одне з перших в історії (1837) успішне вимірювання річного паралакса зірки (Веги в сузір'ї Ліри).

48. Мейер, М. Вильгельм. Мірозданіє : астрономія в общепонятном изложении / М.В. Мейер ; пер. под ред. С.П. фон-Глазенапа. – Санкт-Петербург : Книгоизд. Товарищество «Просвещение», 1900. – IX, [3], 682, [2] с., 287 рис., 10 карт, 18 хромолитогр. и гелиограф., 18 картин.

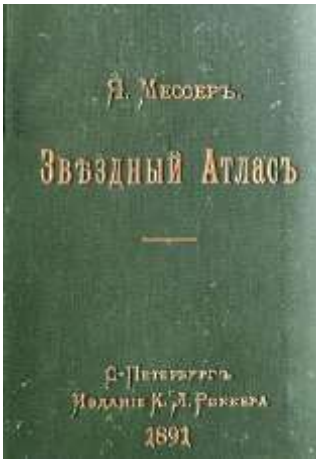
Із передмови автора: «*Эта книга несколько отличается от существующих уже популярных астрономий. Я стремился, не прибегая к орудию научного анализа, показать читателю вероятность излагаемых перед ним результатов исследования; где было можно, давалось, конечно, и строгое доказательство. Подобный способ изложения нашей науки особенно важен для широкого круга читателей, так как со стороны последних астрономические выводы почти совершенно не доступны проверке. Читатель волей-неволей вынужден считать справедливым то, что скажет астроном. При подобных условиях, конечно, не может сложиться знание, а только может явиться вера в великие победы человеческого духа. Такая вера, однако, весьма часто уживается с внутренним недоверием.*»

Із передмови редактора російського перекладу: «*”Мірозданіє” В. Мейера, как и все его сочинения, отличается ясностью изложения и увлекает читателя возвышенною целью, намеченною автором. Поставив себе задачу доставить просвещенной публике свод современных знаний в области Астрономии, автор сумел выполнить ее самым блестящим образом; он передает читателю о всех открытиях и воззрениях последнего времени. Вследствие этого «Мірозданіє» является ценною книгою современной научно-популярной литературы... Издательское товарищество «Просвещение» приложило все старания, чтобы придать русскому переводу то изящество, которое вызывается возвышенностью предмета.*»

Макс Вільгельм Мейєр (1853–1910) – німецький астроном, натураліст і письменник. Один із основоположників і директор астрономічного товариства Уранія. Член Германської академії природодослідників «Леопольдіна».

Астроном і редактор його праць професор С.П. Глазенап писав, що Мейєр поєднував у собі адміністративні знання з видатними науковими заслугами і талантом у популяризації наук. На його думку, у своїх працях Мейєр знайомив читача з сучасними знаннями в астрономії – відкриттями і поглядами свого часу.

49. Мессер, Яков. Звездный атлас для небесных наблюдений: две общие карты северного и южного неба и 26 специальных карт звезд, видимых простым глазом до 35 градуса южного склонения с обозначением переменных и двойных звезд, звездных куч и туманных пятен : с объяснит. текстом и ... рис. в тексте / сост., начерт. и описал Я. Мессер. – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. Э. Гоппе], 1891. – [2], XVII, [1], 252 с., 28 л. карт., 46 ил.

Зі вступу: «Великий мыслитель Кант заметил, что «есть две вещи, наполняющие душу все новым, возрастающим удивлением и благоговением, чем чаще и дольше ум ими занимается: звездное небо над нами и нравственный закон в нас». Но для того, чтобы восхищаться звездным небом с его великолепными и таинственными мирами, мы должны стараться читать в этой возвышеннейшей книге бытия, к чему уже с давнего времени неотступно стремился человеческий род... Предлагаемое сочинение имеет целью быть таким надежным руководителем. Автор старался воспользоваться результатами современных исследований неба при составлении карт, представить наглядную картину небесного мира, основанную на этих данных, и сделать ее доступною для большого круга читателей».

50. Митчелл О.М. Небесные светила или планетные и звездные миры : попул. излож. великих открытий и теорий новейшей астрономии : пер. с англ. / О.М. Митчелл ; с доб. из Динисона, Олмстеда, Ф. Лапласа, Д. Гершеля, В. Майера, Клейна, Фламариона, Ньюкомба, Гельмгольца [и др.]. – Москва : изд. книгопродавца М.В. Клюкина : [Первая жен. тип. Е. Гербек], [между 1899–1907]. – 504 с. : ил., портр.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.».

Маргіналії: напис невідомого читача або власника книги на с. III: «Буржуазный ученый не сумел отрешиться от идеи о боге, хотя в изложении системы мироздания он не сумел дать ему ни места, ни дела. В основном читается легко и с пользой (*підпис*)».

Цитата з тексту: «Начиная от великого центра, от вседержавного светила – солнца, мы видим, что величина этого центрального тела значительно превосходит массы всех сопровождающих его планет, взятых вместе. Действительно, если бы возможно было разместить все планеты в прямой линии по одну какую-нибудь сторону солнца, так, чтобы тяжесть всех их в общей сложности могла со всею своею силою действовать перевесом на это

тело, то центр тяжести всей таким образом расположенной системы вряд ли перешел бы за пределы солнечной поверхности».

Ормсбі Макнайт Мітчел (1810–1862) – американський астроном, професор. У виданні автор наводить відомі в його час, але ґрунтовно призабуті за наступний 150-річний період розвитку астрономії, цінні біографічні, історичні, наукові факти і відомості, що стосуються проведених у різний час астрономічних спостережень, досліджень, методик, інструментарію, а також дає неоднозначні особистісні характеристики і оцінки праць і заслуг: Коперника, Галілея, Кеплера, Ньютона, Галлея, Брэдлі та ін. учених і астрономів, які спираються на маловідомі свідчення їхніх сучасників.

51. Покровский К. Путеводитель по небу : практ. руководство к astron. наблюдениям невооруженным глазом и малой трубой / К. Покровский. – 2-е изд., доп. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Маркса, ценз. 1897. – XIII, [3], 293, [5] с., 104 ил., 2 хромолитогр., 5 карт.

«Первое издание «Путеводителя по небу» Ученым Комитетом Министерства Народного Просвещения рекомендовано для библиотек основных и ученических старшего возраста всех средних учебных заведений, а также для подарков ученикам». Автор – астроном-наблюдатель Императорского Юрьевского Университета.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.»; штамп особистої бібліотеки «Изъ книгъ М.А. ...».

Из передмови до другого видання: «Успех первого издания Путеводителя по Небу показал, что в общем я достаточно хорошо понял нужды астронома-любителя. Поэтому, выпуская книгу во второй раз, я не считал нужным подвергать содержание ее большим переделкам и позаботился главным образом о дополнениях... Благодаря сочувствию А.Ф. Маркса, не пожалевшего

издержек и позаботившегося об изящной внешности издания, за что я приношу ему мою глубокую благодарность, число рисунков увеличено теперь почти вдвое...».

Покровський Костянтин Дормидонтович (1868–1944) – астроном. Доктор астрономії (1915), професор (1916), член-кореспондент Академії наук СРСР (1927).

Галузь наукових інтересів К.Д. Покровського – комети. Вивченню ряду комет і планет, зв'язку комет із метеорними потоками, фізичному поясненню руху матерії в хвостах комет було присвячено не менше

100 його публікацій у вітчизняних і зарубіжних журналах. За його знімками у 1913 р. Г.М. Неуймін першим в Російській імперії відкрив комету.

Професор К.Д. Покровський розробив методи небесної механіки для визначення орбіт хмарних утворень у хвостах комет. Він був активним педагогом (викладав астрономію в різних навчальних закладах) і популяризатором астрономічних знань. Читав науково-популярні лекції в багатьох містах країни. Протягом 1934–1944 рр. учений був директором Астрономічної обсерваторії Одеського університету (нині – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова). Під його керівництвом проводили спостереження подвійних зірок з метою вивчення законів їх руху, вивчали зв'язок метеорів з їх батьківськими кометами, проводили дослідження Сонця, займалися спостереженнями покриття зірок Місяцем, досліджували рух полюса Землі, рухом великих і малих планет тощо.

52. Фламмаріон, Камилл. Общедоступная астрономия (PETITE ASTRONOMIE) / К. Фламмаріон ; пер. с 4-го фр. изд. В. Черкасов ; изд. Ф. Павленкова. – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1892. – [4], 174, [2] с., 100 ил.

Каміль Фламмаріон (1842–1925) – французький астроном і письменник, видатний популяризатор астрономії, чії книги витримали десятки перевидань і були перекладені на всі європейські мови. Автор праць про небесні тіла, кліматологію й атмосферу Землі, науково-популярних книг, серед яких особливо відомими були «Історія неба» і «Численність заселених світів». Ці надзвичайно популярні книжки публікувалися в братовому видавництві «Фламмаріон» й були в той час справжніми бестселерами.

Наукові дослідження Фламмаріона присвячені подвійним і кратним зіркам; зокрема, він відкрив загальний власний рух кількох широких пар. Вивчав кольори зірок і окремих утворень на поверхні Місяця (зміни кольору в кратері Платон пояснював наявністю в ньому рослинності). У 1876 р. відзначив сезонні зміни

темних областей на Марсі.

Крім астрономії, Фламмаріон також займався вулканологією, проблемами земної атмосфери, кліматологією. У 1867–1880 рр. здійснив кілька підйомів на повітряних кулях для вивчення атмосферних явищ, зокрема атмосферної електрики. Ім'я Фламмаріона присвоєно об'єктам на Місяці та Марсі.

53. Юнг. Солнце / Юнг ; пер. с послед. амер. изд. Л.Г. Малиса ; доп. авт. ; изд. Товарищества «Знание». – 2-е изд. рус. перевода. – Санкт-Петербург : Тип. Евдокимова, 1899. – VIII, 249, [23] с. : портр., 150 ил., 3 цв. табл. – (Общедоступная научная библиотека / под ред. К.П. Пятницкого ; № 3).

Автор – профессор астрономии в Принстонском Университете в Америке. Переводчик – хранитель при Обсерватории СПб. Университета.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема»;

власницький штамп «Священникъ Иоаннь Николаевичъ Дмитревский».

Із передмови до першого американського видання: «Моя цель – представить в этой маленькой книге общий обзор всего, что мы знаем и думаем относительно солнца. Изложение будет настолько общедоступным, насколько это совместно с точностью. Я пишу не для ученых, но и не для масс. Пишу для того большого класса в обществе, который не занимаясь на научном поприще самостоятельно, все-таки обладает достаточным образованием и способностью понимания, чтобы интересоваться научными вопросами...».

Чарлз Огастес Янг (1834–1908) – американський астроном, член Національної АН США (1872).

Закінчив Дартмутський коледж (1853). У 1857–1866 рр. – професор математики, фізики та астрономії Вестерн-Резерв-коледжу в Гудзоні, у 1866–1877 рр. – професор Дартмутського коледжу, у 1877–1905 рр. – професор астрономії Принстонського університету.

Основні наукові роботи Ч. Янга відносяться до фізики Сонця. Він першим у США почав застосовувати спектральний аналіз для дослідження Сонця і зірок. У 1869 р. на основі спостережень сонячного затемнення

остаточно встановив реальність існування сонячної корони, яка є зовнішньою частиною сонячної атмосфери, і показав, що вона має газоподібну природу (до цього корону вважали ореолом, що утворюється в атмосфері Землі).

Результатами спектральних досліджень Сонця, які Чарльз Янг проводив упродовж трьох десятиліть, були відкриття ним у 1870 р. обертального шару в атмосфері Сонця (шар газів над фотосферою, у якому утворюються лінії поглинання), перші спостереження спектра сонячного спалаху, важливі спостереження спектрів хромосфери, плям, протуберанців. Учений виконав низку астрометричних робіт, брав участь у багатьох експедиціях для спостереження сонячних затемнень: у 1887 р. спостерігав повне сонячне затемнення в Клину (Росія), у 1874 р. спостерігав у Пекіні проходження Венери по диску Сонця. Автор ряду відомих підручників з астрономії та книги «Сонце» (1882), що здобула світову популярність.

ФІЗИКА

Чому я так сильно люблю фізику? За її допомогою можна пояснити все, що завгодно...

Уолтер Левін, голандський астрофізик

54. Гано А. Практический курс физики без математических вычислений : для мужских сред. учеб. заведений, жен. ин-тов и гимназий и вообще для людей, не имеющих предварит. сведений в математике / А. Гано ; пер. с фр. и изд. Н. Белый. – 2-е изд., знач. испр. и доп. – Одесса : в тип. Л. Нитче, 1864. – 488 с., 333 грав. и черт.

Автор – профессор физики.

Второе издание, значительно исправленное и дополненное статьями о химических свойствах тел и о паровых машинах и новыми гравюрами.

Из передмови перекладача і видавця: «Курс Физики А. Гано (Cours de Physique purement experimentale et sans mathematiques a l'usage des gens du monde etc. par A. Ganot), изданный на французском языке в Париже, имел везде замечательный успех, которым он обязан практическому своему характеру, ясности и отчетливости изложения и наконец превосходным наглядным рисункам, увеличивающим его занимательность и облегчающим чтение и изучение Физики».

Рідкісне прижиттєве видання Адольфа Гано (1804–1887) – французького фізика і метеоролога. Підручник Гано відіграв велику роль в житті К.Е. Цюлковського, особливо зблизивши його з наукою. Винахідник радіо, О. Попов, також визнавав першорядне значення у своєму житті цього твору. Підручники Гано, написані в другій половині XIX ст., внесли «... вирішальний внесок у фізику і її викладання в міжнародному масштабі». Книга користувалася надзвичайним успіхом у багатьох країнах, витримавши в одній Англії більше двох десятків видань.

55. Гельмгольц. Фарадеевская речь. Современное развитие Фарадеевых воззрений на электричество : речь, произнес. в память Фарадея на торжеств. заседании Лондон. хим. о-ва 5-го апреля 1881 г. / Гельмгольц ; пер. В. Тюрина. – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1898. – 50 с.

Провенієнції: печатка «Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденного Обществом трудящихся женщин».

Герман фон Гельмгольц (1821–1894) – німецький фізик, лікар, фізіолог, психолог, акустик. Член Прусської академії наук (1871 р.; член-кореспондент із 1857 р.), іноземний член Лондонського королівського товариства (1860), іноземний член-кореспондент Петербурзької академії наук (1868).

Діяльність Гельмгольца як професора розділяється на діяльність професора фізіолога до 1871 р. і професора фізики з 1871 до 1894 р. Однак до фізики він звертався постійно. Фізичні дослідження Гельмгольца відносяться до електродинаміки, оптики, теплоти, акустики, гідродинаміки. У роботі «Про збереження сили» (1847) учений сформулював і математично обґрунтував закон збереження енергії, зазначивши його загальний характер: цим законом підпорядковуються механічні, теплові, електричні, фізіологічні та інші процеси.

Гельмгольц розробив термодинамічну теорію хімічних процесів, увівши поняття вільної та зв'язаної енергії. У 1870 р. він розвинув теорію електродинамічних процесів, у провідних неправильних тілах. Істотних результатів він досяг також у фізіологічній акустиці (відкрив комбінаційні тони, висунув резонансну теорію слуху, побудував моделі вуха), фізіології зору (теорія акомодатії, учення про кольоровий зір).

У Німеччині професори завжди користувалися величезною повагою, але фон Гельмгольца вважали найбільшим із найбільших. Тоді був популярний жарт, що «після Бісмарка і старого кайзера фон Гельмгольц – найзнаменитіша особистість у всій Німецької імперії».

Однак відомий фізик-теоретик Макс Планк швидко розчарувався в його лекціях. Вони були занадто нудними. Крім того, фон Гельмгольц говорив дуже повільно і дуже тихо, часто зупинявся, щоб подивитися у свої записи, а цифри на дошці писав так дрібно, що їх важко було розібрати. Крім того, він часто робив помилки в своїх викладах.

56–57. Зилов П.А. Курс физики / П.А. Зилов. – 3-е изд. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – Ч. 1 : Движение и силы. Свойства тел. Теплота. – [4], 132, 107, [1], 154, II с.

У книзі приплетено: **Зилов П.А. Курс физики / П.А. Зилов ; изд. Книгопродавца Н.П. Карбасникова. – 3-е изд. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – Ч. 2 : Звук. Свет. Электричество. – [4], 65, [1], 211, [3], 272, [4] с.**

Автор – ординарный профессор Императорского Варшавского Университета.

Провенієнції: на тит. арк. 1-ї частини печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. института», штамп «Дар студ. Гончарова Георгия Ивановича учебно-вспомогательной студенческой библиотеке 15 січня 192(?) г.»; на тит. арк. 2-ї частини конволюта штамп «Книжный магазинъ Ф.А. Иогансонъ въ Харьковѣ».

Зілов Петро Олексійович (1850–1921) – російський фізик, професор Імператорського Варшавського університету. Із роду дворян Нижегородської губернії. У 1873 р. закінчив фізико-математичний факультет Московського університету. Удосконалював знання в Гейдельберзькому та Берлінському університетах. Протягом 1880–1884 рр. завідував кафедрою загальної і прикладної фізики Московського технічного училища, із 1884 р. викладав у Варшавському університеті, виконував обов'язки ректора (1904). Із 1905 до 1912 рр. обіймав посаду попечителя Київського навчального округу.

Професор П.О. Зілов зробив вагомий внесок у розвиток експериментальної фізики. Займався дослідженнями та вимірами для підтвердження теоретичних співвідношень фізичних величин, зокрема, теорії Максвелла. У 1877 р. першим виміряв діелектричну проникність деяких рідких діелектриків. Визначив залежність проникності рідин від напруги магнітного поля. Із 1900 р. П.О. Зілов видавав журнал «Физическое обозрение», який відіграв велику роль у поширенні фізичних знань у Росії; він організував перший в Росії зразковий фізичний кабінет, Педагогічний музей в Києві, сільськогосподарські курси для народних учителів.

58. Ламанский, Сергей. Тепловой спектр солнечного и известкового света : исследование / С. Ламанский. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1873. – 28 с., 1 табл.

Від автора: «Предлагаемая диссертация в научном отношении не представляет ничего нового, так как она есть перевод моей статьи, помещенной в анналах физики и химии Поггендорфа за июнь 1872 (Pogg. An. Bd. CXLVI. S. 200–232). Это исследование было мною произведено еще в 1870–71 г. в Гейдельберге... Считаю долгом заявить, что ... при моих исследованиях я пользовался советами моего многоуважаемого учителя пр. Гельмгольца, в лабораториях которого (Гейдельберге и Берлине) я имел честь долгое время работать».

Ламанський Сергій Іванович (1841–1900) – російський фізіолог і фізик. Закінчив Петербурзький університет. У Гейдельберзі займався у Гельмгольца дослідженнями з електрофізіології та фізіологічної оптики і провів

дослідження над розподілом тепла в сонячному спектрі (1872). Читав фізику в медико-хірургічній академії, потім у Варшавському університеті.

У 1881 р. Ламанський за дорученням Імператорського Російського Технічного Товариства, зайнявся дослідженням мастил. Обіймав посади фізика на головній фізичній обсерваторії, старшого техника при міській комісії з нагляду за освітленням столиці і інспектора Головної Палати Мір і Терезів.

59. Мышкин Н.П. Конспект лекций по учению об электричестве и магнетизме / Н.П. Мышкин. – Литограф. изд. – [Ново-Александрия, 1900]. – 220, [8] с.

Автор – магістр фізики, професор фізики і метеорології, зав. кафедрой фізики (1896–1924) Ново-Александрійського інститута сільського господарства і лесоводства (с 1921 г. – Харківського інститута сільського господарства і лесоводства).

Литографическое издание содержит конспекты лекций, читанных профессором Н.П. Мышкиным студентам Ново-Александрійського інститута. Лекції написані різними почерками, видимо, кількома студентами.

Провенієнції: печатки «Из библиотеки института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Новой Александрии», «Библиотека Института Сельского хозяйства и Лесоводства п. Ново-Александрия Люблинской губ.».

Мишкін Микола Павлович (1864–1935) – російський фізик і метеоролог.

Початкову освіту отримав в Сарапульському духовному училищі і В'ятській духовній семінарії. У 1882 р. вступив вільним слухачем на математичне відділення фізико-математичного факультету Казанського університету. У 1887 р. був запрошений до Петровської сільськогосподарської академії на посаду асистента кафедри фізики і метеорології. Кілька років завідував метеорологічною обсерваторією Академії наук.

У 1896 р. отримав призначення на посаду професора кафедри фізики і метеорології в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства і лісівництва.

Дослідження властивостей наелектризованого металевого вістря привели до створення електростатичного двигуна. Перші досліди з використання атмосферної електрики М.П. Мишкін почав ще в 1902 р., а на початку 1905 р. йому виділено кошти для проведення повномасштабних дослідів. Із 1924 р. М.П. Мишкін – завідувач метеобюро при Наркомземі в Білорусії; професор на факультеті лісівництва Білоруського державного інституту сільського та лісового господарства ім. Жовтневої революції Наркомзему БССР (Мінськ).

60. Рёнтген. Новый род лучей = (Dr. W.K. Rontgen. Eine neue Art von Strahlen) / Рёнтген ; пер. с нем. под ред. И.И. Боргмана. – 2-е изд. (без изм.) – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1896. – 15, [1] с., 1 фототипия. – В прил. фототипия со снимка, произв. проф. И.И. Боргманом и А.Л. Гершуном.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема»; штамп «Книжный магазин А.Е. Алексева в Екатеринославе».

Із передмови перекладача: «Настоящая брошюра представляет собою первое изложение тех результатов, к каким пришел профессор Рёнтген при исследовании открытых им новых невидимых лучей, обладающих свойством проникать наиболее непрозрачные тела. Эти лучи, вызывающие явление флуоресценции и действующие на фотографические пластинки, названы Рёнтгеном X-лучами. Но им по всей справедливости должно быть придано имя Рёнтгена. Эти лучи должны быть названы лучами Рёнтгена. Открытие Рёнтгена имеет несомненно великую будущность».

Вільгельм Конрад Рентген (1845–1923) – німецький інженер машинобудування та фізик, який 8 листопада 1895 р. відкрив короткохвильове електромагнітне випромінювання, відоме, як рентгенівські промені – досягнення, завдяки якому отримав першу Нобелівську премію з фізики у 1901 р. У 2004 р. Міжнародний союз фундаментальної та прикладної хімії (IUPAC) назвав його іменем хімічний елемент 111, рентгеній, радіоактивний елемент із безліччю нестабільних ізотопів.

Його відкриття мало величезний вплив на подальший розвиток фізики, зокрема привело до виявлення радіоактивності та сприяло швидкому практичному застосуванню винаходу у медицині. Конструкція створеної ним рентгенівської трубки лежить в основі сучасних приладів.

Рентген був людиною чесною і дуже скромною. За досягнення принц-регент Баварії нагородив науковця високим орденом, який давав право на дворянський титул і відповідно на додавання до прізвища частки «фон». Та Рентген не вважав для себе можливим претендувати на дворянське звання.

Нобелівську ж премію з фізики, яку йому, першому з фізиків, присудили в 1901 р., Вільгельм прийняв, але відмовився приїхати на церемонію вручення, пославшись на зайнятість. Премію йому переслали поштою. Щоправда, коли уряд Німеччини під час Першої світової війни звернувся до населення з проханням допомогти державі грошима і цінностями, Вільгельм Рентген віддав усі свої заощадження, включаючи Нобелівську премію.

61. Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики с синхронистическими таблицами по математике, химии, описательным наукам и всеобщей истории / Ф. Розенбергер ; пер. с нем. под ред. И.М. Сеченова. – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1883. – Ч. 1 : История физики в древние и средние века. – V, [3], 178 с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Из передови автора: «Автор предлагаемого сочинения поставил главной целью изложить историческое развитие физики таким образом, чтобы было удобно обозреть, как самое состояние науки в любой период времени, так и направление, принятое ходом ее развития».

Йоганн Карл Фердинанд Розенбергер (1845–1899) – німецький учений, доктор філософії. Закінчив університет в Сні. Із 1870 р. викладав математику і природничі науки в приватних школах Гамбурга, із 1877 р. в Musterschule у Франкфурті-на-Майні. Із його праць найбільш популярний тритомний «Очерк истории физики» із найдавніших часів до 1880 р.

62. Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики с синхронистическими таблицами по математике, химии, описательным наукам и всеобщей истории / Ф. Розенбергер ; пер. с нем. под ред. И.М. Сеченова. – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1886. – Ч. 2. – [8], 422 с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Из передови: «Важнейшим результатом исторического исследования бывает такого рода спокойное отношение, которое, исключая враждебность и увлечения, позволяет видеть в наших теориях и гипотезах то, что они в действительности – ступени бесконечного приближения к истине, составляющего как бы цель нашего умственного развития».

63. Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики с синхронистическими таблицами по математике, химии, описательным наукам и всеобщей истории / Ф. Розенбергер ; пер. с нем. под ред. И.М. Сеченова. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1892. – Ч. 3, вып. 1 : История физики в последнее столетие. – [2], 326 с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Цитата з тексту: «Господствующее воззрение на сущность силы во все времена оказывалось руководящим началом в развитии физики. С самого возникновения науки и до наших дней представление о действии силы давало решающее направление физическим работам, хотя влияние это не везде выступает с одинаковой ясностью».

64. Стюарт, Бальфур. Сохранение энергии / Б. Стюарт ; пер. с англ. под ред. П.А. Хлебникова. – Санкт-Петербург : [Тип. В. Демакова], 1875. – XIII, [1], 169, [1] с., 14 политипажей. – (Международная научная библиотека).

Маргіналії: власницькі записи «Д.С.» 24. 12. [19]21 г. (синім і червоним олівцем); на тит. арк. простим олівцем написані роки життя Бальфура Стюарта, декілька фактів з його біографії та інформація про перше й сьоме англійські видання цієї книги; у змісті написана кількість сторінок у кожному розділі книги.

Із передмови автора: «Вселенную можно рассматривать как огромную физическую машину, а знание, которое мы имеем о ней, может быть удобно разделено на две ветви. Одна из этих ветвей обнимает то, – что знаем мы об устройстве самой машины, а другая то, что известно нам о способе, которым она работает. Автору кажется, что в сочинении, подобном настоящему, обе эти ветви знания должны быть, по возможности, изучаемы вместе... Он рассматривает вселенную, состоящую из атомов с некоторого рода средою между ними, как машину, а законы энергии – как законы работы этой машины».

Бальфур Стюарт (1828–1887) – шотландський фізик. Народився в Единбурзі. Отримав університетську освіту. Спочатку присвятив себе торгівлі, яка привела його до Австралії. Тут він уперше відчув потяг до наукових досліджень, і в 1855 р. у мемуарах фізичного товариства в Вікторії вже з'явилися його статті.

Повернувшись до Англії, він остаточно залишив торгівлю і присвятив себе науковим заняттям. Так у 1858 р. низкою досліджень Стюарт переконливо довів рівності поглинальної і випромінювальної здатності тіла.

У 1859 р. ученого призначено директором метеорологічної обсерваторії в К'ю, де він займався вивченням повітряного термометра, питаннями, пов'язаними з розширенням і замерзанням ртуті.

Із 1870 р. і до кінця життя Бальфур Стюарт залишався професором фізики в Манчестері, де він користувався великою популярністю. Протягом 1886–1888 рр. – президент Лондонського Товариства Фізиків.

65. Труды Общества физико-химических наук при Императорском Харьковском Университете. Т. 24, ч. 2. Приложения к отчетам о заседаниях в 1896 г. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – Вып. 7 : Об измерении температур электрическим термометром / П. Хрущов, А. Ситников. – 26 с. – Тит. л. рус., фр.

Хрущов Павло Дмитрович (1849–1909) – російський фізико-хімік, професор Імператорського Харківського Університету. Основні наукові дослідження відносяться до хімічної термодинаміки та електрохімії.

У 1897 р. він відтворив «логічне піаніно» – машину, винайдену в 1870 р. англійським ученим математиком Віл'ямом Стенлі Джемanson, професором Манчестерського університету.

Зі спогадів сучасників, Хрущов «был человек в высшей степени разносторонний с удивительно отзывчивой душой. Наука была главным стимулом его жизни и в научных занятиях он находил полное удовлетворение, но только тогда, когда суровая действительность не отвлекала его отзывчивого сердца. Общественное бедствие, несчастье знакомого, горе близкого человека производили на П. Д. сильное впечатление и находили в нём поддержку и помощь... Спешные научные работы, начатые исследования отходили на второй план, когда горе и бедствие в жизни людей призывали его. ...он только тогда спокойно брался за научную работу, когда все возможное для облегчения горя и страдания было сделано».

66. Хвольсон О.Д. Краткий курс физики : для медиков, естественников и техников / О.Д. Хвольсон. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1900. – Ч. 3. – VI, 305, [1] с., 166 рис.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства», «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Ново-Александрійського інститута», «Библиотека Псковського середнього сільськогосподарського училища», на корінці палітурки штамп «Б.П.С.-Х.У.»;

на тит. арк. написи «В 1917 г. книгу передано в Студенческую Учебно-Вспомогательную Библиотеку», «Дар Учебно-вспомогательной б-ке студ. [без дарителя]; на II с. обкладинки напис «Книга приобретена через посредство швейцара Марка у неизвестного мне лица. Н. Карпов».

Хвольсон Орест Данилович (1852–1934) – російський і радянський учений-фізик і педагог, член-кореспондент Петербурзької академії наук, почесний член Російської академії наук (1920, із 1925 – АН СРСР), двічі лауреат Ломоносівської премії.

Середню освіту отримав у гімназії Карла Мая. У 1873 р. із золотою медаллю закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету. Вивчав математику і фізику в Лейпцизькому університеті.

У 1876 р. О.Д. Хвольсон повертається до Росії і в якості приват-доцента читає лекції в Санкт-Петербурзькому університеті. У 1890 р. його призначають екстраординарним професором Санкт-Петербурзького університету, а з 1891 р. він читає фізику на Вищих жіночих курсах. У 1900 р. заслуги вченого відзначено медаллю на Всесвітній виставці в Парижі.

За словами самого О.Д. Хвольсона, він присвятив своє життя фізиці тому, що її відкриття допомагають нам «побудувати правильне світорозуміння». У цьому вчений бачив головне призначення фізики і вважав за святий обов'язок реалізовувати світоглядний потенціал науки і наукового знання в вишівських і популярних лекціях.

Чим займається фізика, якими засобами вона вирішує свої завдання, яке місце в загальній системі фізичного знання займають поняття, закон, теорія, яку користь фізика приносить людству – цим питанням О.Д. Хвольсон надавав особливої уваги. За спогадами С.Е. Фріша, професор «умів прищепити своїм слухачам справжній «дух фізики», ознайомити їх з особливостями фізичних понять, з роллю законів і гіпотез ...».

67. Хвольсон О.Д. Курс физики / О.Д. Хвольсон. – 2-е изд., пересм. и доп. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1900. – Т. 1 : Механика. Некоторые измерительные приборы и способы измерения. Учение о газах, жидкостях и твердых телах. – [4], XIV, 673, [1]с., 396 рис.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «И.Х.У.Агр.Лаб.».

Праці О.Д. Хвольсона охоплюють майже всі розділи фізики, включаючи роботи з магнетизму, теплопровідності і дифузії світла. Велику популярність здобули його роботи з актинометрії.

Після 1896 р. учений головним чином займався складанням п'ятитомного «Курсу фізики», який сприяв підвищенню рівня викладання фізики і довгий час

залишався основним посібником у радянських вишах. Цей курс перекладено німецькою, французькою та іспанською мовами. В одній зі своїх робіт Альберт Ейнштейн назвав його «чудовим підручником фізики».

У 1908 р. О.Д. Хвольсон став лауреатом Ломоносівської премії за створення «настолярной книги всякого физика» – «Курса физики» (т. I–III і ч. 1 т. IV).

68. Хвольсон О.Д. Курс физики / О.Д. Хвольсон. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1898. – Т. 2 : Учение о звуке (акустика). Учение о лучистой энергии. – [2], X, 701, [1] с., 597 рис.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «И.Х.У.Агр.Лаб.».

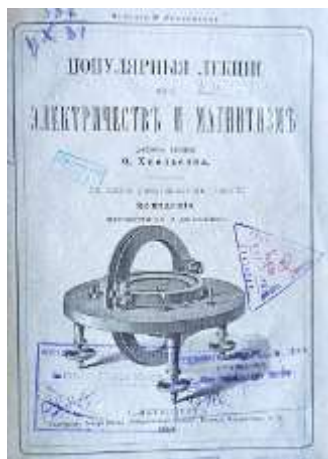
Протягом наступних майже сорока років цей курс постійно вдосконалювався автором відповідно до розвитку науки.

69. Хвольсон О.Д. Курс физики / О.Д. Хвольсон. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1899. – Т. 3 : Учение о теплоте. – [2], V, [1], 676, [2] с., 230 рис.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «И.Х.У.Агр.Лаб.».

Завдяки цій роботі, О.Д. Хвольсон став «вчителем не тільки всіх радянських фізиків, а й взагалі всіх фізиків нашого часу» – відзначали в 1934 р. учені Ленінградського університету.

70. Хвольсон О.Д. Популярные лекции об электричестве и магнетизме / О.Д. Хвольсон. – 2-е изд., пересм. и доп. / Ф. Павленков. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1886. – [4], VI, [2], 251, [3] с., 220 ил.

Із передмови автора до першого видання: «Главная цель, к которой я стремился при составлении лекций, предлагаемых теперь на суд публики – представить в возможно общепонятной форме, доступной не специально-подготовленным лицам, и притом строго научно, главные основания учения об электричестве и его применениях. Я не имел в виду специалистов, учащихся, студентов – но публику, интересующуюся великими вопросами дня, к которым, несомненно, принадлежит вопрос о применении электрических явлений к обыденной жизни».

Із автобіографії О.Д. Хвольсона (1927 р.): «Я спрашиваю себя, почему я всю жизнь посвятил физике, почему, в конце концов, меня интересует и привлекает ее задача. Ответ, правильность которого я ясно чувствую, заключается в следующем: меня вовсе не интересуют достижения физики сами по себе, как факты, они привлекают мое внимание, они имеют значение для меня постольку, поскольку каждое из них в состоянии помочь нам построить правильное миропонимание».

71. Шимков А.П. Опыт физического объяснения соотношения между теплотою и электричеством / А.П. Шимков. – Харьков : В Унив. Тип., 1868. – 62 с. – Отд. отт. из: Приложения к протоколам заседаний совета Харьковского университета. 1868.

Автор – доцент физики в Харьковском университете.

Шимков Андрій Петрович (1839 – після 1909) – фізик. Народився в Полтавській губернії. У 1856 р. закінчив Полтавську гімназію, у 1860 р. – Харківський університет.

У 1864 р. за дисертацію «Про стислість газів» удостоєний ступеня магістра фізики; у 1865 р. обраний доцентом. За дисертацію «Дослід фізичного пояснення співвідношення між електрикою і теплотою» (1868) удостоєний ступеня доктора фізики.

Із 1871 р. Шимков – ординарний професор Харківського університету. До серпня 1899 р. був професором фізики в тому ж університеті.

А.П. Шимков був почесним мировим суддею по Харківському повіту, а також у званні земського гласного по Харківському і Кобеляцькому повітах, гласним Полтавського губернського земства і гласним Харківської Думи. Із 1879 до 1890 рр. був Головою Харківського Товариства поширення грамотності в народі. У 1899 р. його призначено уповноваженим із сільськогосподарської частини в Харківській губернії.

У травні 1904 р. А.П. Шимкова призначено директором Московського Сільськогосподарського Інституту, а у вересні 1905 р., унаслідок поширення на інститут Найвищого указу від 27 серпня 1905 р. про автономію вищих навчальних закладів, радою професорів інституту обраний директором. У квітні 1907 р. звільнився від служби.

Із 1909 р. А.П. Шимков перебував Президентом полтавського Товариства сільського господарства, а також був редактором полтавської газети «Хуторянинъ».

ХІМІЯ

*Вивчення хімії має двояку мету: одна – удосконалення природничих наук,
інша – примноження життєвих благ.*

М.В. Ломоносов, учений-натураліст, енциклопедист

72. Аналитическая химия. Количественный анализ / под ред. Д.И. Менделеева. – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1866. – Вып. 1 : Определение металлов и металлоидов путем взвешивания : [пер. с фр.] / Ш. Жерар, Г. Шансель. – XVII, [1], 395, [1] с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «АГРОН. ЛАБАРАТ.».

Із передмови Д.І. Менделєєва: «Недостаток в нашей литературе полного руководства для количественного анализа, при большом значении этого предмета, заставил меня заняться изданием этой книги. Желая сделать издание доступным для большой массы читателей, я разделил его на три выпуска. В первом помещен неорганический анализ путем осаждения и взвешивания. Этот выпуск почти целиком переведен из сочинения “Precis d’analyse chimique quantitative” par Ch. Gerhardt et G. Chancel (Paris, 1859)».

Шарль Фредерік Жерар (1816–1856) – французський хімік, член-кореспондент Академії наук в Парижі (1856).

Гюстав Шансель (1822–1890) – французський хімік-аналітик і органік, який винайшов «мочальні» сірники (1805).

73. Аналитическая химия. Количественный анализ / под ред. Д.И. Менделеева. – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1866. – Вып. 2 : Титрованный анализ / В.Ю. Рихтер. Органический анализ / П.П. Алексеев. Газовый анализ / Г.Г. Густавсон. Определение плотности газов и паров / Д.И. Менделеев. – VIII, 365, [1] с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «АГРОН. ЛАБАРАТ.».

Із передмови Д.І. Менделєєва: «Второй выпуск "Количественного анализа" назначен для описания тех общих способов химического исследования, которые, служа для определения количественного состава тел, отличаются часто весьма поучительною и характерною особенностью приемов, несвойственных обыкновенному анализу, производимому чрез взвешивание тел выделенных в осадки. Важное значение

этих приемов анализа для химической практики часто ускользает от внимания изучающих химию при описании их на ряду с обыкновенными способами анализа, а потому я считал полезным выделить их и соединить в особый выпуск...Этот труд приняли на себя лица хорошо мне известные по моей педагогической деятельности: П.П. Алексеев изложил органический анализ; Г.Г. Густавсон газовый и В.Ю. Рихтер титрованный анализ».

Рихтер Виктор Юлійович (1841–1891) – російський хімік німецького походження.

Алексеев Петро Петрович (1840–1891) – російський хімік-органік, ординарний професор кафедри органічної хімії Київського університету.

Густавсон Гаврило Гаврилович (1842–1908) – російський хімік-органік, член-кореспондент Петербурзької академії наук.

74. Аналитическая химия. Количественный анализ / под ред. Д.И. Менделеева. – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1869. – Вып. 3 : Технический анализ / Н.К. Яцукович. Сельскохозяйственный анализ / Г.Г. Густавсон. – VII, [1], 319, [1] с.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Із передмови Д.І. Менделєєва: «Третий выпуск "Количественного анализа" содержит описание хода химического анализа при исследовании технических и сельско-хозяйственных материалов и продуктов. Статьи этого, третьего, выпуска составлены доцентом технической химии в Харьковском Университете Н.К. Яцуковичем и лаборантом технической лаборатории в С. П. Университете Г.Г. Густавсоном».

Яцукович Микола Климентійович (1840 – після 1905) – заслужений професор Харківського університету.

75. Бевад И.И. О реакции азотистых эфиров и нитропарафинов с цинкалками / И.И. Бевад. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1899. – [4], 179, [3] с. – Отд. отт. из: Варшавские Университетские Известия. 1899.

Провенієнції: печатка «Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденного Обществом Трудящихся Женщин».

Печатано по определению Совета Императорского Варшавского Университета. Ректор Проф. Г. Зенгер.

Бевад Іван Іванович (1856/1857–1937) – російський радянський хімік, заслужений професор. Народився в Красноярську. Закінчив першу Петербурзьку гімназію і природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету.

Із 1884 р. був доцентом, а з 1893 р. професором кафедри органічної та агрономічної хімії Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва.

Із 1904 р. працював професором органічної хімії в Варшавському політехнічному інституті і двічі обирався деканом хімічного відділення політехнічного інституту. Із 1907 р. – дійсний статський радник.

Роботи І.І. Бевада відносяться, головним чином, до дослідження нітросполук жирного ряду і їх перетворень, особливо дії на них цинко-органічних і магній-органічних сполук. Його роботи були надруковані в «Журналі Російського фізико-хімічного товариства» (1884–1886 рр. і 1889 р.).

76. Вике, Вильгельм. Руководство к химическому анализу с примерами / В. Вике ; пер. с нем. и спектр. анализ с хромолитогр. рис. А.М. Ломоносова ; под ред. Н.И. Лаврова. – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1863. – VI, [2], 551, [5] с., 1 хромолитогр.

Н.И. Лавров – преподаватель химии в Константиновском училище и физики в Императорской академии искусств.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агрономической Лаборатории».

Із передмови автора: «При обработке этого сочинения, я особенно старался о том, чтобы написать книгу, вполне практическую. Она предназначается, как для начинающих, так и для лиц, уже несколько опытных. Первые могут ограничиться простыми реакциями, а к примерам следует обращаться при дальнейших успехах в науке. Краткая и простая форма, в которой я изложил отношение тел к реагентам, должна существенно облегчить начало дела... Примеры большею частью взяты из практической жизни. В числе их находятся некоторые составы весьма важные в техническом и фармацевтическом употреблении, также и вещества, имеющие свое применение в сельском хозяйстве. Там, где мне казалось важным упомянуть о подделке веществ, я указал на средства поверять качество их... Пусть эта книга приобретет себе много друзей. Пусть она содействует к тому, чтобы привлечь к нашей науке, столь давно развивающейся и так щедро награждающей своих приверженцев, бодрые и деятельные силы».

Від перекладача: «Издавая перевод "Руководство к Химическому Анализу Доктора Вильгельма Вике", я считаю долгом предупредить Гг. читателей, что, вследствие поспешности, с которой производилось печатание, от внимания моего ускользнуло значительное число неправильных оборотов, свойственных духу одного Немецкого языка, которые, впрочем, нисколько не искажают самого смысла текста».

77. Винклер, Клеменс. Практический курс объемного анализа: руководство к изучению титриметрического метода / К. Винклер ; пер. В. Ижевского ; под ред., с предисл. и примеч. В.В. Марковникова. – Москва : Тип. В.В. Исленьева, 1889. – VII, [1], 142 с. : ил.

Автор – профессор химии в Королевской Саксонской горной академии.

Переводчик – лаборант Кусковского завода Товарищества Русско-Американского Нефтяного Производства.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Из передови редактора профессора В. Марковникова: «Руководство Винклера дает желающему основательно изучить титриметрический метод анализа всё необходимое и при том изложенное в удобной системе. Повсюду заметно, что автор знаток дела, которому он хочет учить... Довольно многочисленные примеры приложения различных методов делают это руководство полезным не только для учащихся, но и вообще для всех, кому приходится иметь дело с количественным минеральным анализом, и мы думаем, что настоящая книжка будет добрым вкладом в русскую химическую литературу».

Клеменс Олександр Вінклер (1838–1904) – німецький хімік-технолог, відкрив хімічний елемент германій (1886), «укрепитель» теорії Д.І. Менделєєва про періодичність. Найважливіші наукові праці Вінклера присвячено хімічній технології, аналітичній та неорганічній хімії. Він також писав вірші, грав на музичних інструментах.

Із 1859 р. працював на хімічних заводах, із 1873 до 1902 рр. – професор Гірничої академії у Фрейбурзі. У 1886 р., досліджуючи склад мінералу аргіродит, виявив новий елемент, який назвав германієм. Властивості германію з вражаючою точністю співпали з властивостями екасиліцію, передбаченому в 1871 р. Д.І. Менделєєвим на основі періодичного закону. Відкриття германію стало новим блискучим підтвердженням періодичного закону.

78. Гемиліан В. О химическом составе Харьковской водопроводной воды / В. Гемиліан. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1893. – 20 с., прил.

Провенієнції: на палітурці напис «Въ Агрономич. Лабораторію».

Цитата з тексту: «В 1889 г. Правление Харьковского Общества Водоснабжения предложило мне заняться непрерывным контролем химического состава и свойств воды, доставляемой водопроводом. Исполняя просьбу Общества Водоснабжения, я, начиная с 19-го Сентября 1889 г., занимаюсь этим контролем и в настоящей статье излагаю полученные в течении 3 ½ лет результаты. Я надеюсь, что нижеприведенные результаты моих исследований покажут, насколько несправедливы те суждения о Харьковской водопроводной воде, которые циркулируют в некоторой части публики и поддерживаются местной прессой».

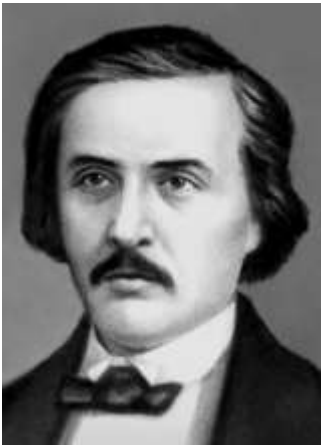
Геміліан Валерій Олександрович (1851–1914) – учений-хімік, професор, організатор кафедри технології мінеральних речовин і перший завідувач (1887–1904) у Харківському практичному технологічному інституті – учень Д.І. Менделєєва. Разом із ним досліджували добування і перегонку нафти (1876). Конденсуючи бензилгідрон з бензолом у присутності P_2O_5 одержав дифенілметан, також синтезував діфенілтолілметан і діфенілсилілметан. В інституті читав для студентів курс мінеральної технології, технологію води і палива, керував технологічною лабораторією і складанням проектів. Підготував посібник «Технологія мінеральних речовин».

В.О. Геміліан відомий як видатний хімік Росії, але не так широко, як він цього заслуговує. Він був співробітником і учнем Д.І. Менделєєва, автором багатьох досліджень синтезу сполук і талановитим організатором підготовки хіміків-технологів у Харківському практичному технологічному інституті.

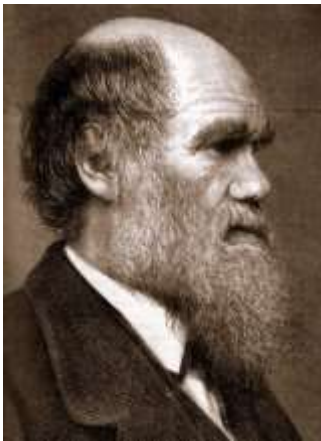
79. Жерар, Шарль Фредерик. Аналитическая химия. Качественный анализ / Ш.Ф. Жерар, Г. Шансель ; пер., доп. и изд. под ред. Д. Менделеева. – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1864. – [2], VI, 547, [1] с.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрономическая Лаборатория».

Шарль Фредерік Жерар (1816–1856) – ельзаський хімік, член-кореспондент Французької академії наук (1896); відомий своєю роботою з реформування позначення хімічних формул (1843–1846).

Учений також працював над ангїдрідами кислот і синтезував ацетилсаліцилову кислоту, хоча і в нестійкій і нечистій формі. Жерара, як правило, пов'язують з його сучасником Огюстом Лораном, із яким він поділяв інтерес до хімічної комбінації. Ідеї Жерара отримали розвиток у працях Д.І. Менделєєва та О.М. Бутлерова.

Гюстав Шансель (1822–1890) – французький хімік, який винайшов «мочальні» сірники (1805). Це були дерев'яні палички з голівкою із суміші сірки, бертолетової солі та кіноварі. Підпалення сірника Шанселя відбувалося під час контакту голівки сірника з краплиною концентрованої сірчаної кислоти. Зрозуміло, що такі сірники, хоча й дозволяли швидше добувати вогонь, були дуже непрактичними, адже завжди треба було мати під рукою склянку з сірчаною кислотою.

80. Лассар-Кон. Химия в обыденной жизни : 12 попул. лекций / Лассар-Кон ; пер. со 2-го испр. и доп. нем. изд. под ред. В.Ф. Тимофеева ; изд. с разрешения авт. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В.С. Балашева и К°], 1897. – IX, [1], 270 с.

Автор – профессор Кёнигсбергского Университета.

Переводчик – профессор технической химии в Харьковском Университете.

Із передмови автора до першого [німецького] видання: «Предлагаемая книга есть сборник лекций, читанных мной в местном «Обществе

общеобразовательных чтений», организованном наподобие Берлинской академии Гумбольдта. Думая, что лекции эти могут представить интерес и для более широкого круга людей, я решил выпустить их в свет».

Із передмови перекладача до російського видання: «Автор «Химии в обыденной жизни» поставил себе целью познакомить публику, не обладающую химическими сведениями, с рядом явлений и процессов химического характера, совершающихся в обыденной жизни. В его лекциях перед умственным взором читателя раскрывается в общих чертах как сущность многих жизненных явлений, происходящих в организмах, так и картины разнообразных процессов, которым подвергается вещество в своем служении тем или другим целям человека. Некоторым критерием удачного выполнения поставленной себе

автором задачи может служить успех его труда, выдержавшего в течение одного года два немецких и два английских издания...».

Ернст Лассар-Кон (1858–1922) – німецький хімік, професор. Народився в Гамбурзі. Учену кар'єру Лассар-Кон розпочав публічними лекціями з хімії в Мюнхені. У 1888 р. його призначено приват-доцентом в Кенігсберзі, а в 1894 р. отримав звання екстраординарного професора. Великою популярністю користувався підручник «*Einführung in die Chemie*». Професор Е. Лассар-Кон відомий під псевдонімом *Lassar-Kohn*.

81. Люпке, Роберт. Основания электрохимии / Р. Люпке ; пер. со 2-го доп. изд. С.И. Созонова. – Санкт-Петербург : Типо-литогр. наследн. И.А. Фролова, 1897. – XIV, 209, [1] с., 55 ил.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденного Обществом Трудящихся Женщин»; дарчий надпис «Глубокоуважаемому Господину Профессору Николаю Александровичу Черно... от ...».

Від перекладача: «Переводя «Электрометаллургию» Борхеса, я увидел необходимость издать в дополнение к ней изложение современных воззрений на электролитические процессы, так как на русском языке совершенно нет книг, касающихся этой уже значительно разработанной отрасли знания. Из нескольких иностранных трудов, посвященных электрохимии, ...я отдал предпочтение книге [Люпке], потому что при изложении электрохимических теорий автор ее всюду, где можно, опирается на легко выполнимые опыты».

Роберт Теодор Люпке (1857–1903) – німецький хімік.

82. Менделеев Д. Основы химии / Д. Менделеев. – 5-е изд. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1889. – [2], VII, [1], 780, [2] с. : портр.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского Коммерческого Института», «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. Института»; штамп «Дар студента Карпова Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке».

Із передмови автора до 5-го видання: «Сочинение это написано 1868–1870 гг. для ознакомления начинающих не только с наблюдениями, опытами и законами химии, но и с воззрениями этой науки на неизменную сущность изменяющегося вещества... Химия, как и всякая наука, есть в одно время и средство, и цель. Она есть средство для достижения тех или других практических, в общем смысле этого слова, стремлений. Так, при

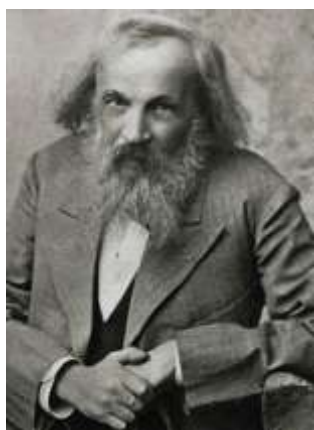
содействию ее облегчается обладание веществом в разных его видах, она дает новую возможность пользоваться силами природы, указывает способы получения и свойства множества веществ... я счел полезным украсить свою книгу портретами 12-ти умерших, но бессмертных основателей современных химических знаний».

83. Менделеев Д. Основы химии / Д. Менделеев. – 6-е изд. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1895. – XVI, 780 с., 15 портр.

Провенієнції: печатки «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. Института»; штамп «Дар студентки Таисии Николаевны Сергиевской Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке сентября 20 дня 1922 г.».

Менделєєв Дмитро Іванович (1834–1907) – російський вчений-енциклопедист, хімік, фізик, метролог, економіст, технолог, геолог, метеоролог, педагог, викладач, повітроплавець, приладобудівник. Професор Імператорського Санкт-Петербурзького університету, член-кореспондент Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук, **Почесний член Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва. Таємний радник.**

Серед найвідоміших відкриттів Д.І. Менделєєва – періодичний закон хімічних елементів, один із фундаментальних законів світобудови, невід’ємний для всього природознавства.

84. Меншуткин Н. Аналитическая химия / Н. Меншуткин. – 5-е изд. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1883. – XIV, 526, [2] с.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Из передмови автора до 1-го видання: «В заключение предисловия, не могу не обратиться к тем, которые при помощи этого руководства приступят к занятиям аналитической химией. Характер, которым должны

обладать практические занятия выше указан. Для того, чтобы они имели действительно педагогическое значение, необходимо достаточно самостоятельное к ним отношение занимающегося. Этого можно достигнуть только в том случае, если занимающийся имеет хорошую подготовку по неорганической химии, не по числу известных отдельных фактов, но по сознательному пониманию важнейших из них».

Меншуткін Микола Олександрович (1842–1907) – російський хімік, один із ініціаторів створення Російського хімічного товариства (1868).

Наукові праці М.О. Меншуткіна відносяться переважно до органічної та фізичної хімії, зокрема дослідження швидкості хімічних перетворень органічних сполук. Він був ініціатором викладання аналітичної хімії як самостійної дисципліни; написав підручник «Аналітична хімія» (1871), що витримав 16 видань (16-те вид. 1931 р.); автор першої в Росії оригінальної праці з історії хімії «Нарис розвитку хімічних поглядів» (1888).

Під керівництвом Меншуткіна були побудовані і обладнані хімічні лабораторії Петербурзького університету (1890–1894) і політехнічного інституту (1901–1902). За свої роботи з хімічної кінетики в 1904 р. був удостоєний премії Ломоносова. Підручник «Аналітична хімія» склав епоху в методиці викладання аналітичної хімії не тільки в Росії, а й за її межами. У ньому, як у дзеркалі, відбився образ Меншуткіна – педагога і методиста.

85. Меншуткин Н. Аналитическая химия / Н. Меншуткин. – 8-е изд. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1897. – XIV, 475, [1] с., прил.

Микола Олександрович Меншуткін був одним із засновників у 1868 р. Російського хімічного товариства (разом із Ф. Бейльштейном, О.А. Воскресенським, М.М. Зініним, Д.І. Менделєєвим). По суті, керував діяльністю Товариства, на посаді діловода (1868–1891), також був редактором «Журнала РХО» (1869–1900).

Найближчий колега і товариш Д.І. Менделєєва.

У березні 1869 р. на засіданні Російського хімічного товариства Меншуткін доповів від імені Менделєєва про «Опыт системы элементов, основанной на их атомном весе и химическом сходстве», тобто виголосив про відкриття Менделєєвим Періодичного закону.

86. Мор Ф. Руководство к химическому анализу – мерою (метода титрования) / Ф. Мор ; пер. и изд. под ред. А.И. Ходнева. – Санктпетербург : Изд. Торг. Дома С. Струговщикова, 1859. – [2], V, [3], 585, [5] с., 118 рис.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрономической Лаборатории».

Із передмови редактора видання О.І. Ходнева: «Что касается до содержания этого сочинения, то автор внес в него кроме известных, принадлежащих другим ученым,

способов, множество таких, которые были исключительно обработаны им, как главным деятелем на поприще методы титрирования. Автор старался придать изложению такую форму, чтобы сделать предмет ясным не только химику, но и фабриканту, практическому мастеру горного и плавильного дела... Для анализов, предназначенных для техников, автор старался по преимуществу выискать простейшие, недвусмысленные и легчайшие способы».

Карл-Фрідріх Мор (1806–1879) – німецький хімік і фармацевт. Екстраординарний професор фармації (1867). Мора вважають одним із найвидатніших хіміків свого часу. Мор розробив методику розпізнавання отруту, увів у хімію поняття про нормальний розчин, винайшов сіль (подвійна сірчаноокисла сіль заліза і амонію), яку застосовував для лікування анемії, а також в ряді хімічних і фармацевтичних аналізів. Ученому також належить відкриття методу визначення срібла, який зараз називається методом Мора. До безперечних досягнень необхідно віднести роботу з опису крапельних реакцій на скляних пластинках і на фільтрувальному папері. Карл-Фрідріх Мор є також автором великої кількості праць з аналітичної хімії і «Підручника з хіміко-аналітичного методу тестування».

Перекладач і редактор книги **Ходнєв Олексій Іванович (1818–1883)** – російський біохімік, працював також в Україні, основоположник біохімії в Україні. Автор першого в Російській Імперії підручника з біохімії «Курс фізіологічної хімії» (1847). Протягом 1846–1854 рр. працював у Харківському університеті, із 1847 р. – ад'юнкт, із 1848 р. – професор. У 1859 р. очолив відділення з допоміжних сільському господарству наук у Імператорському Вільному економічному товаристві. Був редактором «Праць Вільного економічного товариства» («Труды Вольного экономического общества») і секретарем товариства. Наукові праці О.І. Ходнєва присвячено вивченню драглистих рослинних (пектинових) речовин, фізико-хімічних властивостей ґрунтів, теорії каталітичних явищ.

87. Мороховец, Лев. Единство протеиновых тел: исторические и экспериментальные исследования. Т. 1. Глобулин и его сочетания / Л. Мороховец. – Москва : Унив. тип., 1892. – Ч. 1 : Зооглобин. – XXVI, 937, [1] с., 3 л. ил.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Епіграф: «Это основа всего живущего, источник всех физиологических функций растительного и животного мира».

Мороховець Лев Захарович (1848–1919) – фізіолог, біохімік, історик медицини, заслужений професор Московського університету, дійсний статський радник.

Навчався в Петербурзькій медико-хірургічній академії (із 1868 р.) і Гейдельберзькому університеті (Німеччина), де після його закінчення (1876) працював асистентом у професора фізіології Кюне.

Повернувшись до Росії в 1881 р., захистив докторську дисертацію про закони травлення. Із 1893 р. – професор кафедри фізіології Московського університету. Крім лекцій з фізіології також читав лекції з історії та енциклопедії медицини, у 1896 р. заснував кафедру під такою ж назвою при Московському університеті і музеї історії медицини. Після відставки І.М. Сеченова завідував кафедрою фізіології (1901–1912).

Протягом 1884–1911 рр. – завідувач кафедри фізіології тварин у Петровській сільськогосподарській і лісовій академії (нині – Тимірязевська сільськогосподарська академія).

У 1890–1893 рр. за його планами і під його керівництвом побудовано нову будівлю Фізіологічного інституту при Московському університеті. У 1896 р. за ініціативи Мороховця засновано відділення фізіології Імператорського Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії, головою якого він був до 1915 р.

На початку наукової діяльності Л.З. Мороховець займався, в основному, питаннями травлення і проблемами біохімії; потім переключився на електрофізіологію, фізіологію органів чуття, голосу та мовлення.

88–89. Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях. Ч. 1. Химия минеральная / А. Наке ; пер. и доп. Фр. Лесгафта. – 2-е изд. – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1873. – [4], 301, [1], VI с.

У книзі приплетено: **Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях. Ч. 2. Химия органическая / А. Наке ; пер. и доп. Фр. Лесгафта. – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1867. – [4], 364, X с.**

Переводчик – старший преподаватель технической химии и товароведения в Санкт-Петербургском коммерческом училище.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.».

Зі вступу: «Взглянув на мир, нас окружающий, мы невольно поражаемся видом множества предметов, нередко бесконечно различных между собой. Все эти предметы, без различия свойств и происхождения, обозначаются общим

названием тел. Солнце, земля, дом, кресло, в котором сижу, перо, которым пишу эти строки, чернила, в которые макаю перо, чернильница и т.д. – суть тела.

То, из чего тела составлены, называется веществом или материей. В общем смысле можно назвать веществом все, что оказывает действие на наши органы чувства, но с точки зрения более научной должно разуметь под этим словом все то, что подчиняется законам взаимного притяжения».

90. Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях. Дополнения к первому и второму томам, составленные по 2-му французскому изданию. Химия неорганическая и органическая / А. Наке ; пер. и доп. Фр. Лесгафта. – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1868. – [4], 412, VIII с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.».

Альфред Наке (1834–1916) – французский лікар, хімік і політичний діяч.

Для історії науки його особистість особливо цікава тим, що разом зі своїм учнем видатним французьким хіміком Ш.А. Вюрцем був одним із активних пропагувальників атомної теорії у Франції, серед противників якої були такі авторитетні і впливові хіміки як М. Бертолле та А.Е. Сент-Клер Девіль.

Тема зіткнення цих двох світоглядів, гострої полеміки навколо атомної теорії, відображала загальний стан умів французької науки того часу.

91. Норманди А. Таблицы химического анализа / сост. А. Норманди ; пер. с фр. Федорова и Виннера. – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Обществ. Польза», 1865. – VI, 241, [1] с. : табл.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Із передмови: «Самые лучшие курсы Аналитической Химии для практического употребления – как показал опыт, те, которые расположены в виде таблиц. На русском языке мы имеем уже таблицы Бека, Виля (перевод Рейхарта), но таблицы эти так коротки,

что могут служить лишь напоминанием как производить анализ и требуют непременно пособия учителя. Подробный курс Аналитической Химии Норманди, расположенный в виде таблиц, удовлетворяет и полноте, и практическому удобству – наглядности. При таком большом объеме таблиц, в

них неизбежно вкрались ошибки, иногда значительно изменяющие смысл; ошибки эти мы по возможности исправили и только там, где ошибку нельзя было объяснить пропуском или корректурой, мы делали примечания».

92. Пильчиков Н.Д. Материалы к вопросу о приложении термодинамического потенциала к изучению электро-химической механики / Н.Д. Пильчиков. – Одесса : Тип. Штаба Одес. Воен. Округа, 1896. – [8], 158 с., III табл. – Тит. л. рус., фр.

Автор – и. д. экстра-ординарного профессора Императорского Новороссийского Университета

Присвята: «Этот труд посвящаю памяти моего отца. Н. Пильчиковъ».

Від автора: «Содержание настоящего очерка расчленено на четыре главы:

В 1-й гл. излагаются гипотезы, положенные в основание исследования и даются общие выводы термодинамической теории равновесия в применении к системе: металл, электролит, изолятор.

Во 2-й гл. рассматриваются с точки зрения теории термодинамического потенциала некоторые изотермические модификации системы: металл, электролит, изолятор.

В 3-й гл. подобным же образом трактуются усложненные системы 4 и 5-членные, исправляется теория, изложенная в предшествующей главе, и дается новое доказательство теоремы Джибса-Гельмгольца.

В 4-й гл. разбираются некоторые основные вопросы о начальной фазе электролиза, поляризации и электрокапиллярных явлениях, при чем излагаются вкратце новые опытные данные».

Пильчиков Микола Дмитрович (1857–1908) – видатний український вчений, фізик-теоретик, експериментатор, винахідник. Був дійсним членом Тулузької академії наук і Лондонського Фарадеевського Товариства, міжнародного Товариства Електриків та інших вчених товариств Австрії, Бельгії, Німеччини, Франції, Росії, США.

Автор близько 100 наукових праць з геофізики, електрохімії, оптики, радіотехніки тощо. Він уперше в світі здійснив радіокерування об'єктами та електричний запис звуку. Першим в Україні та Росії розпочав вивчення радіоактивності, фотогальваніки, X-променів.

М.Д. Пильчиков – автор понад 25 оригінальних приладів та установок, конструктор фонографа, диференційного ареометра, термостата, сейсмографа, рефрактометра, спектрополяриметра тощо.

У кінці позаминулого століття був відомим ученим в Україні, Європі, Росії та був забутий з невідомих причин. Грав на скрипці, займався живописом, знав сім мов, писав та друкував вірші українською мовою у часописі «Складка» під псевдонімом М. П., бо до 1905 р. українська друкована мова була заборонена.

93. Реформатский С.Н. Начальный курс органической химии / С.Н. Реформатский. – 2-е изд., испр. / А.А. Карцев. – Киев : Тип. П. Барского, 1895. – [4], 242 с.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Ця книга – рекордсмен у фонді бібліотеки з наявності читацьких поміток у тексті видання!

Реформатський Сергій Миколайович (1860–1934) – хімік-органік, член-кореспондент АН СРСР (із 1929 р.), голова Київського фізико-хімічного товариства (1910–1916 і 1920–1933).

У 1882 р. закінчив Казанський університет, учень О.М. Зайцева. У 1882–1889 рр. викладав там же. У 1889–1890 рр. працював у Німеччині у Віктора Мейєра і Вільгельма Оствальда; із 1891 до 1934 р. – професор Київського університету. У 1906–1919 рр. професор Київських вищих жіночих курсів.

Розробив метод синтеза β -оксикислот дією цинку та суміш альдегідів чи кетонів або складних етерів з етерами α -галогенозаміщених кислот (реакція Реформатського, 1890). Автор понад 50 наукових праць та підручника «Начальный курс органической химии» (1893, 17 вид. 1930). Ім'ям С.М. Реформатського названо одну з лабораторій хімічного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

94. Рихтер В. Учебник неорганической химии по новейшим воззрениям / В. Рихтер ; обраб. и доп. Л. Явейна. – 10-е изд. – Санкт-Петербург : Кн. маг. А.Ф. Цинзерлинга, бывший Мелье и К°, [Типо-литогр. Шредера], 1899. – XVIII, [2], 616 с. : полнотипажи, 1 портр., прил. (1 цв. табл.).

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института»; штамп «Книжный магазинъ Ф.А. Иогансонъ въ Харьковѣ»; штамп «Дар студента С. Чорбы Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке 20/V/1911».

Із передмови викладача Технологічного інституту Імператора Миколи I в С.-Петербурзі Л. Явейна до сьомого видання: «Настоящий учебник «Неорганической Химии» В.Ю. Рихтер составил в 1874 г., когда он состоял профессором Сельскохозяйственного Института в Новой-Александррии (Люблинской губернии)».

Рихтер Віктор Юлійович (1841–1891) – російський хімік німецького походження.

Середню освіту здобув у німецькому училищі Святої Анни в Санкт-Петербурзі, а вищу – у Дерптському університеті, курс якого закінчив 1862 р. зі ступенем кандидата фізико-математичних наук. Із 1863 до 1872 рр. був лаборантом при хімічній лабораторії Петербурзького технологічного інституту.

У 1867 р. отримав ступінь магістра, а в 1872 р. захистив дисертацію і отримав ступінь доктора хімії.

У 1873 р. Рихтера призначено професором хімії в Ново-Олександрійській інститут сільського господарства і лісівництва, але вже в наступному році, через хворобу, вийшов у відставку. У 1890 р. Рихтера призначено директором Бреславльського інституту технології і сільського господарства.

Особливо був відомий своїми підручниками хімії, які видавалися німецькою та російською мовами: підручник органічної хімії (1870; переведений у 1875 р. німецькою мовою) витримав 8 видань; підручник неорганічної хімії (1874; 1875 р. видано в перекладі на німецьку, а потім і на інші європейські мови; витримав 13 видань). Рихтер був членом-засновником Російського хімічного товариства і членом-кореспондентом Берлінського хімічного товариства.

95. Рихтер В. Химия углеродистых соединений или органическая химия / В. Рихтер ; пер. с 3-го нем. изд. (с согласия авт.) А. Близнера, Л. Шиперовича ; под ред. Н. Бекетова ; изд. Кн. Маг. Кервили и К°. – Харьков : Тип. М.Ф. Зильберберга, 1884. – [2], IV, 711, [1] с.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института»; штамп «Дар студента Колисниченко Ф.М. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке».

Із передмови професора Харківського Університету М. Бекетова: «... от таланта автора зависит известным образом осветить картину и представить ее в надлежащей полноте и ясности, соблюдая известную соразмерность в изложении фактов, сообразно их важности. С этой точки зрения нельзя не отдать справедливости автору предлагаемого в переводе курса. Профессор Рихтер вполне понял задачу сжатого изложения системы

углеродистых соединений в ее современном состоянии; не опуская ни одного сколько-нибудь замечательного факта, он всегда останавливает внимание читателей на более выдающихся из них, не упуская никогда главной задачи химии углеродистых соединений, т. е. изучения явления изомерии во всех ее разнообразных проявлениях».

96. Розе, Генрих. Методический ход качественного анализа : [пер. с нем.] / Г. Розе. – Москва : в тип. Лазаревского ин-та вост. яз., 1862. – [8], 156, II с.

Присвята: «Николаю Эрастовичу Лясковскому».

Від перекладача: «Методический ход качественного анализа, приведенный Генрихом Розе в его руководстве к качественному анализу и изданный Витштейном отдельной книгой, переведен нами и дополнен примечаниями, взятыми из нового издания аналитической химии Розе и из периодических изданий».

Гайнріх Розе (1795–1864) – німецький хімік. Він рано почав займатися природничими науками, спочатку під керівництвом свого батька, а потім у Берлінському університеті. Із 1819 р. Розе займався в Стокгольмі у Берцеліуса, потім, після отримання в Кільському університеті наукового ступеня доктора, повернувся до Берліну, де і продовжував займатися хімією.

Із 1823 р. – ад'юнкт-професор, із 1835 р. ординарний професор у Берліні. Розе відомий, як засновник нової аналітичної хімії, а також багатьма працями, опублікованими в «Анналах» Поггендорфу, між іншим, над впливом маси діючих речовин на перебіг хімічного перетворення. Йому належить відкриття елемента ніобію (1844).

Лясковський Микола Ерастович (Ернестович) (1816–1871) – російський учений-хімік, фармацевт, ординарний професор Московського університету, письменник, мисливець.

97. Роско. Краткий учебник минеральной и органической химии / Роско ; пер. с нем. изд., перераб. Шорлеммером, Г.Г. Густавсона, М.Я. Капустина, Н.М. Поповой ; предисл. Д.И. Менделеева. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1868. – [4], VI, 287 с., 62 политапажа, 1 табл.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института»; дарчий напис «Отъ Полковника Ильи Васильевича Ч[Г?]укчина Илье Борисовичу Брусинцеву».

Із передмови проф. Д.І. Менделєєва: «Учебник манчестерского профессора Роско, известного своими химическими и техническими исследованиями, отличается такою простотою, сжатостию и ясностию изложения, какой не встречается в других известных мне руководствах. Эти достоинства сделали весьма скоро книгу Роско учебником во многих английских училищах и заставили перевести ее на немецкий язык... Гг. Густавсон, Капустин и Попова сделали перевод химии Роско не с оригинала, а с немецкого перевода, выполненного Шорлеммером, ассистентом Роско... Полагаю, что учебник Роско будет полезен не только для наших гимназий и подобных им средних учебных заведений, но и для лиц, желающих получить или возобновить в памяти главнейшие химические сведения».

Роско Генрі Енфілд (1833–1915) – британський хімік, один із перших дослідників хімії ванадію і фотохімії. Член Лондонського королівського товариства (1863).

Народився в Лондоні, освіту отримав в школі для хлопчиків у Ліверпулі і університетському коледжі Лондона, після чого працював асистентом у хіміка Роберта Бунзена в Гейдельберзі. У 1857 р. призначений професором хімії в коледжі Оуена в Манчестері, де працював до 1886 р., після чого перейшов до університету Вікторії. У 1884 р. за свої наукові досягнення посвячений у лицарі, у 1896–1902 рр. був віце-канцлером Лондонського університету.

Основні напрями наукової роботи Г.Е. Роско – фізикохімія і аналіз неорганічних сполук. Спільно з Бунзеном вивчав хімічні реакції, які відбуваються під дією світла, зокрема, взаємодія хлору з воднем. Установив (1862, також спільно з Бунзеном), що кількість продукту фотохімічної реакції визначається загальною кількістю енергії випромінювання, що падає на реакційну систему (закон Бунзена-Роско).

Мінерал роскоеліт був названий на його честь через вміст у ньому ванадію і роботи Роско над цим елементом.

98. Труды физико-химической секции Общества опытных наук при Императорском Харьковском Университете. Год XVIII. Приложения к отчетам о заседаниях в 1890 г. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1892. – Вып. 1. – [4], 99, [1] с. – Тит. л. и содерж. рус., фр.

В сборник вошли статьи М. Рудзкого, П. Хрущева, А. Ситникова, В. Тимофеева, В. Пашкова.

99. Франкфурт С.Л. Методы химического исследования веществ растительного происхождения / С.Л. Франкфурт ; предисл. Н.Я. Демьянова ; Моск. С.-х. Ин-т. – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о, 1896. – XIV, 209, [1] с.

Провенієнції: печатки «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета», «Библиотека Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.»; власницький автограф «Н. Дорофеевъ».

Из передови ад'юнкт-професора М.Я. Дем'янова: «Методы подробного исследования растительных веществ давно разрабатывались и многократно применялись в лаборатории проф. Шульце. К числу наиболее деятельных сотрудников последнего принадлежит автор настоящей книжки, который впервые собрал и изложил в системе лучшие методы, опубликованные в разных периодических изданиях. Что касается обычных методов, то в книге г. Франкфурта можно встретить весьма живое и полное описание их в той форме, в какой они употребляются в лаборатории проф. Шульце, пользующейся за границей заслуженной известностью и авторитетом. В виду всего вышеизложенного книга является весьма полезным пособием при работах в области агрономической химии».

Франкфурт Соломон Львович (1866–1954) – видатний учений-агробіолог, один із організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні та Росії, державний діяч, дипломат у часи українських революцій та один із дієвих організаторів академічної науки в Україні, професор.

Народився у м. Вільно. Вищу спеціальну природознавчу освіту здобув у Цюрихському університеті, одержавши ступінь доктора. У 1895 р. повернувся до Росії і 1896 р. захистив в Імператорському Московському університеті дисертацію на здобуття наукового ступеня магістра агрономії на тему «Про фізіологічну роль деяких складових частин насіння».

У 1898 р. С.Л. Франкфурт – співробітник сільськогосподарської хімічної лабораторії Департаменту землеробства Міністерства землеробства і державних маєтностей при Імператорському Лісовому інституті. Тут він розробив спеціальну програму першої в країні мережі географічних дослідів з удобрення, яку реалізував на українських землях упродовж 1901–1917 рр. У 1901 р. очолює агрохімічну (насінневу) лабораторію Південноросійського товариства заохочення землеробства і сільської промисловості (Київ).

Соломон Франкфурт був серед 36 засновників першого вітчизняного спеціалізованого наукового товариства – Київського агрономічного (1909), засновник Київського обласного союзу хіміків (1917), член правління Союзу промисловості, торгівлі, фінансів та сільського господарства (1918), товариш міністра земельних справ Української Держави (1918), голова Сільськогосподарського наукового комітету України (1919–1920), завідувач селекційно-насінневим відділом Головуцкру (1920). На пропозицію В.І. Вернадського брав участь в заснуванні Української Академії наук.

Під керівництвом вченого створено мережу польових досліджень, на основі їх відпрацював оптимальну технологію вирощування цукрового буряка і запропонував раціональні підходи відносно його промислової переробки. Наприкінці 1909 р. вчений організував Центральну дослідницьку станцію з культури цукрового буряка, напрацював її першу програму. Свою діяльність ця установа у вигляді Миронівської дослідницької та селекційної станції (нині Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла НААН) розпочала з 1912 р.; вчений очолював її протягом 1918–1919 рр. Створив у Києві одну з найкращих в Росії агрохімічних і контрольних-насінневих лабораторій (1903). Згодом на її основі був створений нинішній ННЦ «Інститут землеробства Національної академії аграрних наук».

100. Фрезениус Р. Руководство к качественному химическому анализу / Р. Фрезениус ; пер. с 11-го изд. А. Б. ; под ред. Г.А. Гивартовского. – Москва : в Унив. Тип. (Катков и К°), 1864. – [4], III, [1], 652, XI, [1], 4 с., прил.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрономической Лаборатории».

Із передмови редактора видання професора хімії і фармації в Імператорському Московському університеті Г.А. Гівартовського: «Руководство к качественной

аналитической химии Фрезениуса давно уже пользуется всеобщей, вполне заслуженною известностью между химиками; оно выдержало уже десять изданий и переведено на многие европейские языки. В 1862 г. явилось новое, 11-е издание этого сочинения, еще более подробное, вместившее в себе все новейшие усовершенствования, внесенные наукою в область химического анализа... Отсутствие сочинения Фрезениуса в русском переводе и вообще весьма чувствительный еще недостаток у нас в хороших сочинениях подобного рода побудили меня приступить к изданию настоящего перевода с 11-го, последнего издания... В переводе устранен один довольно существенный недостаток подлинника – отсутствие химических формул, наглядно представляющих химические процессы. Большая часть этих формул заимствована у Альвенса (Stöchiometrische Schemata)».

Карл Ремігій Фрезеніус (1818–1897) – німецький хімік, один із основоположників аналітичної хімії.

Навчався в Боннському і Гісенському університетах. Був асистентом Ю. фон Лібіха. Із 1845 р. – професор с.-г. інституту в Вісбадені, де організував (1848) хімічну лабораторію, що стала згодом однією з кращих аналітичних лабораторій. Фрезеніус – автор класичних посібників із хімічного аналізу – якісному (1841) і кількісному (1846), переведених на багато мов. Розробив чітку схему аналізу катіонів і розділив метали по відношенню до сірководню на шість аналітичних груп.

Система якісного аналізу Фрезеніуса була так доцільна і добре продумана, що зберегла своє значення аж до ХХ ст.

Заснував «Журнал аналітичної хімії» («Zeitschrift für analytische Chemie») і був його редактором до кінця життя (1862–1897).

У фондi іноземних видань Фундаментальної бібліотеки зберігаються примірники журналу «Zeitschrift für analytische Chemie» (німецькою мовою) за 1878, 1880, 1882 і 1900 рр.

101. Чириков, Андрей. Руководство к качественному химическому анализу / А. Чириков. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1886. – [2], 2, II, 120 с., прил. (3 табл.).

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института».

Із передмови автора: «Цель издания предлагаемого «Руководства к качественному химическому анализу» – желание доставить слушателям-студентам медицинского факультета и фармацевтам достаточно полное и недорогое пособие для занятий качественным химическим анализом в лабораториях, с целью определения подлинности и доброкачественности продуктов как ежедневного потребления, так и имеющих медицинское и техническое значение».

Чириков Андрій Дмитрович (1849–1912) – фармаколог. Народився в Харкові. По закінченні гімназії поступив учнем до аптеки. У 1869 р. склав іспит на звання аптекарського помічника, у 1871 р. після закінчення курсів при Харківському університеті – на звання провізора (з відзнакою). У 1877 р. посів посаду лаборанта хімічної лабораторії при Харківському університеті, де в 1880 р. одержав ступінь провізора. У 1882 р. одержав звання приват-доцента фармації і фармакогнозії в тому ж університеті. У 1882 р. А.Д. Чириков отримав ступінь магістра фармації і

посаду приват-доцента. Із 1878 до 1887 рр. працював лаборантом хімічної лабораторії університету. У 1883 р. за дисертацію «Дослідження хімічного складу і фізичних властивостей кам'яного вугілля і антрацитів Донецького басейну», удостоєний ступеня магістра фармації. Із 1885 р. А.Д. Чиріков викладав курс фармації. У 1885 р., діставши призначення на кафедру фармації та фармакогнозії, А.Д. Чиріков почав працювати як її завідувач. Із 1888 р. його призначено екстраординарним професором кафедри фармації та фармакогнозії, у 1901 р. – виконуючим обов'язки ординарного професора.

Професор А.Д. Чиріков, розуміючи необхідність більш досконалої спеціальної підготовки фармацевтів, суттєво розширив зміст практичних занять слухачів фармкурсів при університеті. Викладаючи теоретичний і практичний курси фармації та фармакогнозії, А.Д. Чиріков насамперед користувався власними творами. Він був головою фармацевтичної спілки у Харкові.

Як учений-фармацевт професор А.Д. Чиріков щиро вболівав за справу фармосвіти. Діяльність його не обмежувалася стінами Харківського університету – він викладав курс фармакогнозії та фармації у Ветеринарному інституті, при Харківському медичному товаристві, а також при товаристві «Червоного Хреста». Як уповноважений Медичного товариства А.Д. Чиріков разом з професором В.Я. Данилевським клопотав перед міністром народної освіти про відкриття в Харкові Жіночого медичного інституту. У 1910 р., із заснуванням цього навчального закладу, його обрано професором кафедри фармації та фармакогнозії, а також помічником директора інституту.

Наприкінці 1909 р. А.Д. Чиріков залишив керівництво кафедрою і залишився її позаштатним заслуженим професором з правом викладання.

102. Шмидт. Руководство [Химический анализ]. Отд. 1. Часть общая, или приуготовительные сведения. Отд. 2. Часть специальная / Шмидт. – Б. м., [до 1900]. – [4], II, [2], 176 с. – Тит. л. отсутствует.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агрон. Лаб.».

Посвята: «Его Высочородию Николаю Ивановичу Пейкеру, бывшему директору Горыгорецкого земледельческого института Статскому Советнику и Кавалеру в знак глубочайшей преданности и искренней благодарности посвящает сочинитель».

Із передмови автора до першого випуску: «Настоящее руководство составлено мною собственно для получивших свое образование в Горыгорецком Земледельческом Институте, но вместе с тем я позволяю себе надеяться, что оно будет небесполезно и для большого круга читателей ... Этот выпуск, кроме прямого назначения его, будет – я надеюсь – в особенности для сельских хозяев полезным руководством, как поступать им при исследовании

состава таких тел, которые наичаще встречаются в сельскохозяйственной практике».

Шмідт Карл Ернст Генрих (1822–1894), відомий також, як Карл Генрихович Шмідт або Карл Ернстович Шмідт – російський хімік німецько-балтійського походження, професор Дерптського університету, член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1873), автор понад 130 наукових праць з аналітичної, органічної та неорганічної хімії. Був керівником праці на здобуття ступеня доктора філософії нобелівського лауреата в галузі хімії Вільгельма Оствальда. Шмідт – автор російського слова «углеводы» (1844).

Карл Шмідт установив кристалічні структури багатьох важливих біохімічних речовин: сечової кислоти, щавлевої кислоти і її солей, молочної кислоти, холестерину, стеарину та інших. Досліджував тканини м'язів і хітин. Показав, що клітини тварин і рослин хімічно подібні. Уперше виявив, що сечовина і виноградний цукор є компонентами крові тварин. Вивчив процес спиртового бродіння і виявив буриштинову кислоту, як продукт спиртового бродіння. Визначив хімічні зміни в крові, пов'язані з холерою, дизентерією, діабетом і отруєннями миш'яком.

У книзі посвята М.І. Пейкеру. **Пейкер Микола Іванович** (1809–1894) – дійсний статський радник, письменник і перекладач, цензор. У 1844 р. був звільнений з військової служби і призначений директором Горигорецької землеробської школи. У 1846 р. перебував у закордонному відрядженні з метою вивчення галузей сільського господарства і огляду вищих сільськогосподарських навчальних закладів Німеччини. Із червня 1848 р. після перетворення школи в інститут, був призначений його директором. У 1849 р. звільнений від служби на прохання з чином статського радника.

Горигорецька землеробська школа (нині – Білоруська державна орденна Жовтневої революції та орденна Трудового Червоного Прапора сільськогосподарська академія) заснована 1840 р. у містечку Горки Могильовської губернії. На момент відкриття мала курси навчання двох розрядів: вищий та нижчий. Термін навчання за вищим розрядом становив 3 роки. Учні отримували вищу агрономічну освіту. Тут готували агрономів та управителів для казенних і приватних маєтків. Землеробська школа в Горках швидко завойовувала популярність в Російській імперії.

Пізніше, 1848 р., вищий розряд школи перетворено на Горигорецький землеробський інститут – один із перших в Росії вищих сільськогосподарських навчальних закладів, а нижчий розряд – на Землеробське училище.

Після повстання 1863 р. інститут переведено до Санкт-Петербурга, у Горках залишилися тільки класи землеробського училища. 1919 р. інститут було відновлено, у 1925 р. перетворено на академію.

КРИСТАЛОГРАФІЯ

Не можна бути мінералогом, не опанувавши основних прийомів кристаллографії ... бо мінералог має справу з твердими кристалічними продуктами земних хімічних реакцій.

В.І. Вернадський, видатний науковець і філософ

103. Грот П. Физическая кристаллография и введение в изучение кристаллографических свойств важнейших соединений / П. Грот ; пер. с 3-го вновь перераб. [нем.] изд. А.П. Нечаева ; под ред. и с доп. Ф.Ю. Левинсона-Лессинга. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1897. – [2], XIII, [1], 849, [5] с., 707 фигур в тексте, III хромолитогр. табл.

Редактор – профессор Императорского Юрьевского университета.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института»; на корінці палітурки штамп «А. Б.».

Від редактора: «Заканчивая печатание редактированного мною перевода «Физической Кристаллографии», считаю приятным долгом выразить профессору П. Гроту искреннюю признательность за ту готовность, с которой он любезно изъявил свое согласие на перевод его капитального сочинения. Появление «Физической Кристаллографии» на русском языке делает ее доступною большому числу студентов и лиц, интересующихся наукою о кристаллах, но недостаточно владеющих иностранными языками, и может способствовать развитию интереса к этой отрасли знания».

Пауль Генріх фон Грот (1843–1927) – німецький кристаллограф і мінералог; вивчав оптичні властивості мінералів і явище ізоморфізму. Його найбільш важливим внеском у науку була систематична класифікація мінералів на основі їх хімічного складу і кристалічної структури.

Під керівництвом П. Грота Мінералогічний інститут Університету Мюнхена придбав у всьому світі славу одного з провідних центрів кристаллографічних і мінералогічних досліджень. П. Грот сам займався удосконаленням приладів для кристаллографічних досліджень, і їх використовували вчені багатьох країн.

У 1877 р заснував науковий журнал «Zeitschrift für Kristallographie». У 1924 р. вийшов на пенсію і зайнявся історією науки.

104. Нечаев А.В. Лекции кристаллологии, минералогии и геологии, читанные студентам С.-Хозяйственного и Инженерного отд. Киевского политехнического института в 1900–1901 гг. / А.В. Нечаев ; изд. студ.: Р. Заленского и П. Пуховского. – Литогр. изд. – Киев : Типо-Литогр. «Прогресс», 1900. – [2], 242 с. – В конце кн. отсутствуют стр.

Провенієнції: печатки «Вятско-Пермское землячество Ново-Александровского института сельского хозяйства и лесоводства», «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Ново-Александровского института сельского хозяйства и лесоводства»; автографи «П. Гамбургеръ. Киевъ», «Третьякова Л.С.(?) (обрізано); можливо запис бібліотекаря «пожертвована Бубновымъ».

Нечаєв Олексій Васильович (1864–1915) – геолог-мінералог, професор Казанського університету та Київського політехнічного інституту, геолог Геологічного Комітету. Ординарний професор кафедри мінералогії і геології Київського політехнічного інституту (із 1899 р.), декан хімічного відділення (1903–1911 рр.).

Закінчив у 1887 р. Казанський університет зі ступенем кандидата природничих наук. Потім на два роки залишився професорським стипендіатом. У 1889 р. призначений хранителем Геологічного кабінету. Отримавши 1895 р. ступінь магістра мінералогії та геогнозії, того ж року затверджений приват-доцентом університету. Із 1898 р. – доктор мінералогії та геогнозії, із 1899 р. – екстраординарний професор кафедри мінералогії та геології. У 1899 р. О.В. Нечаєва переведено на посаду ординарного професора Київського політехнічного інституту Імператора Олександра II. Із 1895 р. учений працював співробітником Геологічного комітету, займаючись (1895–1901) геологічною зйомкою Європейської Росії.

За час перебування в Київському політехнічному інституті на посаді професора, а в останні роки служби – одночасно і декана хімічного факультету (1903–1911), Нечаєву довелося багато сил і енергії приділяти адміністративній та викладацькій діяльності. Він організував і оснастив необхідними колекціями і обладнанням Геолого-мінералогічний кабінет. Складав і публікував один і в співавторстві зі своїми колегами, навчальні посібники з кристалографії, мінералогії, геології. Неодноразові перевидання цих підручників, що відрізнялися ясністю і простотою викладу добре підбраного наукового матеріалу, свідчать про їхню популярність.

Після відставки з Київського політехнічного інституту в 1912 р. О.В. Нечаєв переїхав до Петербургу, присвятивши життя виключно науковій діяльності.

МІНЕРАЛОГІЯ

*Мінерали існують, рослини живуть і ростуть,
тварини живуть, ростуть і відчують.
Карл Лінней, шведський природодослідник*

105. Брио А. Химико-минералогические исследования некоторых из представителей днепровских кристаллических пород / А. Брио. – Харьков : В Унив. тип., 1871. – 55, [1] с. – Отд. отт. из кн.: Труды общества испытателей природы при Императорском Харьковском университете. Т. 5.

Цитата з тексту: «Предлагаемая работа имеет целью исследование химического состава и минералогических особенностей некоторых из представителей днепровских кристаллических пород. Исследования этого рода, представляющие, по

отношению к кристаллическим породам западной Европы, довольно богатую научную литературу, составляют у нас, в России, особенно в отношении днепровских пород, вопрос, можно сказать, еще не затронутый».

Брио Олександр Спиридонович (1841–1906) – російський мінералог і викладач. Закінчив Харківський університет (1863).

Стажувався у Берліні і Відні. Із 1872 р. обіймав посаду професора мінералогії Харківського університету. У 1891–1906 рр. – декан фізико-математичного факультету, у 1869–1905 рр. – завідувач мінералогічним музеєм Харківського університету. Із 1891 р. – дійсний статський радник.

Нагороджений орденом Святого Володимира 4 ступеня, орденом Святої Анни II ступеня, орденом Святого Станіслава I і II ступеня.

Багато наукових праць і досліджень ученого були опубліковані в «Трудах Общества испытателей природы при Харьковском университете» (1870–1874). Окремо були видані такі праці О.С. Брио : «Кристаллографические и кристаллооптические исследования некоторых искусственных кристаллов» (Харків, 1868); «Исследования железной руды из села Марковки, Старобельского уезда» (Харків, 1870); «Химико-минералогические исследования некоторых из представителей днепровских кристаллических пород» (1871); «Химические исследования гранита ст. «Кайдаки» (1872); «Химические исследования каменного угля из месторождения близ села Новоэкономического» (1874).

106. Гофман Э. Руководство к минералогии, составленное по поручению Министерства народного просвещения для русских гимназий / Э. Гофман. – 2-е изд. – Санктпетербург : в Тип. Императ. АН, 1861. – IV, 140, [2] с.

Автор – Генерал-Майор Корпуса Горных Инженеров и Профессор Минералогии и Геогнозии при Императорском С.-Петербургском Университете.

Гофман Эрнст Карлович (1801–1871) – російський геолог, мінералог, географ і мандрівник.

Природодослідню діяльність розпочав у складі екіпажу шлюпу «Предприятие», яке здійснило у 1823–1826 рр. навколосвітню подорож під командуванням О.Є. Коцебу. У 1828–1829 рр. разом із Г.П. Гельмерсеном здійснив перше докладне дослідження Південного Уралу, склавши його орографічну схему. У 1843 р. досліджував золотоносні райони Східного Сибіру. У 1847–1850 рр. очолював експедицію Російського географічного товариства, яка обстежувала північні райони Уралу та хребта Пай-Хой; у 1853–1859 рр. досліджував Середній Урал.

Протягом 1833–1836 рр. читав лекції з геології і мінералогії в Дерптському університеті. У 1837–1842 рр. – професор Університету святого Володимира в Києві. У 1845–1863 рр. завідував кафедрою мінералогії та геогнозії Імператорського Санкт-Петербурзького університету. Із 1842 р. перебував на службі в Корпусі гірничих інженерів у званні полковника (із 1869 р. – генерал-лейтенанта). У 1861–1865 рр. – директор Імператорського мінералогічного товариства.

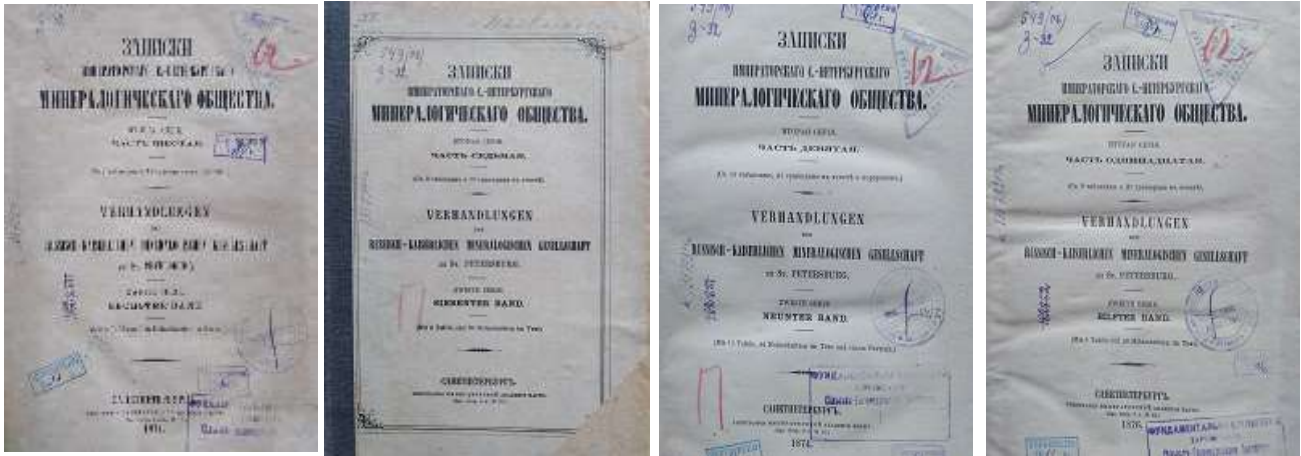
107. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1870. – V, [1], 455, [1] с., 113 грав., портр., VIII литогр. табл. – (Серия 2 ; ч. 5). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Російське мінералогічне товариство – громадська організація, добровільне науково-громадське об'єднання фахівців, що ведуть дослідження в галузі мінералогії та геолого-мінералогічних наук. Робота Товариства спрямована на сприяння розвитку в Росії фундаментальних і прикладних напрямів наук про Землю. Товариство є найстарішим в Росії мінералогічним товариством.

Друга серія «Записок...» видавалася товариством із 1866 р. до 1884 р.

Історичні назви товариства: із 1817 р. – Санкт-Петербурзьке мінералогічне товариство; із 1864 р. – Імператорське Санкт-Петербурзьке мінералогічне товариство; із 1919 р. – Російське мінералогічне товариство; із 1933 р. – Всесоюзне мінералогічне товариство; із 1993 р. – Мінералогічне товариство при Російській АН; із 2004 р. – Російське мінералогічне товариство.

108. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1871. – IV, 471, [1] с., 15 грав., IX табл. – (Серия 2 ; ч. 6). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

109. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1872. – V, [1], 421 с., 30 грав., VIII табл. – (Серия 2 ; ч. 7). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков»; власницький автограф «Ив. Львовъ(?)».

110. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1874. – VI, 394 с., 44 грав., 1 портр., XIII табл. – (Серия 2 ; ч. 9). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

111. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1876. – IV, 364, [2] с., 20 грав., IX табл. – (Серия 2 ; ч. 11). – Тит. л. рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

112. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1877. – IV, 302, [2] с. – (Серия 2 ; ч. 12). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

113. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1878. – VI, 457, [3] с., 73 грав., 4 карт., 1 портр., XI табл. – (Серия 2 ; ч. 13). – Тит. л. рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

114. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1883. – V, [1], 292, [4] с., 21 грав., XIV табл. – (Сер. 2 ; ч. 18). – Тит. л. и текст рус., нем.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

115. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1884. – IV, 228 с., 8 грав., I карта, I табл. – (Серия 2 ; ч. 19). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Від часу створення Мінералогічне товариство в своїй діяльності керувалося принципом «мінералогія у всьому просторі цього слова».

У період становлення мінералогічного товариства був створений «Мінеральний кабінет», що перетворився згодом в музей мінералів, гірських порід і корисних копалин, колекції якого пізніше були передані до Санкт-Петербурзького гірничого інституту, який з 1869 р. є місцем перебування Президії та бібліотеки товариства.

116. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1885. – V, [1], 397, [1] с., 31 грав., XVIII табл. – (Серия 2 ; ч. 20). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

117. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1885. – [2], VIII, VIII, 279, [1] с., XVIII табл. – (Серия 2 ; ч. 21 : Начала учения о фигурах / Е.С. Федоров). – Тит. л. рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

118. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1886. – V, [1], 362 с., 7 грав., XVI табл. – (Серия 2 ; ч. 22). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков»; власницький автограф «Левак(?)овского».

119. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1887. – V, [1], 387, [1] с., 20 грав., IX табл. – (Серия 2 ; ч. 23). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Керівники Товариства у 1817–1928 рр.: президенти Б.І. Фітингоф (1817–1824), О.Г. Строганов (1824–1844), А.М. Демидов (1844–1865), М.М. Романовський (1865–1890), Є.М. Ольденбургська (1891–1917); директори Л.І. Панснер (1817–1824), К.К. де Местр (1824–1827), К.І. Міліус (1827), Я.Г. Зембницький (1827–1842), С.С. Куторга (1842–1861), Е.К. Гофман (1861–1865), М.І. Кокшаров (1865–1892), П.В. Єремєєв (1892–1899), О.П. Карпинський (1899–1928).

120. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Яковсона, 1888. – [2], VII, [1], 480 с., 4 грав., 1 портр., XI табл. – (Серия 2 ; ч. 24). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

121. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Яковсона, 1891. – V, [1], 555, [3] с., 13 грав., VII табл., 1 карта. – (Серия 2 ; ч. 28). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

122. Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Яковсона], 1892. – [2], VII, [1], 263, [1] с., 16 грав., 1 портр. – (Серия 2 ; ч. 29). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

123. Кобелль, Франц фон. Таблицы для определения минералов помощью простых испытаний сухим и мокрым путем / Фр. фон Кобелль ; пер. с 12-го изд. (К. Эббеке, 1884) А. Лёш. – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера : [Тип. М. Стасюлевича], 1885. – XXXV, [1], 97, [1] с.

Провенієнції: печатка особистої бібліотеки «Александръ Владимировичъ Рутченко»; на корінці палітурки штамп «А. Р.».

Де кілька слів від перекладача: «Таблицы для определения минералов фон-Кабелля составляют не только необходимую справочную книгу в кабинете специалиста или любителя минералогии и превосходное руководство для практических упражнений в

руках приступающего к изучению этой науки, но вместе с тем, и главным образом, как на это указывает сам автор во введении, предназначены послужить в пользу тем лицам, которые, не имея, или не имея возможности заняться всесторонним изучением ископаемых веществ, тем не менее, не редко могут встретить необходимость определять химическую их природу».

Вольфганг Ксавер Франц фон Кобель (1803–1882) – німецький учений-мінералог, письменник, фотограф. Професор мінералогії в Мюнхенському університеті (1826), перший хранитель Баварської державної колекції мінералів.

Вольфганг фон Кобель закінчив міську гімназію в 1820 р. Потім навчався в Мюнхені, Ландсхуті, Ерлангені. Із 1826 р. – професор мінералогії Мюнхенського університету. Його найбільшим внеском у науку стали нові методи в кристалографії. У 1885 р. винайшов стауроскоп для вивчення оптичних властивостей кристалів. Він уперше описав багато мінералів; мінерал кобеліт названий на його честь.

Вольфганг фон Кобель писав вірші і віршовані драми на баварському і пфальцьських діалектах німецької мови. Крім того, був, наскільки можна судити, першим німецьким фотографом: у 1839 р. він представив дагеротипи декількох мюнхенських будівель (окремі відбитки збереглися).

124. Кокшаров, Николай. Лекции по минералогии / Н. Кокшаров. – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1863. – [6], 226 с., 401 фигура.

Автор – Горный Инженер, Экстраординарный Академик Императорской С.-Петербургской Академии Наук, Член Корреспондент: Королевской Академии Наук в Турине, Королевской Академии Наук в Мюнхене, Королевского Общества Наук в Геттингене и Императорского Геологического Института в Вене, Действительный Член Императорских Обществ: Минералогического, Русского Географического и Вольно-Экономического, в С.-Петербурге, и Испытателей Природы в Москве, Почетный Член Обер-Гессенского Общества Испытателей Природы и Врачей, и С.-Петербургского Фармацевтического Общества.

Провенієнції: печатка «Фундаментальная библиотека Харьковского 2-го реального училища».

Посвята: «Его Высокопревосходительству Константину Владимировичу Чевкину, г. генерал-адъютанту, члену Государственного совета, почетному члену Императорской академии наук, и проч. с чувством наиглубочайшего почтения и искреннейшей благодарности, посвящает Николай Кокшаров».

Кокшаров Микола Іванович (1818–1893) – російський гірничий інженер, геолог і мінералог. Ординарний академік Імператорської академії наук (із 1866 р.), директор Російського мінералогічного товариства (із 1865 р.), директор Гірничого інституту (із 1872 р.), таємний радник. Почесний доктор мінералогії Київського університету. Перший в Росії впровадив точні кристалографічні дослідження.

Протягом майже трьох десятиліть (1865–1892) академік Кокшаров обіймав посаду директора Мінералогічного товариства і вніс величезний вклад у його розвиток. Завдяки його ініціативі проведено систематичне геологічне дослідження Росії, кінцевою метою якого було складання повноцінної геологічної карти.

В.І. Вернадський, оцінюючи наукову діяльність М.І. Кокшарова, писав: «Можно сказать, что только благодаря Кокшарову мы имеем точное познание геометрической формы главных групп минералов и только после его работ явились возможными правильные обобщения и сравнения тех явлений, для познания которых форма является главной и решающей. Для всей группы галоидо-фосфорно-кислых соединений – апатита и т. п., для группы авгитов и роговых обманок, для природных серно-кислых солей и проч. и проч. самые точные знания, нами достигнутые, суть числа Кокшарова». І далі: «Своих результатов он сумел достигнуть строгим и умным выбором материала для исследования. Путем точных исследований образцов кристаллов Кокшаров положил прочный фундамент навсегда, для всех обобщений в данной области».

125. Малевский К. Систематика минералогии : [лекции, чит. в Ново-Александрійском Ин-те Сел. Хоз-ва и Лесоводства в 1893/4 акад. году] / К. Малевский. – Литогр. изд. – [Ново-Александрія, 1893–1894]. – 191 с., прил.

Малевський Костянтин Гнатович (1840–?) – російський геолог і ґрунтознавець. Навчався в Білоцерківській гімназії та університеті св. Володимира, який закінчив у 1862 р. У 1866 р. отримав ступінь магістра мінералогії та геології, із 1869 р. – доцент по кафедрі мінералогії та геогнозії в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства та лісівництва; у 1878 р. призначений професором по кафедрі тих же наук і ґрунтознавства. На цій посаді залишався до 1895 р.

126. Севергин, Василий Михайлович. Подробный словарь минералогический, содержащий в себе подробное изъяснение всех в Минералогии употребительных слов и названий, также все в науке сей учиненные новейшие открытия : в 2 т. / В.М. Севергин. – В Санктпетербурге : при Императ. АН, 1807. – Т. 1 : От А до Л с фигурами. – ЛП с., 668 стб., прил. (2 табл.).

Папір верже.

Из передмови: «Минералогия, подобно многим другим физическим наукам, в образовании своем

шествовала медлительно, возрастала постепенно, чрез целые веки пребывала в забвении, искажаема была множеством баснословных преданий. И наконец не прежде, как с осьмагонадесят столетия начала достигать до того совершенства, в коем она ныне обретаем... Но таково есть общее изображение приращения знаний человеческих. Пленялись цветами, прозрачностью, блеском и различным наружным камней образованием; но не входили, либо и не имели случая входить в дальнейшие их виды и разности. Удивлялись мнимой целебной силе и другим свойствам земель; но не знали точного их различия и состояний, кои оные принимать могут. Чувствовали великую пользу от металлов приобретаемую; но ограничивались известным для них числом, не могли даже и мнить, что бы существовали еще подобные им тела... Дабы познать значение оных, казалось мне, подобно некоторым другим, приличнейшим способом привести и описать их в азбучном порядке, или сочинить Минералогический словарь, в коем бы подробно и с точностью приведены были все ископаемые тела, доселе известные, по различным их наименованиям, с приличным показанием, как наружных признаков, так Физических и Химических их свойств».

Севергін Василь Михайлович (1765–1826) – російський хімік, мінералог, геолог, академік Імператорської АН. З його ім'ям пов'язано зародження і розвиток геологічних і хімічних знань у Росії.

Севергін, який народився у рік смерті М.В. Ломоносова, став продовжувачем його ідей. 37 років був на службі при Академії. Закінчив Санкт-Петербурзький університет. Потім навчався в німецькому Університеті Геттингена (1785–1789). Повернувшись до Петербургу був обраний ад'юнктом АН по кафедрі мінералогії (1789); у 1793 р. отримав звання академіка або

професора мінералогії.

Головним завданням мінералога і взагалі натураліста В.М. Севергін вважав точність у спостереженнях і описах з ухиленням від довільних теорій. У численних мемуарах і статтях Севергіна викладено предмети, що

відносяться до мінералогії, фізики, хімії, фізики Землі, технології сільського господарства. Йому належить термін «окислення».

У 1798 р. В.М. Севергін відкрив закономірності спільного знаходження деяких мінералів в одному родовищі, яке він назвав «суміжністю» мінералів (сучасний термін – парагенезис). Створив першу геологічну номенклатуру російською мовою, і ввів терміни, які описують властивості мінералів, наприклад: блиск, гнучкість мінералу та ін. Звів ці дані в тлумачних словниках. Створив першу російськомовну хімічну номенклатуру і хімічні словники.

127. Севергин, Василий Михайлович. Подробный словарь минералогический, содержащий в себе подробное изъяснение всех в Минералогии употребительных слов и названий, также все в науке сей учиненные новейшие открытия : в 2 т. / В.М. Севергин. – В Санктпетербурге : при Императ. АН, 1807. – Т. 2 : От М до Q. – XV, [1] с., 616 стб., прил. (68, [2] с.). – В прил.: краткие минералогические словари: латинско-российский, французско-российский, немецко-российский.

Папір верже.

128. Хрущов К.Д. О крупнозернистых шаровых породах / К.Д. Хрущов. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1894. – С. 191–303. – Отд. отт. из кн.: Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. Серия 2. Ч. 31.

Провенієнції: печатка «Геологический кабинет Харьковских высших женских курсов».

Хрущов Костянтин Дмитрович (1852–1912) – медик, мінералог, геолог, петрограф-експериментатор, геогност і педагог, доктор геології і геогнозії.

Народився у Веймарі. Освіту отримав у штуртгартській гімназії, Бреславльському і Вюрцбурзькому університетах.

У 1872 р. отримав ступінь доктора медицини в Вюрцбурзькому університеті та здійснив подорож США та Південною Америкою з метою наукових геолого-геогностичних досліджень.

Після чотирьох років перебування в Новому Світі, Хрущов повернувся до Германії. Багатий запас наукових спостережень і фактів, здобутих у подорожах, послужив матеріалом для близько 50 робіт з геологічного вивчення та суміжних з ним галузей знань.

Сконструйована ним високотемпературна піч дозволила Хрущову вперше в світі здійснити штучний синтез слюди, рогової обманки, кристобалита, ортоклаза і деяких інших мінералів.

ГЕОЛОГІЯ

Людина, яка не знає навіть основ геології, у відомому сенсі подібна до сліпого...

Геологія вчить нас дивитися відкритими очима на навколишню природу і розуміти історію її розвитку.

В.П. Обручев, видатний геолог, географ, мандрівник, письменник

129. Гуров А. Геологические исследования в южной части Харьковской губернии и прилежащих местностях / А. Гуров. – Харьков : В Унив. Тип., 1869. – [2], 194, IV с., IX табл.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Із передмови автора: «Настоящее сочинение есть результат исследований, произведенных мною недавно в северо-западной области так называемого Донецкого края. Исследования эти касались только тех формаций,

которые расположились в районе изюмского и частью окрестных уездов... Что касается внешней стороны предлагаемого сочинения, то оно разделено мною на две части. В первой, палеонтологической части, описаны ископаемые трех формаций – каменноугольной, пермской и юрской, осадки которых вошли в круг моего исследования... Вторая, геогностическая, часть содержит в себе 2 главы, в одной рассмотрены каменноугольная и пермская формации; в другой – юрская, описание которой занимает более почтенное место в этом отделе... Считаю уместным выразить здесь мою искреннюю благодарность профессору Ивану Федоровичу Леваковскому за советы, которыми он меня не оставлял».

Гуров Олександр Васильович (1845–1920) – російський вчений-геолог, палеонтолог, професор (1886–1906).

Народився у дворянській родині. Закінчив курс воронезької гімназії, деякий час був землеміром. У 1869 р. закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету. У 1873–1874 рр. стажувався у Великобританії та Франції, у лабораторіях і музеях. Після захисту магістерської дисертації (1883) почав читати лекції з геології в Харківському університеті.

Із 1886 р. – професор Харківського технологічного інституту. Організував геологічний кабінет. Одним із перших у Росії застосував мікроскоп для вивчення гірських порід і скам'янілостей. Вийшов у відставку в 1906 р. у Харкові.

130. Ежегодник по геологии и минералогии России / под ред. Н. Криштафовича. – Варшава : В Тип. Товарищества С. Оргельбранда Сыновой, 1896–1897. – Т. 1 : (1895). – IV, Ш, [3], 37, [3], 406, 27, [1], 29, [1], 28, XXXV, [1] с. – Тит. л. рус., фр.; текст парал. рус.-фр. или рус.-нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Криштафович Микола Йосипович (1866–1941) – геолог, педагог, професор, редактор. Доктор геології, доктор мінералогії і геогнозії, дійсний член Санкт-Петербурзького мінералогічного товариства.

Отримав військову освіту. Слухач природничого відділення Московського університета (1888–1892). Науковий співробітник у Геологічному кабінеті Московського університету, брав участь в експедиціях В.В. Докучаєва. Із 1893 р. працював бібліотекарем, а згодом – викладачем Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва).

М.І. Криштафович – учасник 1-го Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи у Санкт-Петербурзі (1911). У 1915–1920 рр. – приват-доцент Харківського університету, одночасно читав курс лекцій з геології на інженерно-будівельному факультеті Харківського технологічного інституту (1920–1922), протягом 1920–1930 рр. – професор Харківського сільськогосподарського інституту; одночасно, у 1922–1930 рр. – професор Харківської кафедри геології при Харківському ІНО. У 1930–1941 рр. – професор Харківської філії Українського НДІ геології; у 1933–1935 – професор геологічного факультету Харківського університету. Засновник і головний редактор журналу «Ежегодник по геологии и минералогии России» (1896–1916). Досліджував крейдові та антропогенні відкладення Південно-Західної України та Центральної Росії.

131. Ежегодник по геологии и минералогии России / под ред. Н. Криштафовича. – Варшава : В Тип. Варшав. Губерн. Правления, 1897–1898. – Т. 2. – 8, IV, [2], 194, [2], 82, [2], 112, [2], 44, XLIV с., 21 рис., черт., карт., 3 табл. рис. – Тит. л. рус., фр.; текст парал. рус.-фр. или рус.-нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

132. Ежегодник по геологии и минералогии России / под ред. Н. Криштафовича. – Ново-Александрия, 1898–1899. – Т. 3. – 8, [2], 168, [2], 97, [3], 204, [2], 22, III, L, [1] с., 12 рис., черт., 1 табл. рис. – Тит. л. рус., фр.; текст парал. рус.-фр. или рус.-нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

133. Ежегодник по геологии и минералогии России / под ред. Н. Криштафовича. – Варшава ; Ново-Александрия, 1900–1901. – Т. 4. – 8, II, [2], 196, [2], 98, [2], 136, [2], 6, LIV с., 11 рис., черт., портр., 3 табл. рис. – Тит. л. рус., фр.; текст парал. рус.-фр. или рус.-нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

134. Зайцев А. Геологические исследования в Николае-Павдинском округе и прилежащих местностях Центрального Урала и восточного его склона / А. Зайцев. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Яковсона], 1892. – [6], 97, [1] с. – (Труды Геологического Комитета ; т. 13, № 1). – Тит. л. и текст рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков»; дарчий напис «Глубокоуважаемому Ивану Федоровичу Леваковскому отъ автора».

Зайцев Олексій Михайлович (1856–1921) – російський геолог, доктор мінералогії та геогнозії, ординарний професор Томського університету, позаштатний викладач мінералогії Томського технологічного інституту.

Закінчив зі срібною медаллю 2-гу Казанську гімназію (1874) та фізико-математичний факультет Казанського університету. За кандидатську дисертацію удостоєний в 1879 р. звання кандидата наук, у 1880 р. призначений позаштатним асистентом, а в 1885 р. – хранителем геологічного кабінета Казанського університету. На цій

посаді перебував до призначення у 1888 р. професором Томського університету.

У 1909 р. О.М. Зайцева обрано професором кафедри мінералогії та геології з палеонтологією природничого факультету Варшавського університету. Викладав також на Вищих жіночих курсах. У 1916 р. вийшов на пенсію.

135. Иностранцев А.А. Геология. Общий курс : лекции, чит. студ. С.-Петербургского ун-та : в 2 т. / А.А. Иностранцев. – 2-е изд., знач. доп. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1889. – Т. 1 : Современные геологические явления (динамическая геология), петрография и стратиграфия. – XV, [1], 559, [1] с., 301 политипаж.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Із передмови автора до першого видання:

«Отсутствие в русской геологической литературе книги, соответствующей университетскому курсу, составляет важный недостаток, давно уже побуждавший меня издать курс моих лекций, читанных студентам С.-Петербургского Университета».

Иностранцев Александр Александрович (1843–1919) – російський геолог, професор Санкт-Петербурзького університету, член-кореспондент Петербурзької Академії наук (із 1901 р.).

Один із засновників і голова (із 1888 р.) Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії. Член низки геологічних, мінералогічних, антропологічних та інших товариств у Росії та за кордоном. Дійсний статський радник.

Особливу увагу (ще зі студентських часів) учений приділяв розвитку Геологічного музею Петербурзького університету, який під його керівництвом перетворився в один із кращих геологічних музеїв Росії.

Професор О.О. Иностранцев виховав плеяду учнів, серед яких три академіки, два члена-кореспондента, більше 10 професорів. Серед них, засновник наукового ґрунтознавства В.В. Докучаєв і перша жінка професор геології Є.В. Соломко. Учений – автор понад 170 наукових робіт.

Іменем О.О. Иностранцева названо затоку на західному узбережжі о. Північний і льодовик на архіпелазі Нова Земля, п'ять форм копалин організмів з класів брахіопод, головоногих моллюсків і плазунів, а також викопна хижа хребетна тварина з пермських відкладень – іностранцевія.

136. Иностранцев А.А. Геология : общий курс лекций, чит. студ. С.-Петербургского ун-та : в 2 т. / А.А. Иностранцев. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1887. – Т. 2 : Историческая геология. – [2], VIII, 536 с., 591 политипаж.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лаб.».

О.О. Иностранцев закінчив 2-гу Санкт-Петербурзьку гімназію (1863), потім вступив на фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету. Спочатку захоплено займався хімією, проте в результаті знайомства на старших курсах з геологією і мінералогією змінив свою спеціалізацію. У 1867 р. закінчив університет і був залишений для отримання професорського звання. У 1872 р. під час стажування в Італії вивчав виверження вулкана Везувій.

У 1867 р. уперше в Росії застосував метод мікроскопічного дослідження гірських порід. У 1868 р. О.О. Иностранцев захистив магістерську дисертацію «Геогностическое строение западного берега Ладожского озера». У 1868 р. обійняв посаду хранителя Мінералогічного кабінету. Із 1869 р. читав лекції в якості приват-доцента.

У 1873 р. захистив докторську дисертацію на тему «Геологические исследования на севере России в 1869 и 1870 гг.» і став першим доктором мінералогії та геології в Російській імперії (до цього присуджували науковий ступінь з мінералогії та геогнозії).

У 1873 р. О.О. Иностранцева обрано екстраординарним, а в 1880 р. – ординарним професором Санкт-Петербурзького університету. Учений також читав лекції в Технологічному інституті (із 1874 р.), Військово-медичній та Інженерній академіях, в Академії Генерального штабу та ін. навчальних закладах. Із 1878 до 1889 рр. читав курси геології, мінералогії і петрографії на Бестужевських Вищих жіночих курсах.

137. Иностранцев А.А. Геология. Общий курс : лекции, чит. студ. С.-Петербург. ун-та : в 2 т. / А.А. Иностранцев. – 2-е изд., знач. доп. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1895. – Т. 2 : Историческая геология. – VIII, 536 с., 600 политипажей.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института»; штамп «Дар ст. Каверь С.В. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке сентября 18 дня 1922 г.».

Цитата з тексту: «Историческая геология. Этот отдел занимается изучением памятников истории жизни нашей планеты или классификацією и реставрировкою известных моментов жизни земли и ее организованного населения. Собственно в этот отдел входит та область знаний, которая в прежнее время составляла собою геогнозию, не задававшуюся, впрочем, вопросами реставрировки».

Професор О.О. Иностранцев був членом Імператорського Мінералогічного товариства, Санкт-Петербурзького товариства природодослідників із 1873 р. (у 1900 р. обраний його президентом), Імператорського Московського товариства дослідників природи з 1898 р. (із 1890 р. – почесний член), Імператорського Російського географічного товариства (із 1879 р.); член-кореспондентом Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук з розряду фізичного (із 1901 р.), Природничо-історичного товариства (Філадельфія, 1880), Імператорсько-королевського геологічного товариства (Віденський технічний університет), Національного природничо-історичного і математичного товариства (Фрайберзька гірнична академія).

138. Краснов А.Н. Формы поверхности суши и деятели их создающие / А.Н. Краснов. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – [4], 232 с. : ил., 1 карта. – (Основы земледелия ; вып. 3).

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Цитата з тексту: «Рука об руку с успехами географии климатов шло развитие науки, объясняющей формы земной поверхности и те процессы, которые эти формы вырабатывают – т. наз. физической или динамической геологии, выступающей на сцену только со времени Лайелля. Этому великому английскому геологу мы обязаны первую попытку объяснить различные явления прошлого планеты нашей не загадочными катастрофами и переворотами, но на основании точного наблюдения теперь совершающихся процессов».

Краснов Андрій Миколайович (1862–1914 (01.01.1915)) – геоботанік, ґрунтознавець, географ. Екстраординарний (1889), ординарний (1894) професор створеної ним кафедри фізичної географії та антропогеографії Харківського університету, професор ботаніки Харківського ветеринарного інституту, засновник Батумського ботанічного саду.

Закінчив 1-шу Санкт-Петербурзьку гімназію (із золотою медаллю), природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету (1885). В університеті читали лекції Андрій

Бекетов, Василь Докучаєв, Дмитро Менделєєв, Іван Сеченов. Зі студентських років брав активну участь у дослідницьких експедиціях. У 1884 р. написав роботу «Про походження чорнозему», яку було удостоєно золотої медалі.

Коли в середині 80-х років постало питання про очолення географічної кафедри у Харківському університеті, Бекетов і Докучаєв рекомендували на цю посаду Краснова, який перед закінченням студіювання змінив вузьку спеціалізацію ботаніка на географа. Навесні 1886 р. був відряджений від Імператорського російського географічного товариства для дослідження ґрунтово-рослинного покриву та льодовиків гір Тянь-Шаню, що дало матеріал для магістерської дисертації.

У 1887 р. Краснов склав магістерські іспити та вирушив у відрядження від університету до Західної Європи для підготовки до професорської діяльності. Вивчав рослинність Альп, брав участь у конгресі геологів, виступав з доповідями та лекціями в університетах Бреславля, Берліна, Парижа, Лондона, знайомився в них з постановкою викладання географії. 1889 р. захистив магістерську дисертацію «Досвід історії розвитку флори південної частини Східного Тянь-Шаню», ця робота була відзначена золотою медаллю Географічного товариства. На цей час Краснов уже мав понад 40 наукових праць, надрукованих у Росії, Франції, Англії, Німеччині.

Краснов підготував перший вітчизняний підручник із загального землезнавства для університетів, який витримав три видання.

У 1894 р. Краснов захистив у Московському університеті дисертацію «Трав'яні степи Північної півкулі», за яку був удостоєний наукового ступеня доктора географії та призначений ординарним професором Харківського університету по кафедрі географії. Ця робота стала першою монографією, де степи Землі розглядаються як особлива географічна система. У дисертації Краснов виклав оригінальну геоморфологічну гіпотезу безлісся степів, згідно з якою це явище пояснюється рівнинністю рельєфу та недостатнім дренажем степових вододілів. На прикладі Харківської та Полтавської губерній показав виключне значення цього фактору у розвитку степу та лісу.

Заснував і очолював (1912–1915) Батумський ботанічний сад на Зеленому Мисі (с. Мцване-Концхі), надавши його експозиціям ландшафтно-географічної структури. Цей сад мав слугувати дослідною установою для акліматизації нових культур в зоні вологих субтропіків Російської імперії. Краснов довів, що тут можна вирощувати чай, мандарини, лимони, хурму, фейхоа тощо.

Учень В.В. Докучаєва, соратник і друг В.І. Вернадського, професор Харківського університету, відомий географам як основоположник сучасної конструктивної географії, а більш широким колам – як учений, який майже власними силами перетворив Чорноморські субтропіки Грузії з царства боліт і малярії в квітучу і заможну країну, витративши на це півтора десятиліття свого короткого життя.

139. Леваковский И. О причинах различия в форме склонов речных долин / И. Леваковский. – Харьков : В Унив. тип., 1870. – 38 с. – [Отд. отт. из кн.: Труды общества испытателей природы при Императорском Харьковском университете. Т. 3].

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Леваковський Іван Федорович (1828–1893) – професор Харківського університету, геолог, ґрунтознавець.

Уродженець Петербурга. В юнацькому віці переїхав до Харкова, де закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету (1852). Спочатку був учителем природничої історії. Рік провів за кордоном, займаючись у Бронна, Науманна і в лабораторії Бунзена. Повернувшись до Харкова, отримав ступінь магістра (1860) і, як ад'юнкт, відкрив курс лекцій з геології. У 1868 р. по захисті докторської дисертації «Геологическое исследование осадков пермской формации в северо-западной части Донецкого кряжа», обраний професором на кафедру геології

Харківського університету.

Учений видав перший оригінальний підручник з геології російською мовою, у якому значне місце відвів геологічному описові Росії. Узяв діяльну участь в організації товариства випробувачів природи при Харківському університеті, головою якого був із 1870 р. і до своєї смерті.

Як учений, присвятив себе всебічному вивченню природи півдня Росії. Його численні наукові праці, що розміщувалися в «Трудах общества испытателей природы при Императорском Харьковском университете», сприяли вивченню геологічних явищ на території сучасної України.

140. Ляйэлль Ч. Основания геологии / Чарльс Ляйэлль ; [пер. с англ. А. Мин]. – [Москва : Изд. А. Глазунова, 1866]. – [Т. 1]. – 399, [5] с. : ил., политипажи. – Тит. л. отсутствует.

Сер Чарльз Ляєлл, або Лайєлл (1797–1875) – шотландський геолог, вулканолог, палеонтолог та гляціолог, основоположник сучасної геології; баронет, член Лондонського королівського товариства з розвитку знань про природу. Був президентом Геологічного товариства Лондона, академіком Королівського коледжу в Лондоні.

Найбільш відомий як автор трактату «Принципи геології», який популяризував уніформізм – ідею, що Земля була сформована тими ж процесами, що відбуваються і зараз. Ляелл також один з перших, хто вважав (на основі геологічних аномалій), що Земля старша за 300 млн років. Ляелл був близьким другом Чарльза Дарвіна.

Найбільшим результатом наукової діяльності Ляелла залишаються «Принципи», розділені ним згодом на дві окремі книги: «Елементи геології – історія земної кори» та «Принципи геології – діяльність сучасних геологічних агентів» (динамічна геологія). Перша робота витримала за життя автора вісім, а друга – 11 видань, із яких кожне представляє ґрунтовну переробку попереднього на підставі нових спостережень, причому найважливіші з цих спостережень перевірялися особисто Ляеллом. У цих книгах знайшли відображення дві улюблені теорії Ляелла – актуалізм і уніформізм.

У своїй праці «Принципи геології» у трьох томах (1830–1833) Ляелл розробив вчення про повільну і безперервну зміну земної поверхні під впливом постійних геологічних чинників. Він переніс нормативні принципи біології в геологію, побудувавши тут теоретичну концепцію, яка згодом вплинула на біологію. Інакше кажучи, принципи вищої форми він переніс (редукував) на пізнання нижчих форм. Однак Земля для Ляелла не розвивається в певному напрямку, вона просто змінюється випадковим, недоладним чином. До того ж зміна – це у нього лише поступові кількісні зміни, без стрибка, без перерв поступовості, без якісних змін.

141. Материалы для геологии России / Императ. Минерал. О-во. – Москва : [Тип. Императ. АН], 1893. – Т. 16. – [4], 335, [1] с., 20 ил., II табл., 1 карта. – Тит. л. рус., нем.

В содержании:

- Лебедев Н.О. Предварительный отчет о геологических исследованиях по р. Ваге;
- Ижицкий Н.Л. Краткий очерк геологического строения Ядринского уезда Казанской губернии и восточной части Курмышского уезда Симбирской губернии;

- Богословский Н.А. Бассейны рек Выши и Вада в геологическом отношении;
- Андрусов Н.И. Геотектоника Керченского полуострова.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

142. Мушкетов И.В. Физическая геология : курс лекций, чит. студ. Горного ин-та и Ин-та Инженеров Путей Сообщения : в 2 ч. / И.В. Мушкетов. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1891. – Ч. 1 : Общие свойства земли, вулканические, сейсмические и дислокационные явления (тектонические процессы). – XXXVII, [1], 709, [3] с., 420 политипажей, 3 карты.

Провенієнції: печатки «Книжный магазинъ Ф.К. Миллеръ. Харьковъ», «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Мушкетов Иван Васильевич (1850–1902) – російський вчений, геолог і географ, професор, відомий мандрівник, член Імператорського Російського Географічного Товариства. Дослідник Середньої Азії, здійснював геологічні розвідки на Уралі і Кавказі.

Навчався в Новочеркаській гімназії, потім закінчив у 1873 р. Гірничий інститут у Санкт-Петербурзі. Зі студентських років займався науковими дослідженнями у галузі геології та географії. У 1872 р.

обстежував Південний Урал, де відкрив три невідомих у Росії мінерали. Потім здійснив декілька подорожей Середньою Азією, досліджував Тянь-Шань і Паміро-Алай. Під час цих подорожей відкрив великі родовища корисних копалин: кам'яного вугілля, марганцевих, срібних, мідно-свинцевих руд. У 1876 р. вивчав золотоносні жили Кочкарської системи на Уралі.

У 1877 р. захистив дисертацію на засіданні Ученої ради Петербурзького гірничого інституту і отримав вчену ступінь ад'юнкт-професора по кафедрі геології, геогнозії та рудних родовищ. У цьому ж році його обрали професором кафедри.

У 1880 р. І.В. Мушкетову присуджено вищу нагороду Російського географічного товариства – золоту Константинівську медаль за його дослідження, які охопили практично всю нагірну частину Туркестанського краю. І.В. Мушкетов першим провів фундаментальний науковий опис Туркестанського краю і склав його першу геологічну карту. Двічі був нагороджений Макаріївською премією за праці «Геологическое описание Туркестана» і «Физическая геология».

Професор І.В. Мушкетов був науковим керівником відомого геолога Володимира Обручева.

Як узагальнення всіх наукових досліджень він написав фундаментальну працю – «Физическая геология», яка стала новим словом не тільки у вітчизняній, а й у світовій науці того часу.

143. Мушкетов И.В. Физическая геология : курс лекций, чит. студ. Горного ин-та и Ин-та Инженеров Путей Сообщения : в 2 ч. / И.В. Мушкетов. – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1888. – Ч. 2 : Геологическая деятельность атмосферы и воды (денудационные процессы). – VIII, 620, [2] с., 300 политипажей, 8 карт.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лаб.».

Из передови автора: «Физическая Геология, по самой сущности изучаемых ею явлений, разделяется на два главных, хотя и самостоятельных, но тесно между собою связанных отдела. Первый рассматривает все явления, производимые внутреннею теплою земного шара; второй же изучает явления, зависящие от внешней теплоты, посылаемые солнцем».

144. Неймайр М. История земли : в 2 т. / М. Неймайр ; пер. со 2-го нем. изд., перераб. и доп. В. Улигом с доп. по геологии России и библиогр. указ. В.В. Ламанского, А.П. Нечаева ; под ред. А.А. Иностранцева. – Санкт-Петербург : Изд. Книгоизд. Товарищества «Просвещение», 1899. – Т. 1. – IV, 761, [5] с., 437 ил., 12 хромолитогр., 6 л. цв. ил., 2 карты.

«Рекомендовано Ученым Комитетом Министерства Народного Просвещения для фундаментальных библиотек всех средних учебных заведений».

Провенієнції: печатка «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільсько-Господарської Школи ім. тов. Артема».

Від автора: «Представляя в популярном изложении обширную часть геологии, не возможно разработать все части ее с тою полнотою, какая требуется от учебника. Я счел необходимым выдвинуть на первый план те наиболее важные факты и взгляды, которые позволяют составить общее представление о предмете, старался развить их возможно полнее и умолчать о второстепенном. Но такой способ изложения, неизбежный вообще и особенно в исторической геологии, не должен идти в ущерб ясности всего сочинения».

Из передови до російського перекладу: «Это сочинение [Неймайра] в короткое время завоевало себе обширный круг читателей и по всей справедливости встретило крайне лестный отзыв у беспристрастной критики. Через девять лет явилась необходимость повторить издание, уже после преждевременной смерти М. Неймайра. Это несколько измененное издание вышло в свет под редакцією ученика Неймайра – проф. Улига... Не желая

вносить какие бы то ни было изменения в сочинение Неймайра, а напротив стремясь по возможности сохранить неприкосновенность оригинала, мы приведем по мере возможности некоторые дополнения по геологии России в выносках, по которым читатель мог бы узнать и об образованиях, аналогичных западноевропейским, имеющимся в России».

Мельхior Неймайр (1845–1890) – австрійський палеонтолог і геолог, професор університету у Відні. Автор праць про головоногих моллюсків, а також палеогеографії юрського та крейдового періодів. Розробляв проблеми палеонтології та геології на основі дарвінізму.

145. Пятницкий П.П. Отчет Обществу испытателей природы при Императорском Харьковском Университете о геологических исследованиях / П.П. Пятницкий. – Харьков : В Унив. Тип., 1889. – Ч. 3 : Исследования меловых осадков в бассейнах р. Дона и левых притоков р. Днепра. – V, [1], 178, [2] с. – [Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы. 1890. Т. 24].

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

П'ятницький Порфирій Петрович (1859–1940) – геолог-петрограф Харківського університету (1893–1920), ректор Харківського університету (1918–1920).

Народився в Ризі. У 1881 р. вступив на медичний факультет Харківського університету, потім перевівся на природниче відділення фізико-математичного факультету. По закінченню університету залишений асистентом при кафедрі геології, а після захисту магістерської дисертації (1890) з науковою метою відраджений за кордон на два роки. Після повернення обраний приват-доцентом для викладання спеціальних курсів мінералогії та петрографії.

У 1898 р. П.П. П'ятницькому присвоєно ступінь доктора мінералогії та геогнозії. У 1901 р. призначений екстраординарним професором мінералогії, у 1905 р. – ординарним професором. Протягом 1918–1920 рр. – ректор Харківського університету. Потім працював у Краснодарі (1920–1922), Інституті прикладної мінералогії та петрографії в Москві (із 1922 р.), у Геологічному комітеті в Ленінграді (із 1926 р.), в Українському геологічному тресті (із 1932 р.), в Інституті геологічних наук АН УРСР (із 1938 р.).

Основні наукові праці П.П. П'ятницького присвячено вивченню кристалічних сланців України докембрійського періоду.

146. Рудзкий М.П. К теории векового охлаждения земли / М.П. Рудзкий. – Одесса : Тип. А Шульце, 1891. – [4], 72 с. – [Отд. отт. из кн.: Записки математического отделения. Т. 14].

Провенієнції: печатки «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства», «Геологический кабинет Харьковских высших женских курсов».

Рудзкий Маврикий (1862–1916) – польський астроном і геофізик, член Краківської АН (1899).

Зі срібною медаллю закінчив Кам'янець-Подільську гімназію (1882). У 1886 р. закінчив Віденський університет. Професор Краківського університету (1901) і директор університетської обсерваторії (1902). Основні праці вченого присвячено теоретичній астрономії, сейсмології та метеорології.

147. Труды Геологического Комитета. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Якобсона], 1888. – Т. 6, вып. 1 : Геологические исследования на Западном склоне Соликамского и Чердынского Урала / П. Кротов. – [6], 296 с., 1 карта. – Тит. л. рус., нем.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Кротов Петро Іванович (1852–1914) – російський геолог, професор Казанського університету.

Освіту отримав у Вятській духовній семінарії та на фізико-математичному факультеті Казанського університету (1878). Залишений помічником проректора при зоотомічному кабінеті; протягом 1884–1888 рр. – хранитель цього кабінету.

У 1880 р. захистив дисертацію pro venia legendi «О минеральном составе окаменелостей» і почав читати лекції з мінералогії та геології на медичному факультеті. У 1885 р. захистив магістерську дисертацію на ступінь магістра мінералогії та геогнозії – «Артинский ярус: геолого-палеонтологическая монография артинского песчаника».

Упродовж весняних семестрів 1885–1886 і 1887–1888 рр. викладав у якості приват-доцента орографію та гідрографію на фізико-математичному факультеті.

У 1888 р. П.І. Кротов отримав ступінь доктора за твір «Геологические исследования на западном склоне Чердынского и Соликамского Урала» і був

призначений екстраординарним професором по кафедрі географії; із 1895 р. – ординарний професор тієї ж кафедри.

У 1905 р. його обрали членом-співробітником Товариства природодослідників при Казанському університеті. У 1907–1913 рр. П.І. Кротов був деканом фізико-математичного факультету. У 1911 р. він почав читати лекції з петрографії магматичних порід і проводив заняття з їхнього мікроскопічного опису.

Праці П.І. Кротова присвячені стратиграфії, палеонтології, тектоніці, загальній геології та фізичній географії Уралу, Приуралля та Поволжя.

148. Труды Геологического Комитета. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Яковсона], 1888. – Т. 6, вып. 2 : Геологические исследования на Западном склоне Соликамского и Чердынского Урала (продолж.) / П. Кротов. – С. 297–563, [7] с., 2 табл. – Обл. рус., нем., рез. нем. – Тит. л. отсутствует.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Геологічний комітет (скор. Геолком) – головна державна геологічна установа в Росії (геологічна служба) у 1882–1929 рр.

Геолком був створений 19 січня 1882 р. в Санкт-Петербурзі указом імператора Олександра III в складі Гірничого Департаменту Міністерства державного майна для системного і комплексного вивчення надр Російської імперії і складання геологічних карт.

До завдань Геолкома входило: «1) систематическое исследование геологического строения России; 2) разработка относящихся до сего предмета сведений и издание научных по оному сочинений; 3) составление и издание подробной геологической карты государства; 4) собираніе горных пород и полезных ископаемых и составление из них систематических коллекций; 5) содействие другим ведомствам и частным лицам по предметам занятий комитета».

У період організації (1882) до складу Геолкому входили: академік Г.П. Гельмерсен (президент), члени О.П. Карпинський, І.В. Мушкетов, С.М. Нікітін, В.О. Домгер, О.О. Краснопольський, Ф.М. Чернишев, О.О. Михальський.

Перший випуск праць Геологічного комітету (Геолкома) вийшли в 1883 р., де були опубліковані наукові праці гірничого інженера Лагузена. У наступні роки вийшло 20 томів праць різних співробітників Геологічного комітету.

Комітет був реорганізований відразу після революції 1917 р., скасований в січні 1930 р.

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Історія є географією в часі, а географія – історією в просторі

149. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1898. – 1897 год; кн. 3–4. – [8], 172 с. : ил., 7 табл.

Зміст кн. 3–4 за 1897 рік: Природа и население бассейна реки Тулени (Приморская область) / С. Леонтович. О формах гор / А. Пенк. К вопросу об изучении болот Европейской России; Болота и озера Богородского уезда Московской губ. и северо-западной части Рязанской губ. / А. Крубер. По ущелью реки Хеледулы / К. Подозерский. Из гидрографических наблюдений на севере России в 1893–1895 гг. О рассказах г-жи Симоновой из быта вогул, остяков и самоедов / С. П-в. Библиографические заметки. Протоколы заседаний Географического отделения.

«Землеведение» – періодичне друковане видання Географічного відділення Імператорського товариства любителів природознавства, антропології та етнографії. Виходило з 1894 до 1917 рр. за редакцією професора Д.М. Анучина в Москві, по 4 випуски на рік. Крім статей географічного змісту, в журналі друкували рецензії на нові книги, протоколи засідань Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії. Статті ілюстрували картами, планами і знімками.

150. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1898. – 1898 год; кн. 1–2. – [2], 252 с. : ил.

Зміст кн. 1–2 за 1898 рік: Поездка к алтайским теленгетам / Е.И. Луценко. Материал к флоре южного Алтая / О.А. Федченко, Б.А. Федченко. Политическая география по Ратцелю / изложил Л.Д. Синицкий. Озера области истоков Волги и верховьев Западной Двины / Д.Н. Анучин. Клондайкские золотые россыпи / Э. Декерт. Железные дороги Азии / Умлауф. Новейшие исследования полярных стран / Д. Свен-Гедин. Через Центральную Азию / Свен-Гедин ; пер. А. Крубер. Десятилетие со дня кончины Н.Н. Миклухо-Маклая / Д.Н. Анучин. Мелкие известия. Библиографические заметки. Протоколы.

151. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1898 год; кн. 3–4. – [8], 211, [1] с. : ил.

Зміст кн. 3–4 за 1898 рік: Ботанико-географические очерки. 1. Берендеево болото / А.Ф. Флеров. Политическая география по Ратцелю (продолж.) / Л.Д. Синицкий. Некоторые данные о рыбах Колымского края / В.И. Иохельсон. О рельефе равнин и его изменениях подземных и поверхностных вод /

А.П. Павлов. О преподавании географии в высших учебных заведениях Бельгии по А.Ф. Ренару / изложил В.Т. Умирающая народность / Н.Л. Геккер. Данные к биографии Н.М. Альбова. Опыт деления Европейской России на географические районы / А. К-р. Иссык-куль / Д. Семен Дежнев и 250-летие открытия пролива, именуемого Беринговым / А. К-р. VII Международный географический конгресс в Берлине. Мелкие известия. Библиографические заметки. Протоколы.

152–153. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1899 год ; кн. 1. – [4], 128 с. : ил.

У книзі приплетено:

1. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1899 год; кн. 3. – [4], 152 с. : ил.

2. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1901. – 1900 год; кн. 4. – [4], 158 с. : ил. – (7-й год издания).

Зміст кн. 1–2 за 1899 рік: Ботанико-географические очерки. II. Образование болот и зарастание озер в северо-западной части Владимирской губ. / А.Ф. Флеров. В заброшенных углах Кавказа: воспоминания о путешествии на Кавказ (1894) : пер. с фр. / Н.М. Альбов. Из заграничных писем Н.М. Альбова. Природа Огненной Земли : публич. лекция : пер. с испан. / Н.М. Альбов. К вопросу о способе образования лесса / П.А. Тутковский. Армянский памятник XVII в. с данными о географии Абиссинии и Северной Африки вообще / изложил Г.А. Халатьянц. Библиографические заметки.

Зміст кн. 3 за 1899 рік: Что может дать антропогеография для истории / С. Котляревский. Из наблюдений на Памире / М. Воскобойников. Озера

бассейна рек Пры, Поля и Ялмы в Рязанской губ. / В. Леонов. Политическая география / Л. Синицкий. Самум как геологическая сила / Вальтер ; пер. В.К. Библиографические заметки.

154. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1899 год; кн. 4. – [8], 191, [3] с. : ил.

Зміст кн. 4 за 1899 рік: О постановке преподавания географии в средних учебных заведениях / П.И. Кротов. Полесские «окна» / П.А. Тутковский. В верховьях р. Терека / К. Савин-Заболоцкий. Русское население на Колыме / В.Г. Богораз. VII Международный географический конгресс в Берлине / Д.Н. Анучин.

Некрологи: Тилло А.А., Петри Э.Ю., Пастухов А.В. Гэклюйтовское общество. Библиографические заметки.

155–156. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1900 год; кн. 1. – [4], 151, [1], 10 с. : ил. – (7-й год издания).

У книзі прилетено: Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1900 год; кн. 2–3. – [4], 163,

[1] с. : ил. – (7-й год издания).

Зміст кн. 1 за 1900 рік: Задачи ботанической географии в их историческом развитии / Б.А. Федченко. Мурман и порт Александровск / В.В. Богданов. Ламуты / В.Г. Богораз. Северо-германская низменность / Б.Ф. Адлер. Южная Африка / Д.А. Картографическая выставка при XI Археологическом съезде в Киеве в августе 1899 г. / Д.Н. Анучин. Некрологи: Л.Н. Майков, Н.Н. Харузин, Филипп Пауличке. 25-летний юбилей в Обществе Любителей естествознания. Мелкие известия. Библиографические заметки. Приложение: Материал для флоры Памира и Алайского хребта / Б.А. Федченко.

Зміст кн. 2–3 за 1900 рік: Северо-германская низменность / Б.Ф. Адлер. Южная Африка / Д.А. Альпинизм : (очерк истории его развития) / А.К. ф.-М. Альпинизм на Парижской всемирной выставке 1900 года. Поездка по Аральскому морю / Л.С. Берг. Несколько данных о строении подмосковных торфяников / Г.И. Танфильев. Несколько наблюдений над озерами в верховьях

Дона / Е.И. Луценко. К вопросу о постановке преподавания географии в средних учебных заведениях / А.А. Ивановский. Русская экспедиция на Шпицберген. Метеорологические условия полета Андрэ / по реф. Э.Е. Лейста. Карты барона Торнау. Географический кабинет при 5-й Московской гимназии. Библиографические заметки. Протоколы. Приложение: О преподавании географии. (Советы учителям относительно принципов и методов обучения) / А. Гейки ; пер. с англ. с доп. к рус. изд. Л.Д. Синицкого.

157. Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1901. – 1900 год; кн. 4. – [4], 158 с. : ил. – (7-й год издания).

Приплетено до книги: **Землеведение : периодич. изд. Геогр. отд-ния Императ. О-ва Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии / под ред. Д.Н. Анучина. – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1899 год; кн. 1.**

Зміст кн. 4 за 1900 рік: О карстовых явлениях в России / А.А. Крубер. Первое плавание ледокола «Ермак» в полярных льдах / К.А. Цветков. Новая столица Китая и пути к ней с берегов Желтого моря / В.А. Обручев. Исследования полярных стран за последние два года / Д.А. Еще о постановке преподавания географии в средних учебных заведениях / П.И. Кротов. Мелкие статьи. По поводу статьи П.И. Кротова / А.А. Ивановский. Коржинский С.И. (некролог). Библиографические заметки.

158. Зупан Ал. Основы физической географии / Ал. Зупан ; пер. со 2-го нем. изд., с доп. авт., под ред. Д.Н. Анучина. – Санкт-Петербург : Тип. А. Бенке, 1899. – X, [2], 731, [1] с., 203 ил., 20 хромофотогр. карт.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Книжный магазинъ А.Л. Перельцевейга въ Полтаве»; власницький автограф «ВНиколаев».

Із передмови проф. Д.М. Анучина: «Физическая география профессора А. Зупана... уже в 1-м издании приобрела широкую известность, как одно из лучших руководств для ознакомления с основами физического, а отчасти и биологического землеведения. Второе издание было значительно переработано автором, дополнено новыми данными, а также указаниями литературы по отдельным вопросам и большим числом рисунков. В настоящее время руководство проф. Зупана пользуется наибольшим распространением в Германии, а отчасти и за ее пределами, в качестве пособия для университетских слушателей, вообще для лиц, желающих основательно ознакомиться с общим землеведением».

Олександр Георг Зупан (1847–1920) – німецький географ. Професор географії Черновицького (із 1881 р.) і Бреславльського (із 1909 р.) університетів, редактор географічного журналу «Pettermann's Mitteilungen» (1884–1909 рр., м. Гота).

Основна праця Зупана «**Основи фізичної географії**» (1884), яка витримала багато видань, набула великої популярності у якості університетського курсу. Двічі (у 1899 р. і 1914 р.) цю працю видавали російською мовою за редакції і з доповненнями Д.М. Анучина.

Редактор **Анучин Дмитро Миколайович** (1843–1923) – російський вчений, географ, антрополог, етнограф і археолог. Член Московського археологічного товариства; академік (із 1896 р.). Протягом майже 50 років керував кафедрою географії Московського університету. Створив при Московському університеті антропологічно-етнографічний музей. Із 1890 р. – президент Товариства любителів природознавства, антропології і етнографії.

Книга з особистої бібліотеки **Ніколаєва Валентина Федоровича** (1889–1973) – ботаніка, природознавця, фахівця у галузі рослинництва, діяча природоохоронного руху; керівника музейної справи; викладача вищих навчальних закладів.

Народився у м. Слов'янську Харківської губернії. Закінчив Харківську гімназію та природниче відділення математичного факультету Харківського університету. Очолював Полтавський земський природничо-історичний музей (1916–1923). Із 1920 р. був ректором Полтавського педінституту, із 1923 р. працював у Наркомпросі УРСР. У 1923 р. В.Ф. Ніколаєв очолював Всеукраїнський комітет з охорони пам'ятників старовини, потім із 1923 до 1927 рр. викладав у Харківському сільськогосподарському інституті. Із 1938 р. завідував кафедрою у Полтавському сільгоспінституті. Під його керівництвом підготовлено матеріали щодо охорони дев'яти пам'ятників природи Полтавщини.

159. фон-Клөден Г.А. Всеобщая география. Т. 1. Физическая география / Г.А. фон-Клөден ; пер. под ред. С.П. Зыкова ; изд. Картогр. Заведения А.А. Ильина. – Санктпетербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1876. – Вып. 1–2. –[2], XXIII, [1], 784 с., 450 ил., 7 карт.

Редактор – действительный член Императорского Русского Географического общества.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского Коммерческого Института».

Посвята: «Посвящается Александру фон-Гумбольдту в знак глубочайшего уважения».

Епіграф: «Ты рассеял бесчисленные лучезарные солнца среди вечной ночи, и небеса воздают хвалу своему Создателю. Земной шар – творение Твоих рук; Ты сделал его подножием ног Твоих. По Твоему велению солнце встает на одном краю неба и доходит до другого; так день говорит дню и ночь возвращает ночи, что Ты, Господь, восседаешь над созданною Тобою вселенною и управляешь ею Своею десницею. Ибо, по Твоему слову, из ничего возникла земля, и Ты одарил ее могуществом; по мановению Твоему поднялись моря и забушевали потоки, по Твоему велению они замолкли. Ты указал путь ветрам, и глас Твой слышен в шепоте их дуновения и в шуме грома, раздающегося тогда, когда Твоя благодать изливается на поля. Все созданное радуется в Тебе, о Господь, и от Тебя получает назначение; оно живет, прославляя Тебя, и возвещает о Твоем всемогущем величии. Да будет же человек венцом Твоего творения, да отвратится он от себялюбия и придет во царствие Твое».

160. фон-Клёден Г.А. Всеобщая география. Т. 1. Физическая география / Г.А. фон-Клёден ; пер. с 3-го нем. изд. [под ред. С.П. Зыкова] ; изд. ред. журн. «Всемирный путешественник» – Санктпетербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1876. – Вып. 3. – С. 785–1492, 449 ил., 7 карт.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского Коммерческого Института».

Густав Адольф фон Кльоден (1814–1885) – німецький географ. Був професором у Берліні. Видав: «Lehrbuch der Geographie» (1814); «Das Stromsystem des obern Nil» (1856); «Das Areal der Hoch- und Tieflandschaften Europas» (1873); «Kleine Schulgeographie» (1874); «Leitfaden beim Unterricht in der Geographie» (1890); дуже поширений його «Handbuch der Erd-Kunde» (1882–1884; є переклад на російську мову).

161. Краснов А.Н. Основы земледедения : руководство для студ. ун-та, преподавателей сред. учеб. заведений и самообразования / А.Н. Краснов. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – Вып. 2 : Атмосфера, ее действие на сушу и море, климаты суши и явления на море, ею создаваемые. – 138 с., 27 фигур.

Автор – профессор, доктор земледедения, магистр ботаники, действительный член Императорского Русского Географического общества, Московского общества любителей Естествознания, обществ Испытателей природы при С.-П.-Б., Московском и Харьковском

университетах, Gesellschaft für Erdkunde в Берлине, Geological Society в Вашингтоне и Крымского Альпийского клуба.

Цитата з висновків: «В предшествовавшие периоды климатические условия земного шара не были тождественны с современными. Климаты изменялись в зависимости от причин космических и теллурических. И те, и другие приводили к одним результатам: понижению общей температуры планеты и увеличению амплитуды колебаний температуры и уменьшению влажности, в особенности в центральных частях континентов».

162. Ленц Э. Физическая география / сост. Э. Ленц. – 2-е изд. – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1859. – [4], IV, 307, [1] с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.», «Библиотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; штамп «Учительская библиотека»; запис «Библиотека Харьковского Уездного училища».

Посвята: «Его Императорскому Величеству Государю Императору Александру Николаевичу всеподданнейшее приношение».

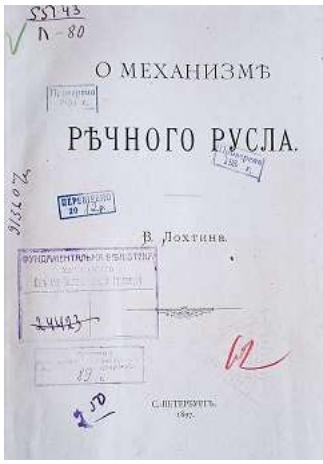

Ленц Емілій Христіанович (1804–1865), більш відомий як Еміль Ленц – фізик балтійсько-німецького походження, який одним із перших знайшов зв'язок між магнітними та електричними полями. Найбільш відомий завдяки формулюванню правила Ленца в електродинаміці у 1834 р.

Ленц народився в Дерпті (нині Тарту, Естонія), на той час Ліфляндська губернія в Російській імперії. Після закінчення середньої освіти в 1820 р. Ленц вивчав хімію та фізику в Дерптському університеті. Він подорожував з мореплавцем Отто фон Коцебу у його третій навколосвітній експедиції з 1823 до 1826 рр. Під час подорожі Ленц вивчав кліматичні умови та фізичні властивості морської води. Результати були опубліковані в «Мемуарах Петербурзької академії наук» (1831).

Після подорожі Ленц почав працювати в Петербурзькому університеті, де він згодом був деканом факультету математики та фізики з 1840 до 1863 рр. та ректором з 1863 р. до своєї смерті в 1865 р. Ленц також викладав у Петрішуле (1830 і 1831) та Михайлівській артилерійській академії.

Ленц вивчав електромагнетизм у 1831 р. Окрім закону, названого на його честь, Ленц також самостійно відкрив закон Джоуля в 1842 р., який називається «законом Джоуля-Ленца», названий також на честь Джеймса Прескотта Джоуля.

163. Лохтин В. О механизме речного русла / В. Лохтин. – Санкт-Петербург : [Тип. М-ва Путей Сообщения (Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и Ко)], 1897. – [2], 77 с., прил.

Численні читацькі помітки.

Лохтін Володимир Михайлович (1849–1919) – гідротехнік і гідролог, дійсний статський радник.

Народився у дворянській родині. У 1875 р. закінчив Санкт-Петербурзький інститут інженерів шляхів сполучення. Служив інженером і головним розпорядником чусівського сплаву, займався покращенням судноплавства на р. Чусовій; із 1878 р. служив у Навігаційній комісії, де вивчав значну кількість річок на території Російської імперії та за її межами; із 1882 р. – начальник Дністровської пошукової партії. У 1884–1890 рр. керував покращенням судноплавства р. Дністер та її басейну; у 1892–1899 рр. був начальником управління Казанського округу шляхів сполучення, займався гідротехнічними роботами на Волзі, у Нижньому Новгороді. Наприкінці XIX ст. був вимушений подати у відставку. У 1907 р.

працював інспектором шосейних доріг Петербурзької губернії, продовжував займатися пошуковими і дослідними роботами на річкових шляхах.

В.М. Лохтін був редактором журналу «Водные пути и шоссейные дороги» і дійсним членом Казанського губернського статистичного комітету.

164. Ободовский, Александр. Физическая география / А. Ободовский. – Санктпетербург : В тип. И. Глазунова и К°, 1838. – [4], 111, [1] с., прил.

Папір верже; філігрань – «біла дата» 1837.

Провенієнції: печатки «Харьковское Уездное Училище», «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.», «Библиотека Коммунистического Университету ім. т. Артема»; штамп «Учительская библиотека».

Зі вступу від автора: «Физическая география принадлежит к кругу естественных наук; но отличается от всех тем, что имеет предметом изображение земного шара во всех частях в совокупности и притом в главных чертах, между тем как другия сродственные с нею науки занимаются либо исследованием законов, по которым действуют силы в природе, либо законов действия отдельных веществ одно на другое, как Физика и Химия; либо описанием отдельных частей земного шара, как Геология и Геогнозия. Физическая География заимствует материялы из всех этих наук; но

подчиняется их одной главной цели – представить ясное понятие об устройстве и физических свойствах земного шара во всей его объятности... Физическая География, как всякое основательное описание, должна познакомить нас как с внутренним, так и внешним состоянием земного шара; но что внимание ее особенно останавливается на внешних частях, служащих поприщем человеческой деятельности».

Ободовський Олександр Григорович (1796–1852) – російський вчений-педагог, викладач, письменник, автор творів з географії та першого російського підручника педагогіки, один із трьох редакторів першого педагогічного журналу (1833–1834).

Закінчив Санкт-Петербурзьку губернську гімназію. Вступив до Медико-хірургічної академії, із якої перевівся до Головного педагогічного інституту. Після закінчення інституту відбув за кордон «для узнання разных систем воспитания». У 1819 р. О. Ободовський повернувся до Петербургу і почав викладати географію в Учительському інституті. Його заняття, за відгуками учнів, відрізнялися жвавістю і захопливістю. Викладаючи географію він торкався й суміжних з нею наук, у чому йому допомагали власна ерудиція і гарна освіта. Також він читав курс латинської мови і математики.

Протягом 1823–1826 рр. був учителем географії та статистики у вищих класах виховного товариства шляхетних дівчиць, із 1830 р. – інспектор Санкт-Петербурзького виховного будинку (Миколаївський сирітський інститут).

У значній мірі користувався незалежним службовим становищем і заохочений увагою імператриці Марії Федорівни, яка виявляла до нього прихильність, був необмежений в коштах. За його ініціативою в інституті влаштовано природничий, технологічний і сільськогосподарський кабінети, застосовувалися різні системи навчання (звукова, наочна та ін.).

У 1829–1848 рр. був спочатку ад'юнктом, а згодом (із 1830 р.) – професором у Головному педагогічному інституті, де читав географію, статистику і педагогіку.

Професор О.Г. Ободовський був дійсним членом Санкт-Петербурзького мінералогічного товариства (із 1829 р.) та Імператорського російського географічного товариства. Написав велику кількість наукових праць з педагогіки, які уже наприкінці ХІХ ст., за оцінкою Російського біографічного словника, мали «лишь историческое значение».

У останні роки життя учений-педагог займався складанням повного навчального атласу загальної географії. Крім того, опублікував низку невеликих статей з мінералогії, педагогіки і географії у різних періодичних виданнях. Протягом 1833–1834 рр. разом із Є. Гугелем і П. Гур'євим видавав перший у Росії «Педагогический журнал».

165–167. Соколовский Н.И. География : в 3 ч. / сост. Н.И. Соколовский. – [3-е изд., испр.] – Санктпетербург : [В тип. Штаба Воен.-Учеб. Заведений], 1843. – Ч. 1 : География математическая и физическая и краткий обзор всех частей света в физическом отношении. – [8], IV, 181, [2] с., 4 табл. – (Учебные руководства для военно-учебных заведений).

У книзі приплетено:

1. Соколовский Н.И. География : в 3 ч. / сост. Н.И. Соколовский. – [3-е изд., испр.] – Санктпетербург : [В тип. Штаба Воен.-Учеб. Заведений], 1843. – Ч. 2 :

География математическая и физическая и краткий обзор всех частей света в физическом отношении (продолж.). – [2], 365, [1] с. – (Учебные руководства для военно-учебных заведений).

2. Соколовский Н.И. География : в 3 ч. / сост. Н.И. Соколовский. – Санктпетербург : [В тип. III Отд-ния Собств. Его Императ. Величества Канцелярии], 1841. – Ч. 3 : География Российской империи. – [4], 289, [3] с. – (Учебные руководства для военно-учебных заведений).

Від автора: «Его Императорскому Высочеству, Государю Великому Князю Михаилу Павловичу. Осчастливьте меня, Ваше Императорское Высочество, снисходительным принятием моего труда, и позвольте украсить его Вашим именем. Облагодетельствованный Вами, я желал посильным трудом моим выразить, хотя и слабо, мою благоговейную признательность к Особе Вашего Высочества. С чувством глубочайшей преданности есмь Вашего Императорского Высочества всенижайший слуга Николай Соколовский».

Из «Предисловия для преподавателей»: «География в военно-учебных заведениях изучается в продолжение четырех лет; в первый год ученик должен узнать географию математическую и физическую и все части света в физическом отношении в общем обзоре; во второй — географию Африки, Азии, Америки и Австралии, по странам и государствам; в третий – Европу, и наконец четвертый год посвящается исключительно изучению географии России... Если по какому-нибудь непредвиденному случаю не останется довольно времени, для основательного изучения всех изложенных предметов, тогда учитель должен обратить внимание на статьи, напечатанные крупным шрифтом, и предоставит статьи мелко напечатанные, или будущему времени, или собственному любопытству и прилежанию учащихся».

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.»; штамп «Учительская библиотека».

Соколовський Микола Ігнатович (1799–1849) – автор підручників географії, які свого часу користувалися популярністю: «География математическая и физическая и краткий обзор всех частей света в

физическом отношении», «География политическая», «География Российской Империи» (5 видань, Санкт-Петербург, 1838–48).

168. Танфильев Г.И. Физико-географические области Европейской России : [доклад 31.10.1896 г. на торжеств. заседании И. В. Э. О.] / Г.И. Танфильев. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1897. – 30, 3, [1] с., 2 карты.

Танфі́льєв Гаврило Іванович (1857–1928) – географ, ботанік і ґрунтознавець, професор, учень В.В. Докучаєва.

Середню освіту здобув у Ревельській класичній гімназії. У 1877 р. вступив на фізико-математичний факультет Петербурзького університету, спочатку на математичне відділення, а потім через два роки перейшов на природниче відділення.

Серед учителів Г.І. Танфі́льєва в Петербурзькому університеті були видатні російські вчені – ботанік А.М. Бекетов і ґрунтознавець В.В. Докучаєв, вплив яких визначив напрямок наукової діяльності молодого вченого.

У 1892 р. Докучаєв запропонував Танфі́льєву, як ботаніку, взяти участь у великій експедиції з вивчення природи російських степів. За матеріалами цієї експедиції Г.І. Танфі́льєвим написана праця «Межі лісів на півдні Росії», яку він захистив у 1895 р. в Петербурзькому університеті як дисертацію і здобув ступінь магістра. У цьому ж році його запрошено до Петербурзького університету на посаду приват-доцента, де почав читати студентам курс ботанічної географії. Одночасно працював в Петербурзькому ботанічному саду (із 1899 р. – головним ботаніком).

У 1899–1903 рр. продовжував експедиційну діяльність: він вивчав природу областей Західного Сибіру, досліджував Архангельську, Олонецьку, Вологодську губернії і Закавказзя. У результаті активної експедиційної роботи здоров'я Танфі́льєва було підірвано прогресуючим туберкульозом і він був змушений переїхати на проживання на південь Росії.

У 1904 р. ученого обрано професором географії Імператорського Новоросійського університету. У 1905 р. він переїхав до Одеси і працював тут до кінця життя. У стінах університету ним створено одна з найкращих в університетах імперії кафедру географії та підготовлено багато учнів.

Наукова діяльність Г.І. Танфі́льєва була тісно пов'язана з науковими товариствами – Петербурзьким товариством дослідників природи і особливо з Вільним економічним товариством. Із 1888 р. він був секретарем ґрунтової комісії Вільного економічного товариства, а з 1899 р. став її головою. У 1911 р. обраний президентом Новоросійського товариства дослідників

природи. Обирався почесним членом Московського університету і Володимирського товариства любителів природознавства.

Розвивав ідеї свого учителя В.В. Докучаєва про смуги природи; вивчав географію боліт (зокрема на Поліссі), а також взаємозв'язки між рослинністю і ґрунтами (зокрема в Степовій Україні). Доводив, що безлісся степів спричинене головним чином засоленням ґрунтів і підґрунтя, пов'язаним із посушливістю клімату.

169. Тиндаль, Джон. Формы воды в виде облаков, рек, льда и ледников / Д. Тиндаль ; пер. с англ. под ред. К.Л. Кирпичева ; изд. ред. журн. «Знание». – Санкт-Петербург : Тип. В.П. Воленса, 1876. – [10], 215, [1] с. – (Международная библиотека ; № 11).

Автор – профессор естественной философии в Королевском институте.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Українського Комуністичного Сільсько-Господарського Університету ім. Артема».

Джон Тіндаль (1820–1893) – видатний вчений XIX ст., автор більше десяти науково-популярних книг з експериментальної фізики. Тіндаль став широко відомий серед наукової спільноти в 1850-х роках завдяки його працям із вивчення діамагнетизму. Пізніше він зробив відкриття в сферах інфрачервоного випромінювання і фізичних властивостей повітря. Із 1853 р. до 1887 р. Тіндаль був професором фізики в Королівському інституті Великої Британії в Лондоні.

Основні праці Тіндаля присвячено магнетизму, акустиці, поглинанню теплового випромінювання газами і парами, розсіюванню світла в різних середовищах (Ефект Тіндаля). Зокрема, він уперше детально дослідив (1869) розсіювання сонячного світла атмосферою, пояснив блакитний колір неба. Вивчав будову і рух льодовиків в Альпах. У 1896 р. видав книгу «Льодовики Альп». З вивчення альпійських льодовиків почалася глобальна гляціологія, дослідження тисяч льодовикових потоків, що спускаються по схилах високих гірських хребтів. На його честь названий льодовик Тіндаль у національному парку Торрес-дель-Пайне в Чилі.

Джон Тіндаль був блискучим лектором і популяризатором науки. Усі лекції супроводжувалися різноманітними експериментами. Він сконструював ряд приладів, які й донині використовують у шкільних демонстраціях: прилад Тіндаля для руйнування зразків (прутків), прилад Тіндаля для порівняння теплоємності твердих тіл та ін. Після лекції по теорії еволюції, яку він виголосив у Белфасті, духовенство оголосило триденний піст, щоб «очистити Ірландію від єресі».

МЕТЕОРОЛОГІЯ

*Метеорологія – наукове обґрунтування невірних прогнозів.
Ален Шеффілд*

170. Вальдо, Франк. Современная метеорология: очерк ее прошлого и настоящего / Ф. Вальдо ; пер. с англ. М.П. Косача ; под ред. Б.И. Срезневского. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1897. – XII, 380 с., 112 рис.

Автор – бывший профессор «Сигнального бюро» в Северо-Американских Соединенных Штатах.

Маргіналії: напис синім олівцем на титульній сторінці «Д.С. 28.06.17 (4 руб.)», а також роки життя перекладача М.П. Косача (на звороті титульної сторінки простим олівцем написані його короткі біографічні відомості) і редактора Б.І. Срезневського; численні виправлення у плані оформлення книги, у змісті написана кількість сторінок у кожному розділі.

Із передмови автора: «Материал, собранный мною, представляет главным образом интерес для любителей метеорологии, не имеющих доступа к первоисточникам его; к числу этих лиц принадлежит большинство наблюдателей метеорологических станций, а также многие преподаватели физической географии и общей физики».

Редактор Срезневський Борис Ізмаїлович (1857–1934) – російський і український метеоролог і кліматолог, професор, дійсний член АН УРСР (із 1920 р.), організатор метеорологічної служби в Україні, директор Київської метеорологічної обсерваторії (1919–1934), засновник геофізичної комісії (згодом кафедра геофізики) АН УРСР, кафедри сільськогосподарської метеорології при Народному комісаріаті освіти УРСР, ряду періодичних українських метеорологічних наукових видань.

Науково-педагогічний стаж академіка Б.І. Срезневського становить понад 54 роки: викладання метеорології та загальної фізики у Московському (1892–1893), Петербурзькому (1888–1891) та Воронежському університетах; 10 років наукової праці у Головній фізичній обсерваторії ім. О.І. Воейкова у Санкт-Петербурзі; 25 років (1894–1918) – у Дерптському університеті (Естонія), з 1899 р. декан фізико-математичного факультету; один рік у Київському політехнічному інституті та 14 років у Київському інституті народної освіти (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У Київському університеті з 1919 р. і до

кінця свого життя очолював Метеорологічну обсерваторію. Читав лекції з метеорології і геофізики у Київському інституті народної освіти.

Академік Б.І. Срезневський – один із активних засновників Української метеорологічної служби (УкрМету) і перший науковий керівник відділу Служби погоди.

Перекладач **Косач Михайло Петрович** (псевдонім Михайло Обачний та ін.; 1869–1903) – український вчений-фізик, метеоролог, письменник та перекладач, автор низки оповідань та наукових праць, друкованих в періодиці, засновник літературного гуртка «Плеяда», громадський діяч, старший брат Лесі Українки. Народився у м. Новограді-Волинському в родині Петра та Ольги Косачів.

Початкову освіту Михайло здобув з материнських рук і вуст. Офіційну освіту почав з п'ятого класу Хелмської класичної гімназії, яку закінчив через чотири роки зі срібною медаллю. Від 1888 р. Михайло – студент математичного відділення фізико-математичного факультету Київського університету. Із 1891 р. Михайло Косач навчався у Дерптському (Тартуському) університеті. Водночас захоплювався літературою, фотографуванням і етнографією. 1894 р. Михайло успішно закінчив у Дерптському університеті математичне відділення, перевівся на фізичне і незабаром завершив освіту.

Навесні 1895 р. захистив дисертацію з фізики на тему «Актиноелектричні явища». Викладав фізику та математику в Тартуській жіночій гімназії. Мав низку технічних винаходів.

Сфера зацікавлень Михайла Косача полягала у глибокому вивченні й дослідженні проблем метеорології, геофізики, динаміки атмосфери, походження атмосферних електричних явищ, фізики X-променів.

Наукові праці М. Косача – у галузях фізичної оптики, метеорології, фізики електролітів. Розробляв вимірювальні метеорологічні пристрої, зокрема, неперервний інтегратор сили вітру та його енергії, електричний томограф.

171. Воейков А.И. Климаты земного шара в особенности России / А.И. Воейков. – Санкт-Петербург : Изд. картогр. заведения А. Ильина : [Тип. Министерства Путей Сообщения (А. Бенке)], 1884. – [2], V, [1], 640, II, [2] с. : ил., прил. (14 граф. табл., 10 карт).

Автор – доктор физической географии Императорского Московского университета, доктор философии Гёттингенского университета, доцент физической географии в Императорском С.-Петербургском университете, председатель

метеорологической комиссии Императорского Русского географического Общества, почетный член Лондонского Royal Meteorological Society, действительный член Обществ: Императорского Русского географического, Русского физико-химического, С.-Петербургского естествоиспытателей, Императорских Московских испытателей природы и любителей естествознания, антропологии и этнографии и других ученых Обществ, член-корреспондент Берлинского Gesellschaft für Erdkunde и других ученых Обществ.

Провенієнції: печатки «Высшие Коммерческие Курсы Харьковского Купеческого Общества», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. Т. Артема».

Из предмови автора: «Успехи, сделанные метеорологией в последние 20 лет, повели к специализации двух ее отделов: климатологии и синоптической метеорологии... Отсутствие руководства для климатологии побудило меня составить план настоящей книги и постепенно готовить материал для нее. Несуществование руководства по климатологии, сколько-нибудь отвечающего современным требованиям, тем более побуждало к изданию книги, что прежние мои работы почти все были посвящены климатологии, это облегчало работу, а главное – давало ей характер не компиляции, а самостоятельного труда».

172–174. Воейков А.И. Метеорология : для сред. учеб. заведений и для практ. жизни / А.И. Воейков. – 2-е изд., просм. и доп. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. «В.С. Балашев и К^о»], 1900. – [4], 182 с., 47 рис. – (Учебники, составленные по поручению Департамента Земледелия).

У книзі приплетено:

1. Клоссовский А.В. Краткий курс метеорологии / А.В. Клоссовский. – Одесса : Матезис, 1916. – XI, [1], 203, [9] с.

2. Клоссовский А.В. Современное состояние вопроса о предсказании погоды / А.В. Клоссовский. – Одесса : Матезис, 1913. – [2], 52 с.

Маргіналії: напис синім олівцем на титульній сторінці «Д.С.», підкреслений хвилястою червоною лінією; на кожній титульній сторінці конволюту написані роки життя авторів; на титулі першої частини конволюту простим олівцем дана кількісна характеристика 4-х видань книги О.І. Воейкова «Метеорология» та інформація про заохочення кожного з них; численні виправлення в оформленні й тексті книги; у змісті написана кількість сторінок у кожному розділі.

Воєйков Олександр Іванович (1842–1916) – російський метеоролог, кліматолог і географ, основоположник сільськогосподарської метеорології, активний пропагандист вегетаріанства.

У 1860 р. вступив на фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету, але наступного року поїхав за кордон, де слухав курс в Берлінському, Гейдельберзькому та Геттінгенському університетах; в останньому удостоєний ступеня доктора філософії (1865).

Із 1866 р. – член Імператорського російського географічного товариства. За дорученням товариства протягом 1869–1870 рр. ознайомлювався з метеорологічними станціями Відня, Мілана, Парижа, Брюсселя й Лондона. У 1868–1870 рр. досліджував східний Кавказ. Воєйков був секретарем метеорологічної комісії товариства, обробляв спостереження дощової та грозової мережі цієї комісії за 1871 р. У 1872 р. об'їхав Галичину, Буковину, Румунію, Угорщину і Трансильванію.

У 1882 р. О.І. Воєйков став приват-доцентом Санкт-Петербурзького університету на кафедрі фізичної географії, у 1885 р. призначений екстраординарним, у 1887 – ординарним професором цієї кафедри. Із 1883 р. – голова метеорологічної комісії Російського географічного товариства; був почесним членом багатьох інших наукових товариств різних країн. Протягом багатьох років очолював Петербурзьке вегетаріанське товариство і представляв Росію на міжнародних з'їздах вегетаріанців.

175. Даллэ, Габриэль. Предсказание погоды = (LA PREVISION DU TEMPS) / Г. Даллэ ; пер. с фр. и доп. по рус. источникам Е.А. Предтеченский. – Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова : [Тип. Ю.Н. Эрлих], 1890. – XII, 306, [2] с., 41 ил. – (Популярно-научная библиотека).

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского института благородных девиц».

Із передмови «Несколько слов к русскому изданию»: «Предлагаемым переводом книги Габриеля Даллэ о предсказании погоды имелось в виду до некоторой степени пополнить скудный запас пособий по метеорологии, доступных для всякого интересующегося этим вопросом... Автор преследует в этом сочинении главным образом популяризацию метеорологических сведений среди более или менее обширного круга читателей, с целью привлечь возможно большее число лиц к занятию метеорологическими наблюдениями и распространить в обществе искусство рационального предсказания погоды... Предлагаемая книга Даллэ весьма убедительно говорит всем и каждому:

занимайтесь Метеорологией! Для метеорологической службы нужно почти бесконечное число людей; “переполнения рынка”, “избытка предложения над спросом” здесь не может быть никогда; тут никому не откажут за недостатком места».

176. Каминский А. Годовой ход и географическое распределение влажности воздуха на пространстве Российской империи по наблюдениям 1871–1890 гг.: (доложено в заседании Физ.-Мат. Отд. 28 апр. 1893 г.) / А. Каминский. – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1894. – IV, 118 с., прил. (138 с.), 351 с. табл., [1] с., 1 графич. табл., 10 карт. – (Прибавление к Метеорологическому Сборнику Императорской Академии Наук ; № 1).

Провенієнції: печатка «Фундаментальна Бібліотека Харківського зернового інституту».

Камінський Антон Антонович [1862–1936] – російський і радянський метеоролог, кліматолог, гідролог. Доктор геофізичних наук (1935), професор (1906). Закінчив Санкт-Петербурзький університет (1888). Відтоді працював у Головній геофізичній обсерваторії у Санкт-Петербурзі; 1889–1918 рр. – завідувач відділу мережі метеостанцій, 1928–1932 рр. – кліматології, 1931–1933 рр. – директор, із 1933 р. – консультант. Із 1906 р. – професор Вищих с.-г. курсів (із 1913 р. – Сільськогосподарський інститут). Брав участь в організації і діяльності Державного гідрологічного інституту (завідувач геофізичного відділу (1919–1929)). Із 1932 р. – засновник і завідувач кафедри кліматології Ленінградського університету.

Наукові дослідження А.А. Камінського присвячено вологості і тиску повітря; перенесенню водяної пари; суховіям; медичній, сільськогосподарській, лісовій та морській метеорології; гідрології. Низку праць присвячено кліматологічному опису окремих районів СРСР, зокрема України (Крим, Воронежчина), кліматології та гідрології Східної Європи. За твір «Годовой ход и графическое распределение влажности воздуха на пространстве Российской империи по наблюдениям 1871–1890 гг.» ученому в 1894 р. присуджено Ломоносівську премію.

177. Клоссовский А. Новейшие успехи метеорологии. Одновременная система наблюдений и предсказание погоды / А. Клоссовский. – Одесса : Тип. П.А. Зеленого (б. Г. Ульриха), 1882. – [4], 375, [1], II, [2] с., 1 табл. черт., 12 карт. – (Из «Записок Императорского Новороссийского Университета». Т. 35).

Автор – доцент Новороссийского Университета.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Зі вступу: «Начало метеорологии следует очевидно отнести к весьма отдаленной эпохе. Но внимание первых наблюдателей одинаково останавливалось как на явлениях атмосферических, так и на явлениях, происходящих далеко за пределами нашего воздушного океана. Поэтому метеорология и астрономия некогда шли рука об руку и начало их одинаково теряется в глубине веков. На заре исторической жизни народов как астрономические, так и метеорологические сведения переплетены были мифологическими сказаниями и верованиями в сверхъестественные силы».

Кловсовський Олександр Вікентійович (1846–1917)
– перший російський і український метеоролог-геофізик, доктор фізичної географії, професор, член-кореспондент Петербурзької (Російської) академії наук, фізик, геофізик, метеоролог, кліматолог.

Народився в Житомирі. Закінчив курс фізико-математичного факультету Київського університету Святого Володимира. У 1869–1876 рр. працював у Київській військовій гімназії і розробляв матеріали метеорологічних спостережень по місту Києву. Із 1876 р. – приват-доцент того ж університету. Читав лекції з метеорології та фізичної географії. У 1879 р. звільнений за виступ проти реакційної частини професорів. У 1880 р. перейшов на службу до Петербурга приват-доцентом університету.

1881 р. переїхав до Одеси, де викладав у Новоросійському університеті (нині – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова) й досяг основних своїх успіхів як науковець. Обіймав посаду штатного доцента фізичної географії.

У 1882 р. за ґрунтовний огляд метеорологічних досліджень у праці «Новейшие успехи метеорологии» здобув ступінь магістра фізичної географії та затверджений доцентом. У 1884 р. отримав ступінь доктора фізичної географії після захисту дисертації «Грозы в России» (ця робота визнана гідною золотої медалі Імператорського Російського географічного товариства і золотої медалі графа Толстого від Імператорської академії наук). У 1884 р. обраний екстраординарним, у 1886 – призначений ординарним професором Новоросійського університету. У 1893 р. одержав від географічного товариства велику золоту медаль графа Ф.П. Літке. Із 1905 р. працює в Санкт-Петербурзькому університеті й водночас викладає геофізику на кафедрі фізики Вищих жіночих курсів.

Сфера наукових досліджень: метеорологія та кліматологія. Ініціатор застосування математичних та експериментальних методів у метеорології. Автор фундаментальних праць з кліматології Росії та України, погодного режиму, температури і солоності вод Чорного моря. Створив скорочений курс метеорології для вишів, а також підручники з геофізики та фізичної географії.

178. Купфер А. Руководство к деланию магнетических и метеорологических наблюдений, составленное для горных офицеров заведующих магнетическими обсерваториями / А. Купфер. – Санкт-Петербург : в Тип. Экспедиции Заготовления Гос. Бумаг, 1841. – [6], 152, [1] с., прил.; 31 см.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.»; на передньому форзаці рукописний екслібрис «Из Учебной библиотеки Влад. Гераклитова»; на тит. стор. вензелевий екслібрис «В. Г.».

Купфер Адольф Якович (1799–1865) – академік, видатний фізико-хімік, метролог, засновник першої метрологічної та повірочної установи – Дено зразкових мір і вагів; ініціатор створення і перший директор Головної геофізичної обсерваторії ім. О.І. Воєйкова, найстарішої метеорологічної установи Росії.

А.Я. Купфер – автор понад 150 наукових праць у галузі кристалографії, мінералогії, металознавства, метрології, земного магнетизму та метеорології.

Учений – основоположник російської метрології, який запропонував план введення на всій території Росії єдиної системи мір, головний виконавець робіт Комісії з мір і вагів 1832–1842 рр., керівник розробки науково обґрунтованої системи Російських мір і створення перших еталонів одиниць маси і довжини – платинових фунта і сажени, а також зразкових мір об'єму відра четверика. Результати його робіт були узаконені Найвищим указом 1835 р.

179. Лачинов Д.А. Курс метеорологии и климатологии / Д.А. Лачинов. – Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова : [Тип. Товарищества «Обществ. Польза»], 1889. – [8], 332, [4] с., 122 ил., 6 цв. карт.

Автор – доцент Лесного Института.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Із передмови автора: «Метеорология, считавшаяся прежде лишь отраслью Физики, за последние 15–20 лет, благодаря трудам знаменитых ученых нашего времени, сделала такие поразительные успехи, что стала почти неузнаваемой и превратилась в новую, самостоятельную и чрезвычайно интересную науку».

Лачинов Дмитро Олександрович (1842–1902) – російський фізик, електротехнік, метеоролог і кліматолог, винахідник, педагог і популяризатор науки. Першим сформулював умови передачі електроенергії на великі відстані (опубліковано напочатку 1880 р. у першому номері журналу «Електрика»), видав перший в Росії підручник (курс) «Метеорології і кліматології» (1889); ім'ям ученого названо багато електротехнічних приладів. Засновник кафедри фізики Лісотехнічної академії (1864).

Закінчив 1-шу Санкт-Петербурзьку гімназію (1859) і вступив на фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету, де його вчителями були чудові російські вчені П.Л. Чебишев, Е.Х. Ленц, Ф.Ф. Петрушевський. Внаслідок закриття університету у 1862 р. Дмитра Олександровича відряджено до Німеччини, де він займався фізикою під керівництвом видатних вчених Гельмгольца, Бунзена і Р. Кірхгофа.

Після повернення до Санкт-Петербурга здав іспит на ступінь кандидата фізико-математичних наук. Науково-педагогічну діяльність у Лісовому інституті Д.О. Лачинов починав штатним викладачем у 1865 р. на кафедрі фізики, заснованої ним у 1864 р.; (1877 – доцент, із 1890 р. – професор кафедри фізики і метеорології).

180. Лачинов Д.А. Основы метеорологии и климатологии / Д.А. Лачинов. – 2-е изд., вполне пердел. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1895. – X, V, [1], 563, [1] с., 234 ил., 13 цв. карт.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института»; штамп «Книжный Студенческий Магазин Липки Зайфмана. Ново-Александрия Люблинской губ.».

Із передмови автора: «Приступая во второму изданию моего «Курса Метеорологии и Климатологии», вышедшего первым изданием в 1889 г., я сначала имел намерение только дополнить его новейшими данными, накопившимися за последние годы; но, разбираясь в намеченном для этого материале, я вскоре убедился, что, по своему объему и серьезному научному значению, он решительно не мог бы уместиться в рамках прежнего курса. В виду этого я пришел к заключению, что настала пора составить новую книгу, которая, по своей полноте и научному характеру, соответствовала бы тому серьезному значению, какое за последнее время приобрела метеорология во многих отраслях нашей частной и государственной жизни».

181. Метеорологические наблюдения, произведенные на станции Института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Новой Александрии (Люблинской губернии). – [Ново-Александрия], 1898. – 1898 год: Июль (нового стиля). – 6, [2] с.

182. Метеорологические наблюдения, произведенные на станции Института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Новой Александрии (Люблинской губернии). – [Ново-Александрия], 1898. – 1898 год: Август (нового стиля). – 6, [2] с.

183–184. Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, Отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, М.А. Рыкачева, И.Б. Шпиндлера. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1893. – Т. 3 : 1893. – [2], V, [1], 521, [1] с., прил. между с. 238–239 (38 с.).

У книзі приплетено: **Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, Отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, И.Б. Шпиндлера. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1895. – Т. 4 : 1894. – [2], IV, 494 с. : карт., прил. между с. 124–125 (28 с.).**

Редакционный комитет «Метеорологического Вестника». Председательствующие: А.А. Тилло, И.В. Мушкетов.

Члены: П.И. Броунов, А.И. Воейков, Барон Ф.Ф. Врангель, Н.А. Гезехус, К.Н. Жук, А.В. Клоссовский, Д.Н. Кайгородов, Д.А. Лачинов, Н.Д. Пильчиков, М.М. Поморцев, М.А. Рыкачев, Р.Н. Савельев, Б.И. Срезневский, И.Б. Шпиндлер.

185–186. Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, Отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, И.Б. Шпиндлера. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1896. – Т. 5 : 1895. – [2], VI, 460 с. : карт., прил. между с. 242–243 (56 с.).

У книзі приплетено: **Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, Отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, М.А. Рыкачева, И.Б. Шпиндлера. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1896. – Т. 6 : 1896. – [2], V, [1], 422 с., прил.**

187–188. Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, Отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, И.Б. Шпиндлера, Б.И. Срезневского. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1899. – Т. 9 : 1899. – [2], IV, 448 с., прил.

У книзі приплетено: **Метеорологический Вестник : журнал / Императ. Рус. Геогр. О-во, отд-ния мат. и физ. географии ; под ред. А.И. Воейкова, И.Б. Шпиндлера, Б.И. Срезневского. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1900. – Т. 10 : 1900. – [2], VII, [1], 513, [1] с., прил., 1 портр.**

На с. 1–11 десятого тому розміщено портрет і некролог діяльного учасника журналу, керівника його редакційного комітету Олексія Андрійовича Тілло.

«Метеорологічний вісник» – науково-популярний журнал, який видавався Метеорологічною комісією Російського географічного товариства з 1891 р. Засновником і першим редактором (спільно з Й.Б. Шпиндлером і М.О. Рикачовим) був О.І. Воейков.

Наприкінці 1880-х у Санкт-Петербурзі на VIII з'їзді російських природослідників виникла жвава увага до метеорології, особливо щодо її застосування у сільському господарстві. На зборах Імператорського Російського географічного товариства його члени висловилися про заснування метеорологічного журналу. Журнал почав виходити з січня 1891 р. й складався із таких відділів: фахові та популярні статті з метеорології, гідрології та земного магнетизму; різні звістки; огляд літератури; огляд погоди; кореспонденції, додатки (матеріали, які надходили від метеорологічної комісії). «Метеорологічний вісник» багато зробив для розвитку інтересу до метеорології. Тут уперше публікували огляди погоди, адже лише з 1893 р. почали виходити щомісячні бюлетені Головної фізичної обсерваторії.

189. Мор, Фридрих. История Земли. Геология на новых основаниях / Ф. Мор ; пер. с нем. П.И. Шульгина. – Москва : Изд. книгопродавца А.И. Глазунова : [В Тип. Грачева и комп.], 1868. – XVI, 510, [2] с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комунистичного Університету ім. т. Артема»; автограф «Н. Кононенко(?)».

Із передмови автора: «Предлагаемая История Земли существенно отличается от всех появившихся на свет Геологий и по содержанию и по изложению. Новые основания, на которые она претендует, состоят в отречении от слепой веры в авторитеты и в обращении к самой природе и к твердоустановленным учениям Физики и Химии».

190. Морозов Ю.И. Практическое руководство к производству метеорологических наблюдений для изучения климата / сост. Ю.И. Морозов. – Харьков : Тип. Губерн. Правления, 1882. – [2], III, [1], 123, [1] с., прил. – (Приложение к «Трудам Областного Съезда по вопросу о борьбе с вредными насекомыми»).

Автор – профессор Харьковского Университета.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки «Агрон. Лабор.».

Из предмови автора: «Это ”Практическое руководство“ приготовлено в пособие наблюдателям, число которых в последнее время умножается и в России, между земледельцами, садоводами, врачами, священниками и др. У англичан есть поговорка, гласящая, что «время–деньги», на разграфливание метеорологических дневников тратится много времени и занятие это – весьма скучное, для иных – неудобное; предлагаемое ”Практическое руководство“ освобождает от труда разграфливать, и вместе с тем приводит к производству наблюдений по одному общему плану».

Морозов Юрій Іванович (1836–1900) – український фізик, гідролог, метеоролог, професор Харківського університету.

Закінчив Катеринославську гімназію (1853) та Імператорський Харківський університет ((1857). У 1859/60 н. р., вже як ад'юнкт фізико-математичного факультету ІХУ, читав фізичну географію та метеорологію. У 1864 р. отримав ступінь магістра фізики за дисертацію «О солнечном спектре и спектральных наблюдениях».

«В 1869 г. доцент Харьковского университета Ю.И. Морозов разработал установку для телеграфирования переменными токами разной частоты. Попытки осуществить частотное телеграфирование привели в 1874 г. к открытию возможности телефонирования».

191. Поморцев М. Очерк учения о предсказании погоды: (синоптическая метеорология) / сост. М. Поморцев. – Санкт-Петербург : Тип. «Артиллер. Журн.», 1889. – [2], VIII, 207, [3] с. : ил., XXI л. черт., табл.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Від автора: «Настоящий очерк посвящен изучению тех явлений, совершающихся в нашей атмосфере, которые в общежитии принято называть погодой, главным образом, с точки зрения предвидения характера

погоды в будущем».

Поморцев Михайло Михайлович (1851–1916) – російський винахідник у галузі ракетної техніки, аерології; інженер-генерал-майор.

Навчався у Нижньогородському кадетському корпусі, потім в Петербурзькому артилерійському училищі. Із 1871 р. служив в артилерійській бригаді на Західній Україні. У 1878 р. закінчив геодезичне відділення Академії Генерального штабу, після чого служив у Головній астрономічній обсерваторії в Пулкові. Із 1881 р. викладав топографію і геодезію на тимчасових курсах в Інженерній академії.

Протягом 1882–1899 р. працював у Військово-медичній академії. У 1907 р. в чині генерал-майора артилерії вийшов у відставку.

Із 1870-х рр. займався дослідженнями у галузі військової топографії, геодезії, метеорології.

Перші наукові праці М.М. Поморцева присвячені вивченню електрики, теорії військових дальномірів. Також займався дослідженнями в галузі повітроплавання: у 1885 р. здійснював наукові польоти у навчальному повітряноплавальному парку, підйоми аеростатів, у яких вивчав атмосферу. Результати цих досліджень він описував у своїх книгах. **«Очерк учения о предсказании погоды (синоптическая метеорология)»** (1889) – перше російське керівництво з метеорології.

192. Руководство для метеорологических наблюдений. – Харьков : Тип. Губерн. Правления, 1894. – [4], 55, [5] с. – (Издание Харьковского Календаря ; № 2). – Отд. отт. из: Харьковский Календарь. 1894.

Із передмови: «Обширный район Южной России, центром которого считается Харьков, еще весьма мало изучен в своих климатических особенностях, вследствие крайней недостаточности метеорологических станций и малочисленности лиц, производящих регулярные метеорологические наблюдения... Чтобы облегчить лицам, которые найдут возможным уделить часть своего времени на ведение метеорологического дневника, приобретение необходимых сведений по установке метеорологических приборов, производстве наблюдений и их вычислению, помещается ниже подробное извлечение из инструкции, данной Императорской Академией Наук в руководство метеорологическим станциям, с присоединением к этому ряда таблиц, необходимых для вычисления результатов наблюдений».

193. Труды метеорологической сети Юго-Запада России в 1893 году. – Одесса : Тип. П. Францова, 1894. – Вып. 6 : Метеорологическое обозрение / А. Клосовский. – [2], 132 с. – Тит. л. рус., фр.

Клосовський Олександр Вікентійович (1846–1917) – російський метеоролог, заслужений професор Новоросійського університету, член-кореспондент Петербурзької академії наук.

О.В. Клосовський став одним із організаторів обласної метеорологічної мережі, названої ним «Сетью юго-западной России», яка охоплювала губернії: Бесарабську, Херсонську, Таврійську, південні частини Київської і Подільської. На станціях, головним чином, вимірювали дощ, грозу, спостерігали за висотою снігу, вели детальні сільськогосподарські щоденники.

Для облаштування мережі та оброблення його спостережень О.В. Клосовському довелося витратити дуже багато власних сил, необхідні були особисті та письмові зносини зі спостерігачами, з урядовими, земськими і міськими установами (для отримання грошових коштів), популярні статті, публічні лекції тощо. Вважається, що тривалий час це була одна із найкращих метеорологічних мереж світу.

Мережею видавалося «Метеорологическое Обозрение. Труды метеорологической сети юго-западной России» (6 томів), у якому окрім метеорологічних даних звертали увагу на стан хлібів і трав.

Видання перестало виходити у 1908 р. У зв'язку зі звільненням О.В. Клосовського мережу було закрито.

194. Шмид, Эрнст Эрnard. Очерк метеорологии / Э.Э. Шмид. – Москва : В Тип. В. Семен и К°, 1865. – [2], 340, [4] с.

Автор – профессор Иенского университета.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; на корінці палітурки штамп «Ф. К. М.».

Зі вступу: «Метеорология обнимает собою круг тех неорганических явлений в атмосфере и на поверхности земли, которые вызываются лучеиспускаемой солнцем теплотой, изменениями в этом лучеиспускании по временам дня и года и неодинаковой его силой в разных климатических поясах и географических широтах. Эти явления распадаются на следующие четыре группы: 1) Температура; 2) Морские течения и ветер; 3) Круговорот воды; 4) Давление воздуха».

ПЕТРОГРАФІЯ

Петрографія – одна з геологічних наук, яка вивчає гірські породи з точки зору їх мінерального і хімічного складу, геологічних особливостей

195. Мушкетов И.В. Краткий курс петрографии : для студ. Ин-та Инженеров путей сообщения Императора Александра I / И.В. Мушкетов ; Ин-т Инженеров путей сообщ. Императора Александра I. – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1895. – [2], II, [4], 202 с., 112 политипажа.

Провенієнції: печатка «Геологический кабинет Харьковских высших женских курсов».

Из передмови: «...в нашей учебной литературе Петрография входит в состав общих руководств Геологии, а в самостоятельном издании не существует даже кратких курсов ее, то я считал полезным указать основные руководства Петрографии из иностранной литературы, а из русской привел только новейшие курсы Минералогии и Кристаллографии, да некоторые таблицы для определения минералов и горных пород».

196. Носов 2-й. О составлении горнопромышленных пластовых карт; о горном теодолите и о рудничном гониометре вообще / Носов 2-й. – Харьков : В Унив. Тип., 1872. – 14 с. – Отд. отт. из кн.: Труды общества испытателей природы при Императорском Харьковском университете. 1872.

Цитата з тексту: «В образованных государствах, где обращается особенное внимание на подземные минеральные богатства, как служащие прямым источником финансовых средств, составление горнопромышленных пластовых карт считается делом весьма важным. Карты эти значительно облегчают доступ к разработке полезных ископаемых, указывая где и куда идти для достижения легкой, дешевой и менее опасной подземной работы, тогда как работа эта, без означенной помощи, сама по себе, трудна, дорога и опасна. Трудности и опасности, встречаемые рудокопами, равносильны борьбе моряков с грозными океанами, и только правильный путь, указываемый картами, значительно облегчает эту борьбу».

ЕКОНОМІЧНА ГЕОЛОГІЯ. РОДОВИЩА КОРИСНИХ КОПАЛИН

Найбільший дарунок земних надр – корисні копалини

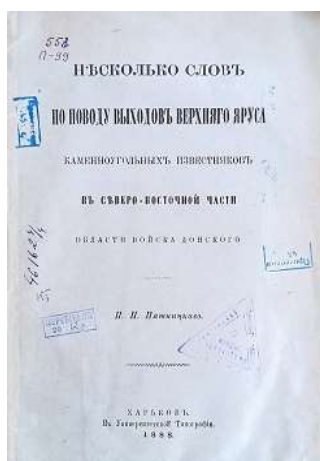

197. Брио А. Химическое исследование каменного угля из месторождений близ с. Новоэкономического / А. Брио. – Харьков : В Унив. Тип., 1874. – [2], 10 с. – [Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 8].

Провенієнції: печатка «Геологический кабинет Харьковских высших женских курсов».

Цитата з тексту: «В бахмутском уезде близ с. Новоэкономического встречается интересное видоизменение каменного угля, по свойствам своим заслуживающее особенного внимания в практическом

отношении, так как употребление его с целью добывания газа может быть весьма выгодным».

198. Пятницкий П.П. Несколько слов по поводу выходов верхнего яруса каменноугольных известняков в северо-восточной части области войска Донского / П.П. Пятницкий. – Харьков : В Унив. Тип., 1888. – [2], 10 с. – [Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Харьковском Университете. Т. 22].

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

199. Пятницкий П.П. Предварительное сообщение о нахождении бурого угля близ с. Люботина, Харьковской губернии, Валковского уезда / П.П. Пятницкий. – Харьков : В Унив. Тип., 1887. – [2], 6 с. – [Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Харьковском Университете. Т. 21].

Провенієнції: Печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Цитата з тексту: «Недавно мною, при участии г. Яковлева, были осмотрены выходы бурого угля близ с. Люботина. Я решился сделать об этом краткое

предварительное сообщение теперь, потому что детальные исследования могут быть произведены не раньше весны, тогда как самый факт нахождения бурого угля в наших третичных осадках, близ Харькова (до настоящего времени неизвестный в литературе), представляется уже довольно интересным».

ГІДРОЛОГІЯ. ГІДРОСФЕРА

Гідрологія належить до комплексу наук, які вивчають фізичні і географічні властивості Землі, зокрема її гідросфери

200. Головкинский Н. Источники Чатырдага и Бабугана / Н. Головкинский. – Симферополь : Тип. Спиро, 1893. – 35, [1] с., 2 карты. – (Приложение № 2 к отчету за 1892 г. Гидрогеолога Таврической Губернской Земской Управы).

Провенієнції: екслібрис «Инженеръ Строитель Д.И. Кочеринъ».

Головінський Микола Олексійович (1834–1897) – геолог і гідрогеолог; приват-доцент Казанського університету (1864–1865), ректор Новоросійського університету (нині – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова) (1877–1881); доктор геології та мінералогії (1868), професор (1868)

Народився у Казанській губернії. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Імператорського Казанського університету (1861) і був залишений на посаді зберігача музею при мінералогічному кабінеті. У 1862 р. з метою удосконалення знань з геології і мінералогії відряджений на дворічне стажування до Європи.

У 1871 р. запрошений до Новоросійського університету на посаду професора кафедри мінералогії.

Розпочав свою діяльність в Одесі з удосконалення мінералогічного кабінету, викладав курси мінералогії, кристалографії (кристалогії), кристалофізики, геології. У 1875 р. обирається деканом фізико-математичного факультету, а у 1877 р. – ректором університету. Після добровільної відставки з посади ректора у 1881 р. ще п'ять років працює професором кафедри мінералогії, а в 1886 р. залишає викладацьку діяльність і переїздить з Одеси до свого кримського маєтку «Кастель».

М.О. Головінський вперше у світовій науковій літературі обґрунтував поняття про коливні (епейрогенічні) рухи земної кори і розробив метод їх виявлення в розрізі осадових порід. Він установив залежність формування шарів від переміщення берегової лінії («правило Головінського»), а також увів у російську літературу поняття фації. Приділяв значну увагу вивченню чинників, які зумовлюють переміщення фацій в часі і просторі. Увів поняття геологічного горизонту, довів зв'язок річкових терас і сучасних геоморфологічних форм з вертикальними рухами земної кори.

Ученого вважають першим офіційним гідрогеологом. У 1886 р. уперше в світі введено посаду «головний гідрогеолог» Таврійської земської управи, на яку призначено М.О. Головкінського.

За 10 років активного вивчення Криму він став одним із кращих фахівців з підземних вод Росії, установив походження гребеня Головного пасма Кримських гір (кораловий риф), визначив закономірності динаміки карстових джерел, займався забезпеченням населених пунктів підземною водою. Ним висунуто ряд оригінальних положень щодо походження і режиму підземних вод Криму, а також організовано дві обсерваторії: артезіанська – у Саках, і гідрологічна у його власній садибі в Алушті.

201. Гуров А.В. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) Павлоградского и Бахмутского уездов Екатеринославской губернии в виду обводнения и орошения края, с приложением главы о полезных ископаемых : (отчет Екатеринослав. Губерн. Земству) / А.В. Гуров. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1894. – [2], VIII, [2], 528, [2] с., прил.

Автор – профессор Харьковского университета.

Наукові праці О.В. Гурова в основному друкували в періодичному виданні «Труды Харьковского общества естествоиспытателей».

Основні праці: «Геологические исследования в южной части Харьковской губернии и прилежащих местностях» (Харків, 1869); «Ископаемые органические остатки донецких каменноугольных осадков» (Харків, 1873); «Геологический очерк кристаллических пород в Мариупольском и Бердянском уездах» (Харків, 1880); «К геологии Екатеринославской и Харьковской губерний» (Харків, 1882); «Кристаллография» (Харків, 1886); «Курс минералогии» (Харків, 1886–1887); «Геологическое описание Полтавской губернии» (Харків, 1888); «Курс геологии» (Харків, 1888); «Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) Павлоградского и Бахмутского уездов Екатеринославской губернии в виду обводнения и орошения края, с приложением главы о полезных ископаемых» (Харків, 1894).

У зв'язку з тим, що професор О.В. Гуров зробив вагомий внесок у вивчення палеонтології та стратиграфії Лівобережної України, його ім'я залишилося в історії науки у назвах стародавніх тварин геологічної історії планети: *Sapinophyllum gurovi* Fomitchev – клас коралових полінів, верхній карбон Донбасу (Фомічев, 1953); *Rhactorhynchia gurovi* Makridin – клас замкових брахіоподів, верхня юра Донбасу (Макрідін, 1964).

202. Леваковский И. Воды России по отношению к ее населению / И. Леваковский. – Харьков : В Унив. Тип., 1890. – IV, 286 с. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 23–24.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійського Інститута Сільського Хозяйства и Лесоводства. Харьков»; дарчий напис автора «Николаю Евдокимовичу Дорофееву отъ автора».

203. Морозов Ю. Гидрографические явления 1877 года / Ю. Морозов. – Харьков : В Унив. Тип., 1877. – [2], 18 с., прил. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 12.

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрійського Інститута Сільського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Цитата з тексту: «Весна 1877 г. ознаменовалась большими наводнениями рек, особенно в южной половине России. В свое время газеты были переполнены известиями об этих наводнениях в разных местах. Летом я имел возможность обозреть некоторые местности и теперь сообщаю результаты моих наблюдений над гидрографическими явлениями, совершающимися через довольно значительные промежутки времени».

204. Программы и вопросы, составленные комиссией по исследованию вопроса об уменьшении проточных вод и влиянии на это лесов, состоящую при Императорском Московском Обществе Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии и Императорском Московском Обществе Испытателей Природы / под ред. Я.И. Вейнберга, А.А. Крылова. – Москва : Тип. и Литогр. С.П. Архипова и К°, 1881. – 14 с. – Отд. отт. из кн.: Известия Императорского Общества Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии. Т. 37.

Вейнберг Яков Игнатович (1824–1896) – педагог, таємний радник.

Народився в Умані Київської губернії. Закінчив Рішельєвський ліцей (1844) та фізико-математичне відділення філософського факультету Московського університету (1850).

Педагогічну службу Я.І. Вейнберг розпочав старшим учителем математики і фізики в 1-й Московській гімназії, одночасно викладав фізику в кадетських корпусах, Олександрівському військовому училищі, 1-й жіночій гімназії. У 1863 р. призначений інспектором 3-ї Московської гімназії (деякий час виконував обов'язки директора); у 1870 р. був окружним інспектором Московського навчального округу, обіймаючи цю посаду понад 25 років.

Я.І. Вейнберг – почесний член Московського університету (із 1894 р.), віце-президент Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії. Він постійно друкував свої літературно-наукові праці в різних виданнях.

Із висловлювання Я.І. Вейнберга: «чем доле живешь, – говорил он, – тем более сознаешь, что каждому человеку назначена определенная роль в общей жизни, и что каждая личность, как бы на первый раз ни казалась мелка ее деятельность, все-таки участвует в движении того громадного целого, которое зовется историей развития народа, его умственных и нравственных прогрессов».

Крилов Александр Олексійович (1846–1899) – російський геолог, діяч професійно-технічної освіти в Росії, директор Московського промислового училища. Учень геолога Г.Є. Щуровського.

Випускник фізико-математичного факультету Імператорського Московського університету (1868). У 1870–1880 рр. займався геологічними дослідженнями у Ярославській, Смоленській, Костромській, Володимирській, Могилевській та інших губерніях.

У 1880-ті рр. був на службі в Міністерстві народної освіти Російської імперії; із 1886 р. – на посаді інспектора Комісарівського технічного училища. Обраний почесним мировим суддею Верейського повіту на 1890–1893 рр. Учасник 2-го з'їзду російських діячів із технічної професійної освіти 1895–1896 рр., де виступив із доповіддю «По вопросу об умственном утомлении трудящихся людей вообще, учащихся же детей – в частности и способах его исследования». У 1898 р. відбулося відкриття 1-х і 2-х класів реального відділення Московського промислового училища під керівництвом О.О. Крилова.

205. Пятницкий П.П. К исследованию дельты Западной Двины и Больдер-Аа / П.П. Пятницкий. – Харьков : В Унив. Тип., 1886. – [2], 89, [1] с. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. 1886. Т. 20.

Провенієнції: печатка «Минералогический Кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельського Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

206. Эдельштейн Я. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) Славяносербского уезда Екатеринославской губ., с приложением заметки о полезных ископаемых : (отчет Гидрогеол. экспедиции проф. А.В. Гурова, снаряж. Екатеринослав. Губерн. Земством) / Я. Эдельштейн. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберг, 1895–1896. – Вып. 1. – [2], 309, [1] с.

Едельштейн Яков Самійлович (1869–1952) – російський і радянський учений-геолог і геоморфолог, професор Ленінградського державного університету (із 1925 р.), заслужений діяч науки РРФСР (1936).

Народився у м. Балаклія Харківської губернії. Закінчив 3-ю Харківську класичну гімназію (1889).

Протягом навчання брав участь у гуртках, де захоплювалися публіцистами і критиками того часу (В.Г. Белінським, М.Г. Чернишевським, М.О. Добролюбовим та ін.). Це разом із негативною реакцією на «мертвую гімназическую науку» сприяло виникненню інтереса до природознавства.

Навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Харківського університету (у той час на відділенні було лише 11 студентів). У 1894 р. по закінченні університету брав участь в екскурсіях Кавказом з відомим географом професором А.М. Красновим, у наукових гідрогеологічних дослідженнях Катеринославської губернії під керівництвом професора О.В. Гурова.

Ще в студентські роки розпочав серйозні польові дослідження – його магістерську роботу було видано у вигляді монографії. За дослідження Примор'я, Далекого Сходу, Маньчжурії Я.С. Едельштейн був відзначений Золотою медаллю Імператорського Російського географічного товариства; за дослідження Середньої Азії – премією імені М.М. Пржевальського. Із 1907 р. і практично до кінця життя він проводив дослідження переважно в Сибіру

Вивчав Славяносербський повіт, гідрогеологічним умовам якого присвячено першу працю Я.С. Едельштейна, опубліковану у 1895 р. У цій роботі молодий учений, крім геологічних і гідрогеологічних відомостей, наводить багато даних про рельєф, а також намагається з'ясувати походження і розвиток поверхні вивченої території та зв'язок рель'єфу з геологічною будовою. Він повідомляє про відмінності у будові річкових долин і балок у залежності від геологічної структури та від складу порід. Підкреслює порівняно слабкий розвиток ярів унаслідок малого поширення пухких порід. Разом із тим відзначає своєрідні риси рель'єфу кам'яновугільної смуги повіту, де «в суцності мы имеем перед собой скорее низкую горную страну, со всеми свойственными последней типичными особенностями».

207. Эдельштейн Я. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) Славяносербского уезда Екатеринославской губ., с приложением заметки о полезных ископаемых : (отчет Гидрогеол. экспедиции проф. А.В. Гурова, снаряж. Екатеринослав. Губерн. Земством) / Я. Эдельштейн. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберг, 1895. – Вып. 2. – [2], 182 с., прил.

Из розділу «Вместо предисловия»: «Настоящая работа представляет результат гидрологических исследований, произведенных в течение 1893 и 1894 гг. в

Славяносербском уезде... Исследования гео- и гидрологические производились мною (в каменноугольной полосе) и г. Петровским (в меловой области), под непосредственным руководством проф. А.В. Гурова, в течение летних месяцев 1893 и 1894 гг. Помимо этого, при составлении настоящего отчета, я воспользовался многими неопубликованными материалами (результатами разведок, провода шахт etc), как старыми, имевшимися у проф. Гурова, так и новыми, любезно предоставленными в мое распоряжение многими лицами – гг. землевладельцами, горными инженерами, штейгерами, управляющими каменноугольных копей и друг.»

Професор Яків Самійлович Едельштейн – видатний вітчизняний геоморфолог, географ, геолог, якого ставлять на один щабель із академіком В.П. Обручевим. Він був одним із фундаторів сучасної геоморфологічної науки. Талановитий учений, який досліджував куточки колишнього Радянського Союзу, Я.С. Едельштейн зробив величезний внесок у розвиток геоморфології та запровадження геоморфологічного методу пошуків корисних копалин. Йому належить ініціатива створення Геоморфологічної комісії – дорадчо-координуючого органу, який упродовж 80 років і дотепер певною мірою визначає розвиток геоморфологічної науки на теренах колишнього СРСР.

Професор Я.С. Едельштейн був віце-президентом і головним ученим секретарем Державного географічного товариства (1930–1938), а в останні роки життя – членом Президії Географічного товариства СРСР. Автор першого курсу геоморфології російською мовою та ряду підручників, серед яких «Основи геоморфології» (1-е вид. – 1938, 2-е вид. – 1947 р.) та ін.

Учений був головним редактором двохтомного «Большого советского атласа мира» (1937–1939) – енциклопедичного видання, яке суттєво вплинуло на подальший розвиток вітчизняної картографії. Тривалий час Едельштейн працював у системі вищої освіти, безпосередньо сприяючи підготовці географів.

За видатні заслуги у розвитку вітчизняної геології та географії професора Ленінградського університету Я.С. Едельштейна було відзначено рідкісним на той час званням Заслуженого діяча науки і техніки РРФСР.

ПАЛЕОНТОЛОГІЯ

Палеонтологія – наука, яка вивчає історію розвитку рослинного та тваринного світу минулих геологічних епох на основі аналізу викопних решток організмів

208. Годри А. Палеонтологія = (La paléontologie philosophique) : (пер. с незнач. сокр.) / А. Годри. – Санкт-Петербург : Тип. А. Пороховщикова, 1896. – [2], 74, [4] с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема»; печатка особистої бібліотеки «Н. Панаиот-Миронич».

Від перекладача: «Предлагаемый труд представляет почти полный перевод новейшего произведения знаменитого французского палеонтолога. Немногие несущественные места выброшены; оговаривать их не стоит: это чисто стилистические сокращения».

Цитата з тексту: «Мир живых существ есть великое целое; развитие его можно проследить, как и развитие особи. Если мысленно проследим течение чудовищных геологических эпох, мы встретим последовательные изменения, которые приведут нас в изумление. Каждая эпоха обладала своей особой физиономией, дни мировой жизни следуют один за другим, и все не похоже друг на друга. Эти различия очевидны, но они не радикальны. Палеонтологии не удалось открыть ни одного нового класса или даже подкласса животных».

Жан Альбер Годрі (1827–1908) – французький палеонтолог і геолог. Народився у містечку Сен-Жермен-ан-Ле; освіту отримав у коледжі Станіслава в Парижі. Із 1851 р. жив на Кіпрі, із 1855 до 1860 рр. у Греції, де вивчав викопні останки ссавців міоцена. У 1882 р. став членом Академії наук, у 1895 р. – іноземним членом Лондонського королівського товариства, у 1900 р. прийнятий до Шведської королівської академії наук.

Як учений Ж.А. Годрі займався в основному викопними ссавцями, частково поділяв погляди на еволюцію, але заперечував ідею Чарльза Дарвіна про природній відбір, оскільки вважав, що Бог допустив би тільки покращення, а не знищення видів; призначення палеонтології бачив у доказі розумного задуму.

Написав велику кількість праць, із яких основною є «Les enchainements du monde animal dans les temps géologiques», де він намагався довести зв'язок між фауною палеозоя, мезозоя і третичного періоду. Три тома цієї роботи видано в 1878, 1883 і 1890 рр.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А. Б.	100
Адлер Б.Ф.	155-156
Алексеев П.П. (Алексеев П.П.)	73
Аллез	29-31
Альбов Н.М.	151, 152-153
Альвенс	100
Альдис, Вильям Стивден	40
Андрусов	141
Антонович М.А.	24
Анучин Д.Н. (Анучин Д.М.)	149, 150, 151, 152-153, 154, 155-156, 157, 158
Араго, Франсуа (Франсуа Жан Домінік Араго)	41-42, 43-44, 45
Бевад И.И. (Бевад І.І.)	75
Бейльштейн Ф.	85
Бекетов А.М.	138, 168
Бекетов Н. (Бекетов М.М.)	12, 95
Беллявен	29-31
Белый Н.	54
Берг Л.С.	155-156
Бертло М.	90
Бертран, Жозеф (Жозеф Луї Франсуа Бертран)	25
Берцеліус	96
Билибин Н. (Білібін М.І.)	25
Билли	29-31
Бісмарк О.	55
Близнер А.	95
Богораз В.Г.	154, 155-156
Богословский Н.А.	141
Боргман И.И.	60
Брашман М.Д.	26
Брио А. (Бріо О.С.)	105, 197
Бронн	139
Будро	29-31
Бунзен Р.	97, 139, 179
Буш Н.	15
Бюффон Ж.-Л.Л. (Жорж-Луї Леклерк Бюффон)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
Вавілов М.І.	22
Вальдо, Франк	170
Вальтер	152-153
Вейнберг Я.И. (Вейнберг Я.І.)	204

Вернадський В.І.	1, 124, 138
Вике, Вильгельм	76
Винклер, Клеменс (К.О. Вінклер)	77
Виннер	91
Воейков А.И. (Воєйков О.І.)	171, 172-174, 183-184, 185-186, 187-188
Воскобойников М.	152-153
Воскресенський О.А.	85
Вюрц Ш.А.	90
Гано А. (Адольф Гано)	54
Гедан	32
Гейки А.	155-156
Геккер Н.Л.	151
Гельмгольц (Герман фон Гельмгольц)	50, 55, 58, 179
Гельмерсен Г.П.	106
Геміліан В. (Геміліан В.О.)	78
Гершель Д.	50
Гершун А.Л.	60
Гете	1
Гивартовский Г.А. (Гівартовський Г.А.)	100
Гинтервальднер И.М.	8
фон-Глазенап С.П.	48
Годри А. (Жан Альбер Годрі)	208
Головкинский Н. (Головкінський М.О.)	200
Гофман Э. (Гофман Э.К.)	106, 119
Грот П. (Пауль Генріх фон Грот)	103
Гугель Є.	164
фон-Гумбольдт А.	159
Гур'єв П.	164
Гуров А.В. (Гуров О.В.)	129, 201, 206, 207
Густавсон Г.Г.	73, 74, 97
Давидов А. (Давидов А.Ю.)	26
Даллэ, Габриэль	175
Дарвин Ч.	8, 140, 208
Дежнев С.	151
Декерт Э.	150
Демьянов Н.Я. (Дем'янов М.Я.)	99
Дидро	1
Дімо М.О.	22
Динисон	50
Докучаєв В.В.	11, 130, 135, 138, 168
Екатерина II	5
Жерар, Шарль Фредерик (Шарль Фредерік Жерар)	72, 79

Зайцев А.М. (Зайцев О.М.)	23, 93, 134
Зенгер Г.	75
Зилов П.А. (Зілов П.О.)	56-57
Зінін М.М.	85
Зупан Ал. (Зупан О.Г.)	158
Зыков С.П.	159, 160
Ивановский А.А.	155-156, 157
Ижевский В.	77
Ижицкий Н.Л.	141
Ільєв О.М.	46
Иностранцев А.А. (Іностранцев О.О.)	135, 136, 137, 144
Иноходцев П.	2
Иохельсон В.И.	151
Каминский А. (Камінський А.А.)	176
Кант	1, 49
Капустин М.Я.	97
Карпинский А.П.	148
Карцев А.А.	93
Келлер Б.О.	22
Кирпичев К.Л.	169
Кирхгоф Р.	179
Клейн	50
фон-Клэден Г.А. (Густав Адольф фон Кльоден)	159, 160
Клоссовский А.В. (Клосовський О.В.)	172-174, 177, 183-184, 193
Кобелль, Франц фон (Вольфганг Красавер Франц фон Кобель)	123
Кокшаров, Николай (Кокшаров М.І.)	119, 124
Коржинский С.И.	157
Косач М.П. (Косач М.П.)	170
Котляревский С.	152-153
Краснов А.Н. (Краснов А.М.)	11, 138, 161, 206
Криштафович Н. (Криштафович М.Й.)	130, 131, 132, 133
Кротов П. (Кротов П.І.)	147, 148, 154, 157
Крубер А.	149, 157
Крылов А.А. (Крилов О.О.)	204
Купфер А. (Купфер А.Я.)	178
Кюв'є	1
Лавров Н.И.	76
Ламанский В.В.	144
Ламанский, Сергей (Ламанський С.І.)	58
Ламарк	1, 8
Лаплас (П'єр-Сімон Лаплас)	1, 45, 46
Лаплас Ф.	50

Лассар-Кон (Ернст Лассар-Кон)	80
Лачинов Д.А. (Лачинов Д.О.)	179, 180, 183-184
Лебедев Н.О.	141
Леваковский И. (Леваковський І.Ф.)	139, 202
Левер'є У.	43-44
Левинсон-Лессинг Ф.Ю.	11, 103
Лейст Э.Е.	155-156
Ленц Э. (Ленц Е.Х.)	162, 179
Леонов В.	152-153
Леонтович С.	149
Лепехин И.	1, 5, 6, 7
Лесгафт Фр.	88-89, 90
Лёш А.	123
фон Либих	100
Литвинова Е.Ф.	32, 47
Литтров (Літтров Й.Й.)	24
Лобачевский Н.И.	32
Ломоносов А.М.	76
Ломоносов М.В.	126
Лохтин В. (Лохтін В.М.)	163
Луценко Е.И.	150, 155-156
Люпке, Роберт (Роберт Теодор Люпке)	81
Ляйэлли Ч. (Сер Чарльз Ляелл, або Лайелл)	140
Лясковский Н.Э. (Лясковський М.Е.)	96
Майков Л.Н.	155-156
Малевский К. (Малевський Костянтин)	125
Малис Л.Г.	53
Марковников В.В.	77
Маркс А.Ф.	51
Мейер, Виктор	93
Мейер, М. Вильгельм (Майер В., Мейер М.В.)	48, 50
Менделеев Д.И. (Менделеев Д.І.)	72, 73, 74, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 97, 138
Меншуткин Н. (Меншуткін М.О.)	84, 85
Мессер, Яков	49
Миклухо-Маклай Н.Н.	150
Мин А.	140
Митчелл О.М. (Мітчел О.М.)	50
Мор, Фридрих (Карл-Фрідріх Мор)	86, 189
Морозов Ю.И. (Морозов Ю.І.)	190, 203
Мороховец, Лев (Мороховець Л.З.)	87
Мушкетов И.В. (Мушкетов І.В.)	142, 143, 148, 195
Мышкин Н.П. (Мишкін М.П.)	59

Наке А. (Альфред Наке)	88-89, 90
Науманн	139
Неймайр М. (Мельхіор Неймар)	144
Нечаев А.В. (Нечаев О.В.)	104
Нечаев А.П.	103, 144
Неуймін Г.М.	51
Ніколаєв В.Ф.	158
Никольский А.М. (Нікольський О.М.)	10
Норманди А.	91
Носов 2-й	196
Ньюкомб	50
Ободовский, Александр (Ободовський О.Г.)	164
Обручев В.П. (Обручев В.А.)	157, 207
Озерецковский Н.	2
Олмстед	50
Оствальд В.	93
Павленков Ф.	32, 40, 47, 52, 70, 175
Павлов А.П.	151
Пастухов А.В.	154
Пауличке Ф.	155-156
Пашков В.	98
Пейкер М. І.	102
Пенк А.	149
Петри Э.Ю.	8, 154
Петрушевский Ф.Ф.	179
Пильчиков Н.Д. (Пильчиков М.Д.)	92, 183-184
Планк М.	55
Платонов К.К.	8
Погорельский П. (Погорельський П.М.)	29-31
Подозерский К.	149
Покровский К. (Покровський К.Д.)	51
Поморцев М. (Поморцев М.М.)	183-184, 191
Попов О.	54
Попова Н.М.	97
Пржевальский Е. (Пржевальський Є.М.)	33
Предтеченский Е.А.	175
Протасов А.	3
Пыпин А.Н.	24
Пюиссан	29-31
Пятницкий К.П.	10, 53
Пятницкий П.П.	145, 198, 199, 205
Ратцель	150
Резенер Ф.	35

Ренар А.Ф.	151
Реформатский С.Н. (Реформатський Сергій)	93
Рёнтген (Вільгельм Конрад Рентген)	60
Рихтер В.Ю. (Ріхтер В.Ю.)	73, 94, 95
Рогович А.	23
Розе, Генрих (Гайнріх Розе)	96
Розен Ф.Ф.	23
Розенбергер, Фердинанд (Йоган Карл Фердинанд Розенбергер)	61, 62, 63
Роско (Генрі Енфілд Роско)	97
Россевич Ю.Н.	34
Румовский С.	1
Рудзкий М.П. (Маврикій Рудзкій)	98, 146
Рыкачев М.А.	183-184, 185-186
Савин-Заболоцкий К.	154
Свен-Гедин С.	150
Севергин В.М. (Севергін В.М.)	126, 127
Сент-Ілер	1
Сент-Клер Девіль А.Е.	90
Серафимов В.	40
Серре И.А. (Жозеф Альфред Серре)	34
Сеченов И.М.	61, 62, 63, 87, 138
Синицкий Л.Д.	150, 151, 152-153, 155-156
Ситников А.	65, 98
Созонов С.И.	81
Соколовский Н.И. (Соколовський М.І.)	165-167
Соломко Є.В.	135
Спенсер В.Г.	35
Срезневский Б.И. (Срезневський Б.І.)	170, 187-188
Страхов Н. (Страхов М.М.)	13
Струве В.Я.	47
Стюарт, Бальфур	64
Танфильев Г.И. (Танфільєв Г.І.)	11, 155-156, 168
Тарнані І. К.	8
Тилло А.А.	154
Тимирязев К. (Тимірязєв К.А.)	14
Тимофеев В.Ф.	80, 98
Тимченко И.	27, 28
Тиндалль, Джон (Джон Тіндалль)	169
Тихомандрицкий М. (Тихомандрицький М.О.)	36, 37, 38
Тугарінов А.Я.	22
Тутковский П.А.	152-153, 154
Тюрин В.	55

Українка Леся	170
Улиг В.	144
Умлауф	150
Уэвелл, Вильям (Вільям Вевелл)	24
Федоров	91
Федченко Б.А.	150, 155-156
Федченко О.А.	150
Фізо	43-44
Фламарион, Камилл (Каміль Фламмаріон)	50, 52
Флеров А.Ф.	151, 152-153
Франкер [Л.-Б.].	39
Франкфурт С.Л.	99
Фрезениус Р. (Карл Ремігій Фрезеніус)	100
Фріш С.Е.	66
Фуко	43-44
Халатьянц Г.А.	152-153
Харузин Н.Н.	155-156
Хвольсон О.Д.	66, 67, 68, 69, 70
Хлебников П.А.	64
Ходнев А.И. (Ходнєв О.І.)	86
Хотинский М.С. (Хотинський М.С.)	41-41, 43-44, 45, 46
Хрущов К.Д.	128
Хрущов П. (Хрущов П.Д.)	65, 98
Цветков К.А.	157
Цюлковський К.Е.	54
Чебишев П.Л.	179
Черкасов В.	52
Чернай О.В.	12
Чириков, Андрей (Чиріков А.Д.)	101
Шансель Г. (Гюстав Шансель)	72, 79
Шимков А.П. (Шимков А.П.)	71
Шиперович Л.	95
Шмид, Эрнст Эрнард	194
Шмидт (Карл Ернст Генрих Шмідт)	102
Шорлеммер	97
Шпиндлер И.Б.	183-184, 185-186, 187-188
Шульгин П.И.	189
Шульце	99
Эббеке К.	123
Эдельштейн Я. (Едельштейн Я.С.)	206, 207
Юнг (Чарлз Огастес Янг)	53
Явейн Л.	94
Яцукович Н.К. (Яцукович М.К.)	74

ХРОНОЛОГИЧНИЙ ПОКАЖЧИК

1801

➤ Бюффон Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801. – Ч. 1. – **1**

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801. – Ч. 6. – **5**

1802

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1802. – Ч. 7. – **6**

1804

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1804. – Ч. 8. – **7**

1807

➤ Севергин, Василий Михайлович. Подробный словарь минералогический ... – В Санктпетербурге : при Императ. АН, 1807. – Т. 1. – **126**

➤ Севергин, Василий Михайлович. Подробный словарь минералогический ... – В Санктпетербурге : при Императ. АН, 1807. – Т. 2. – **127**

1811

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1811. – Ч. 2. – **2**

1812

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1812. – Ч. 4. – **3**

➤ Бюффон, Ж.-Л.Л. Всеобщая и частная естественная история ... – [В Санктпетербурге : иждивением Императ. АН, 1801 – 1812?]. – Ч. 5. – **4**

1837

➤ Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ... – Москва : В Унив. Тип., 1837. – **29-31**

➤ Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ... – Москва : В Унив. Тип., 1837. – **29-31**

1838

➤ Курс чистой математики / сост. по поручению Беллявена профессорами математики: Аллезом, Билли, Пюиссаном, Будро ... – Москва : В тип. Лазаревых Ин-та Вост. Яз., 1838. – **29-31**

➤ Ободовский, Александр. Физическая география ... – Санктпетербург : В тип. И. Глазунова и К°, 1838. – **164**

➤ Франкер [Л.-Б.]. Полный курс чистой математики ... – Санктпетербург : В тип. К. Вингебера, 1838. – Ч. 1. – **39**

1841

➤ Купфер А. Руководство к деланию магнетических и метеорологических наблюдений ... – Санкт-Петербург : в Тип. Экспедиции Заготовления Гос. Бумаг, 1841. – **178**

➤ Соколовский Н.И. География ... – Санктпетербург : [В тип. III Отд-ния Собств. Его Императ. Величества Канцелярии], 1841. – Ч. 3. – **165-167**

1843

➤ Соколовский Н.И. География ... – Санктпетербург : [В тип. Штаба Воен.-Учеб. Заведений], 1843. – Ч. 1. – **165-167**

➤ Соколовский Н.И. География ... – Санктпетербург : [В тип. Штаба Воен.-Учеб. Заведений], 1843. – Ч. 2. – **165-167**

1859

➤ Ленц Э. Физическая география ... – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1859. – **162**

➤ Мор Ф. Руководство к химическому анализу ... – Санктпетербург : Изд. Торг. Дома С. Струговщикова, 1859. – **86**

1861

➤ Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 1, кн. 1–11. – **41-42**

➤ Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 2, кн. 12–19. – **41-42**

➤ Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 3, кн. 20–22. – **43-44**

➤ Араго, Франсуа. Общепонятная астрономия ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 4, кн. 23–34. – **43-44**

➤ Гофман Э. Руководство к минералогии ... – Санктпетербург : в Тип. Императ. АН, 1861. – **106**

➤ Лаплас Изложение Системы Мира ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 1. – **45**

➤ Лаплас Изложение Системы Мира ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Общественная Польза», 1861. – Т. 2. – **46**

1862

➤ Розе, Генрих. Методический ход качественного анализа ... – Москва : в тип. Лазаревского ин-та вост. яз., 1862. – **96**

1863

➤ Вике, Вильгельм. Руководство к химическому анализу с примерами ... – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1863. – **76**

➤ Кокшаров, Николай. Лекции по минералогии ... – Санктпетербург : В тип. Императ. АН, 1863. – **124**

1864

➤ Гано А. Практический курс физики без математических вычислений ... – Одесса : в тип. Л. Нитче, 1864. – **54**

➤ Жерар, Шарль Фредерик. Аналитическая химия. Качественный анализ ... – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1864. – **79**

➤ Фрезениус Р. Руководство к качественному химическому ... – Москва : в Унив. Тип. (Катков и К°), 1864. – **100**

1865

➤ Норманди А. Таблицы химического анализа ... – Санктпетербург : Изд. Товарищества «Обществ. Польза», 1865. – **91**

➤ Шмид, Эрнст Эрнард. Очерк метеорологии ... – Москва : В Тип. В. Семен и К°, 1865. – **194**

1866

➤ Аналитическая химия. Количественный анализ ... – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1866. – Вып. 1. – **72**

➤ Аналитическая химия. Количественный анализ ... – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1866. – Вып. 2. – **73**

➤ Ляйэлль Ч. Основания геологии ... – [Москва : Изд. А. Глазунова, 1866]. – [Т. 1]. – **140**

1867

➤ Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях ... – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1867. – **88-89**

1868

➤ Мор, Фридрих. История Земли. Геология на новых основаниях ... – Москва : [В Тип. Грачева и комп.], 1868. – **189**

➤ Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях ... – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1868. – **90**

➤ Роско. Краткий учебник минеральной и органической химии ... – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1868. – **97**

➤ Шимков А.П. Опыт физического объяснения соотношения между теплотою и электричеством ... – Харьков : В Унив. Тип., 1868. – **71**

1869

➤ Аналитическая химия. Количественный анализ ... – Санктпетербург : Изд. товарищества «Обществ. Польза», 1869. – Вып. 3. – **74**

➤ Гуров А. Геологические исследования в южной части Харьковской губернии ... – Харьков : В Унив. Тип., 1869. – **129**

➤ Уэвелл, Вильям. [История индуктивных наук от древнейшего до настоящего времени ...]. – [Санкт-Петербург : Тип. Н. Тиблена и Комп., 1869]. – Т. 3. – **24**

1870

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1870. – **107**

➤ Леваковский И. О причинах различия в форме склонов речных долин ... – Харьков : В Унив. тип., 1870. – **139**

1871

➤ Брио А. Химико-минералогические исследования некоторых из представителей днепровских кристаллических пород ... – Харьков : В Унив. тип., 1871. – **105.**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1871. – **108**

➤ Протоколы заседаний Общества испытателей природы ... – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – **12**

➤ Труды Общества испытателей природы ... – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – Т. 3. – **16**

➤ Труды Общества испытателей природы ... – Харьков : В Унив. Тип., 1871. – Т. 4. – **17**

1872

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1872. – **109**

➤ Носов 2-й. О составлении горнопромышленных пластовых карт ... – Харьков : В Унив. Тип., 1872. – **196**

➤ Страхов Н. Мир как целое ... – Санктпетербург : Тип. К. Замысловского, 1872. – **13**

1873

➤ Ламанский, Сергей. Тепловой спектр солнечного и известкового света ... – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1873. – **58**

➤ Наке А. Курс химии, основанный на современных теориях ... – Санктпетербург ; Москва : Изд. книгопродавца М.О. Вольфа, 1873. – **88-89**

➤ Труды четвертого съезда русских естествоиспытателей ... – [Казань : тип. и литогр. К.А. Тилли], [1873]. – **23**

1874

➤ Брио А. Химическое исследование каменного угля из месторождений близ с. Новозономического ... – Харьков : В Унив. Тип., 1874. – **197**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1874. – **110**

➤ Труды Общества испытателей природы ... – Харьков : В Унив. Тип., 1874. – Т. 8. – **18**

1875

➤ Стюарт, Бальфур. Сохранение энергии ... – Санкт-Петербург : [Тип. В. Демакова], 1875. – **64**

1876

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1876. – **111**

➤ фон-Клёден Г.А. Всеобщая география ... – Санктпетербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1876. – Вып. 1–2. – **159**

➤ фон-Клёден Г.А. Всеобщая география ... – Санктпетербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1876. – Вып. 3. – **160**

➤ Тиндалль, Джон. Формы воды в виде облаков, рек, льда и ледников ... – Санкт-Петербург : Тип. В.П. Воленса, 1876. – **169**

1877

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1877. – **112**

➤ Морозов Ю. Гидрографические явления 1877 года ... – Харьков : В Унив. Тип., 1877. – **203**

1878

➤ Давидов А. Элементарная геометрия в объеме гимназического курса ... – Москва : Тип. Т. Рис, 1878. – **26**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1878. – **113**

➤ Спенсер В.Г. Геометрия путем изобретения ... – Санкт-Петербург : Тип. и хромолитогр. А. Траншеля, 1878. – **35**

1880

➤ Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1880. – Т. 13. – **19**

1881

➤ Программы и вопросы, составленные комиссией по исследованию вопроса об уменьшении проточных вод ... – Москва : Тип. и Литогр. С.П. Архипова и К°, 1881. – **204**

1882

➤ Клоссовский А. Новейшие успехи метеорологии ... – Одесса : Тип. П.А. Зеленого (б. Г. Ульриха), 1882. – **177**

➤ Морозов Ю.И. Практическое руководство к производству метеорологических наблюдений для изучения климата ... – Харьков : Тип. Губерн. Правления, 1882. – **190**

➤ Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1882. – Т. 15. – **20**

1883

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1883. – **114**

➤ Меншуткин Н. Аналитическая химия ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1883. – **84**

➤ Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1883. – Ч. 1. – **61**

1884

➤ Воейков А.И. Климаты земного шара в особенности России ... – Санкт-Петербург : [Тип. Министерства Путей Сообщения (А. Бенке)], 1884. – **171**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1884. – **115**

➤ Рихтер В. Химия углеродистых соединений или органическая химия ... – Харьков : Тип. М.Ф. Зильберберга, 1884. – **95**

1885

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1885. – **116**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1885. – **117**

➤ Кобелль, Франц фон. Таблицы для определения минералов ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1885. – **123**

1886

- Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1886. – **118**
- Пятницкий П.П. К исследованию дельты Западной Двины и Больдер-Аа ... – Харьков : В Унив. Тип., 1886. – **205**
- Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики с синхронистическими таблицами по математике, химии ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1886. – Ч. 2. – **62**
- Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. – Харьков : В Унив. Тип., 1886. – Т. 19. – **21**
- Хвольсон О.Д. Популярны лекции об электричестве и магнетизме ... – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1886. – **70**
- Чириков, Андрей. Руководство к качественному химическому анализу ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1886. – **101**

1887

- Записки Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1887. – Т. 12, вып. 1. – **9**
- Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1887. – **119**
- Иностранцев А.А. Геология ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1887. – Т. 2. – **136**
- Пятницкий П.П. Предварительное сообщение о нахождении бурого угля близ с. Люботина ... – Харьков : В Унив. Тип., 1887. – **199**

1888

- Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1888. – **120**
- Мушкетов И.В. Физическая геология ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1888. – Ч. 2. – **143**
- Пятницкий П.П. Несколько слов по поводу выходов верхнего яруса каменноугольных известняков ... – Харьков : В Унив. Тип., 1888. – **198**
- Труды Геологического Комитета. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Якобсона], 1888. – Т. 6, вып. 1. – **147**
- Труды Геологического Комитета. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Якобсона], 1888. – Т. 6, вып. 2. – **148**

1889

- Винклер, Клеменс. Практический курс объемного анализа ... – Москва : Тип. В.В. Исленьева, 1889. – **77**
- Иностранцев А.А. Геология ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1889. – Т. 1. – **135**
- Лачинов Д.А. Курс метеорологии и климатологии ... – Санкт-Петербург : [Тип. Товарищества «Обществ. Польза»], 1889. – **179**
- Менделеев Д. Основы химии ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1889. – **82**
- Поморцев М. Очерк учения о предсказании погоды ... – Санкт-Петербург : Тип. «Артиллер. Журн.», 1889. – **191**

➤ Программы и наставления для наблюдений и собирания коллекций ... – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1889. – **11**

➤ Пятницкий П.П. Отчет Обществу испытателей природы ... – Харьков : В Унив. Тип., 1889. – Ч. 3. – **145**

➤ Труды Общества Естествоиспытателей ... – Казань : Тип. Императ. Ун-та, 1889. – Вып. 1. – **15**

1890

➤ Даллэ, Габриэль. Предсказание погоды ... – Санкт-Петербург : [Тип. Ю.Н. Эрлих], 1890. – **175**

➤ Леваковский И. Воды России по отношению к ее населению ... – Харьков : В Унив. Тип., 1890. – **202**

1891

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1891. – **121**

➤ Мессер, Яков. Звездный атлас для небесных наблюдений ... – Санкт-Петербург : [Тип. Э. Гоппе], 1891. – **49**

➤ Мушкетов И.В. Физическая геология ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1891. – Ч. 1. – **142**

➤ Рудзкий М.П. К теории векового охлаждения земли ... – Одесса : Тип. А Шульце, 1891. – **146**

1892

➤ Гинтервальднер И.М. Руководство к составлению естественно-научных коллекций ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1892. – **8**

➤ Зайцев А. Геологические исследования в Николае-Павдинском округе ... – Санкт-Петербург : [Тип. А. Якобсона], 1892. – **134**

➤ Записки Императорского С.-Петербургского Минералогического Общества. – Санкт-Петербург : [Тип. А. Якобсона], 1892. – **122**

➤ Мороховец, Лев. Единство протеиновых тел ... – Москва : Унив. тип., 1892. – Ч. 1. – **87**

➤ Розенбергер, Фердинанд. Очерк истории физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1892. – Ч. 3, вып. 1. – **63**

➤ Труды физико-химической секции Общества опытных наук ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1892. – Вып. 1. – **98**

➤ Фламарион, Камилл. Общедоступная астрономия ... – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1892. – **52**

1893

➤ Гемелиан В. О химическом составе Харьковской водопроводной воды ... – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1893. – **78**

➤ Головкинский Н. Источники Чатырдага и Бабугана ... – Симферополь : Тип. Спиро, 1893. – **200**

➤ Литвинова Е.Ф. В.Я Струве. Его жизнь и научная деятельность ... – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1893. – **47**

➤ Малевский К. Систематика минералогии ... – [Ново-Александрия, 1893–1894]. – **125**

- Материалы для геологии России ... – Москва : [Тип. Императ. АН], 1893. – Т. 16. – **141**
- Метеорологический Вестник ... – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1893. – Т. 3. – **183-184**
- 1894**
- Гуров А.В. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) ... – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1894. – **201**
- Каминский А. Годовой ход и географическое распределение влажности воздуха на пространстве Российской империи ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1894. – **176**
- Руководство для метеорологических наблюдений. – Харьков : Тип. Губерн. Правления, 1894. – **192**
- Труды метеорологической сети Юго-Запада России ... – Одесса : Тип. П. Францова, 1894. – Вып. 6. – **193**
- Хрущов К.Д. О крупнозернистых шаровых породах ... – Санкт-Петербург : Тип. А. Якобсона, 1894. – **128**
- 1895**
- Иностранцев А.А. Геология ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1895. – Т. 2. – **137**
- Краснов А.Н. Основы земледения ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – Вып. 2. – **161**
- Лачинов Д.А. Основы метеорологии и климатологии ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1895. – **180**
- Литвинова Е.Ф. Н.И. Лобачевский. Его жизнь и научная деятельность ... – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1895. – **32**
- Менделеев Д. Основы химии ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1895. – **83**
- Метеорологический Вестник ... – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1895. – Т. 4. – **183-184**
- Мушкетов И.В. Краткий курс петрографии ... – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1895. – **195**
- Реформатский С.Н. Начальный курс органической химии ... – Киев : Тип. П. Барского, 1895. – **93**
- Тимирязев К. Некоторые основные задачи современного естествознания ... – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – **14**
- Тихомандрицкий М. Теория эллиптических интегралов и эллиптических функций ... – Харьков : Тип. Зильберберга, 1895. – **38**
- Эдельштейн Я. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) ... – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберг, 1895–1896. – Вып. 1. – **206**
- Эдельштейн Я. Гидрогеологическое исследование (изучение подземных и родниковых вод) . – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберг, 1895. – Вып. 2. – **207**

1896

- Бертран, Жозеф. Теоретическая арифметика ... – Санкт-Петербург : Тип. М.М. Стасюлевича, 1896. – **25**
- Годри А. Палеонтология ... – Санкт-Петербург : Тип. А. Пороховщикова, 1896. – **208**
- Ежегодник по геологии и минералогии России ... – Варшава : В Тип. Товарищества С. Оргельбранда Сыновей, 1896–1897. – Т. 1. – **130**
- Метеорологический Вестник ... – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1896. – Т. 5. – **185-186**
- Метеорологический Вестник ... – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1896. – Т. 6. – **185-186**
- Пильчиков Н.Д. Материалы к вопросу о приложении термодинамического потенциала ... – Одесса : Тип. Штаба Одес. Воен. Округа, 1896. – **92**
- Рёнтген. Новый род лучей ... – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1896. – **60**
- Франкфурт С.Л. Методы химического исследования веществ растительного происхождения ... – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1896. – **99**

1897

- Вальдо, Франк. Современная метеорология ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1897. – **170**
- Грот П. Физическая кристаллография ... – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1897. – **103**
- Ежегодник по геологии и минералогии России ... – Варшава : В Тип. Варшав. Губерн. Правления, 1897–1898. – Т. 2. – **131**
- Краснов А.Н. Формы поверхности суши и деятели их создающие ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – **138**
- Лассар-Кон. Химия в обыденной жизни ... – Санкт-Петербург : [Тип. В.С. Балашева и К°], 1897. – **80**
- Лохтин В. О механизме речного русла ... – Санкт-Петербург : [Тип. М-ва Путей Сообщения], 1897. – **163**
- Люпке, Роберт. Основания электрохимии ... – Санкт-Петербург : Типо-литогр. наследн. И.А. Фролова, 1897. – **81**
- Меншуткин Н. Аналитическая химия ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1897. – **85**
- Покровский К. Путеводитель по небу ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Маркса, ценз. 1897. – **51**
- Серре И.А. Курс высшей алгебры ... – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. Товарищества М.О. Вольф, [1897]. – **34**
- Танфильев Г.И. Физико-географические области Европейской России ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1897. – **168**
- Труды Общества физико-химических наук ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – Вып. 7. – **65**

1898

- Гельмгольц. Фарадеевская речь ... – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1898. – **55**

- Ежегодник по геологии и минералогии России ... – Ново-Александрия, 1898–1899. – Т. 3. – **132**
- Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1898. – 1897 год; кн. 3–4. – **149**
- Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1898. – 1898 год; кн. 1–2. – **150**
- Метеорологические наблюдения, произведенные на станции Института Сельского Хозяйства и Лесоводства ... – [Ново-Александрия], 1898. – **181**
- Метеорологические наблюдения, произведенные на станции Института Сельского Хозяйства и Лесоводства ... – [Ново-Александрия], 1898. – **182**
- Тихомандрицкий М. Курс теории вероятностей ... – Харьков : Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг, 1898. – **37**
- Хвольсон О.Д. Курс физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1898. – Т. 2. – **68**
- 1899**
- Альдис, Вильям Стидмен. Смотри на небо! ... – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1899. – **40**
- Бевад И.И. О реакции азотистых эфиров и нитропарафинов с цинкалкилами ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1899. – **75**
- Записки математического отделения Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. А. Шульце, 1899. – Т. 16. – **27**
- Записки математического отделения Новороссийского Общества Естествоиспытателей. – Одесса : Тип. А. Шульце, 1899. – Т. 19. – **28**
- Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1898 год; кн. 3–4. – **151**
- Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1899 год ; кн. 1. – **152-153**
- Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1899. – 1899 год; кн. 3. – **152-153**
- Зупан Ал. Основы физической географии ... – Санкт-Петербург : Тип. А. Бенке, 1899. – **158**
- Метеорологический Вестник – Санктпетербург : Тип. Императ. АН, 1899. – Т. 9. – **187-188**
- Митчелл О.М. Небесные светила или планетные и звездные миры ... – Москва : [Первая жен. тип. Е. Гербек], [между 1899–1907]. – **50**
- Неймайр М. История земли ... – Санкт-Петербург : Изд. Книгоизд. Товарищества «Просвещение», 1899. – **144**
- Пржевальский Е. Аналитическая геометрия ... – Москва : Тип. Г. Лисснера и А. Гешеля, преemn. Э. Лисснера и Ю. Романа, 1899. – **33**
- Рихтер В. Учебник неорганической химии по новейшим воззрениям ... – Санкт-Петербург : [Типо-литогр. Шредера], 1899. – **94**
- Тихомандрицкий М. Курс дифференциального и интегрального исчислений ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1899. – **36**
- Юнг. Солнце ... – Санкт-Петербург : Тип. Евдокимова, 1899. – **53**

➤ Хвольсон О.Д. Курс физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1899. – Т. 3. – **69**

1900

➤ Воейков А.И. Метеорология ... – Санкт-Петербург : [Тип. «В.С. Балашев и К°»], 1900. – **172-174**

➤ Ежегодник по геологии и минералогии России ... – Варшава ; Ново-Александрия, 1900–1901. – Т. 4. – **133**

➤ Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1899 год; кн. 4. – **154**

➤ Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1900 год; кн. 1. – **155-156**

➤ Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1900. – 1900 год; кн. 2–3. – **155-156**

➤ Зилов П.А. Курс физики ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – Ч. 1. – **56-57**

➤ Зилов П.А. Курс физики ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – Ч. 2. – **56-57**

➤ Мейер, М. Вильгельм. Мироздание ... – Санкт-Петербург : Книгоизд. Товарищество «Просвещение», 1900. – **48**

➤ Метеорологический Вестник ... – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1900. – Т. 10. – **187-188**

➤ Мышкин Н.П. Конспект лекций по учению об электричестве и магнетизме ... – [Ново-Александрия, 1900]. – **59**

➤ Нечаев А.В. Лекции кристаллологии, минералогии и геологии ... – Киев : Типо-Литогр. «Прогресс», 1900. – **104**

➤ Никольский А.М. Летние поездки натуралиста ... – Санкт-Петербург : Тип. СПб. АО печ. дела в России Е. Евдокимов, 1900. – **10**

➤ Хвольсон О.Д. Краткий курс физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1900. – Ч. 3. – **66**

➤ Хвольсон О.Д. Курс физики ... – Санкт-Петербург : [Тип. М. Стасюлевича], 1900. – Т. 1. – **67**

➤ Шмидт. Руководство [Химический анализ] ... – Б. м., [до 1900]. – **102**

1901

➤ Землеведение ... – Москва : Товарищество тип. А.И. Мамонтова, 1901. – 1900 год; кн. 4. – **157**

➤ Труды Саратовского Общества Естествоиспытателей и Любителей Естествознания. – Саратов : Паровая скоропеч. Губерн. Правления, 1901. – Т. 1. – **22**

ПЕРЕЛІК ТИПОГРАФІЙ І ВИДАВЦІВ ЗА МІСТАМИ

Варшава – 133

Тип. Варшав. Губерн. Правления (ул. Медовая, 20) – 131

Тип. Варшав. Учеб. Округа (Краковское Предместье, № 3) – 56-57, 75

Тип. Товарищества С. Оргельбранда Сыновей (Краковское Предместье, 66) – 130

Казань

Тип. и литогр. К.А. Тилли (Грузинская ул., собств. дом) – 23

Тип. Императ. Ун-та – 15

Киев

Изд. студ.: Р. Заленский и П. Пуховский – 104

Тип. П. Барского (Крещатик, дом № 40) – 93

Типо-Литогр. «Прогресс» (Б.-Подвальная против Золотых ворот) – 104

Москва

Изд. А. Глазунова (Изд. книгопродавца А.И. Глазунова) – 140, 189

Изд. книгопродавца М.В. Клюкина (Моховая, д. Бенкендорф) – 50

Изд. Кн. Маг. Ф.И. Салаева – 26

Изд. В.Н. Маракуева – 14

Изд. Товарищества М.О. Вольф (Изд. книгопродавца М.О. Вольфа) (Кузнецкий Мост, № 12; Кузнецкий Мост, дом Рудакова) – 34, 88-89, 90

Первая жен. тип. Е. Гербек (2-я Мещанская, 26) – 50

Тип. Грачева и комп. (у Пречистенских ворот, д. Миляковой) – 189

Тип. и Литогр. С.П. Архипова и К^о (Большая Кисловка, собств. дом) – 204

Тип. Императ. АН – 141

Тип. В.В. Исленьева (Средняя Кисловка, дом Архипова) – 77

Тип. Лазаревского ин-та вост. яз. (Тип. Лазаревых Ин-та Вост. Яз.) – 96, 29-31

Тип. Г. Лисснера и А. Гешеля, преемн. Э. Лисснера и Ю. Романа (Воздвиженка, Крестовоздвиженский пер., д. Лисснера) – 33

Тип. Т. Рис – 26

Тип. В. Семен и К^о – 194

Типо-литогр. Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о (Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о) (Пименовская ул., собств. дом) – 14, 99

Товарищество тип. А.И. Мамонтова (Леонтьевский переулок, д. Мамонтова) – 149, 150, 151, 152-153, 154, 155-156, 157

Унив. Тип. (Страстной бульвар) – 29-31, 87

Унив. Тип. (Катков и К^о) – 100

Ново-Александрия – 59, 125, 132, 133, 181, 182

Одесса

Тип. П.А. Зеленого (б. Г. Ульриха) (*Красный переулок, дом № 3-й*) – 177

Тип. Л. Нитче – 54

Тип. «Одесского Вестника» (*Екатерининская ул., дом Бубы*) – 9

Тип. П. Францова (*Пушкинская ул., № 20*) – 193

Тип. Штаба Одес. Воен. Округа (*Тираспольская, № 14*) – 92

Тип. А. Шульце (*Ланжероновская ул., дом Карузо, № 36*) – 27, 28, 146

Санкт-Петербург (Санктпетербург)

Изд. Империум Императ. АН – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7

Изд. А.Ф. Девриена – 8, 80, 170, 172-174, 180

Изд. картогр. заведения А. Ильина (*на углу Екатерингофского проспекта и Б. Мастерской, д. № 11/43*) – 171

Изд. Книгоизд. Товарищества «Просвещение» (*7 рота, собств. дом № 20; Фонтанка, 52*) – 48, 144

Изд. книгопродавца М.О. Вольфа (*Гостинный двор, № 18-20; Фонтанка, 59*) – 88-89, 90

Изд. книгопродавца А. Смирдина – 39

Изд. Кн. маг. А.Ф. Цинзерлинга, бывший Мелье и К° – 94

Изд. А.Ф. Маркса (*Ср. Подъяческая, № 1*) – 51

Изд. Ф. Павленкова – 40, 175, 179

Изд. М.И. Попова (*Малая Садовая, д. № 2*) – 35

Изд. ред. журн. «Всемирный путешественник» – 160

Изд. ред. журн. «Знание» – 169

Изд. К.Л. Риккера (*Невский проспект, 14*) – 49, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 103, 123

Изд. «Рус. Кн. торговли» – 24

Изд. Товарищества «Знание» (*Невский, 92*) – 10

Изд. Товарищества «Общественная Польза» (*Большая Подъяческая, № 39; по Мойке, у Круглого рынка, № 5*) – 41-42, 43-44, 45, 46, 70, 72, 73, 74, 79, 91, 97, 159, 160, 179

Изд. Торг. Дома С. Струговщикова, Г. Похитонова, Н. Водова и Ко – 86

Тип. «Артиллер. Журн.» (*Фуриштатская ул., № 13*) – 191

Тип. «В.С. Балашев и К°» (*Фонтанка, 95*) – 80, 172-174

Тип. А. Бенке (*Новый переулок, № 2*) – 158

Тип. К. Вингебера – 39

Тип. В.П. Воленса (*Поварской пер., д. № 2*) – 169

Тип. И. Глазунова и К° – 164

Тип. Э. Гоппе (*Вознесенский пр., № 53*) – 49

Тип. В. Демакова (*Новый пер., д. № 7*) – 64, 82, 83, 84, 85, 168

Тип. Е. Евдокимова (*Б. Итальянская, № 11*) – 11, 53

Тип. К. Замысловского (*Большая Мещанская, д. № 33*) – 13

Тип. и хромофотогр. А. Траншеля (*Стремянная ул., № 12*) – **35**
Тип. Императ. АН (*Васильев Остров, 9 л., № 12*) – **8, 58, 76, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 124, 126, 127, 162, 176, 183-184, 185-186, 187-188**
Тип. Министерства Путей Сообщения (А. Бенке) (*Фонтанка, 99*) – **171**
Тип. Министерства Путей Сообщения (Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о) (*Фонтанка, 117*) – **163**
Тип. А. Пороховщикова (*Гороховая ул., № 12; Бассейная ул., 3-5*) – **208**
Тип. СПб. АО печ. дела в России Е. Евдокимов (*Троицкая ул., 18*) – **10**
Тип. П.П. Сойкина (*Стремянная, 12*) – **32, 55**
Тип. М.М. Стасюлевича (*Васильев Остров, 5 л., д. 28*) – **25, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 123, 135, 136, 137, 142, 143**
Тип. Н. Тиблена и Комп. – **24**
Тип. III Отд-ния Собств. Его Императ. Величества Канцелярии – **165-167**
Тип. Штаба Воен.-Учеб. Заведений – **165-167**
Тип. Экспедиции Заготовления Гос. Бумаг – **178**
Тип. Ю.Н. Эрлих (*Садовая, № 9*) – **40, 47, 52, 60, 175, 195**
Тип. А. Якобсона (*Васильев Остров, 7-я лин., № 4*) – **118, 119, 120, 121, 122, 128, 134, 147, 148**
Типо-фотогр. Высочайше утвержд. Т-ва И.Н. Кушнерев и К^о (*Пименовская ул., собств. дом*) – **14, 99**
Типо-фотогр. наследн. И.А. Фролова (*Галерная ул., № 6*) – **81**
Типо-фотогр. Шредера (*Гороховая, 49*) – **94**

Саратов

Паровая скоропеч. Губерн. Правления – **22**

Симферополь

Тип. Спиро – **200**

Харьков

Изд. Кн. Маг. Кервили и К^о – **95**

Паровая Тип. и Фотогр. Зильберберга (Тип. и Фотогр. М.Ф. Зильберберга) (*Рыбная ул., д. 25, д. 30*) – **37, 38, 78, 201, 206, 207**

Тип. Губерн. Правления (*Петровский переулок, д. № 17*) – **190, 192**

Тип. А. Дарре (*Московская ул., д. № 19; Рыбная ул., № 28*) – **36, 65, 98, 101, 138, 161**

Унив. Тип. – **12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 71, 105, 129, 139, 145, 196, 197, 198, 199, 202, 203, 205**

ПОКАЖЧИК ПРОВЕНІЄНЦІЙ

БІБЛІОТЕКИ УСТАНОВ

Высшие Коммерческие Курсы Харьковского Купеческого Общества
(печатка) – 171

Императорский Харьковский Университет:

▪ Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета
(печатка) – 14, 67, 77, 79, 84, 86, 91, 93, 99, 100, 136, 142, 143, 177, 179, 190

▪ «Агрон. Лабор.» (штамп на корінці палітурки) – 14, 61, 62, 63, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 76, 77, 79, 84, 86, 87, 99, 100, 102, 135, 136, 142, 143, 179, 190, 191

▪ «Въ Агрономич. Лабораторию» (напис на палітурці) – 78

Коммунистический Университет им. тов. Артема:

▪ Библиотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільсько-Господарської Школи ім. тов. Артема (печатка) – 144

▪ Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема (Библиотека Комуністичного Університета ім. т. Артема) (печатка) – 26, 29-31, 37, 39, 40, 41-42, 43-44, 45, 46, 47, 53, 60, 138, 162, 164, 171, 189, 194, 208

▪ Библиотека Українського Комуністичного Сільсько-Господарського Університету ім. Артема (печатка) – 16

Ново-Александрійський Інститут Сельского Хозяйства и Лесоводства
(нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва):

▪ Библиотека Института Сельского хозяйства и Лесоводства п. Ново-Александрия Люблинской губ. (печатка) – 59

▪ Из библиотеки института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Новой Александрии (печатка) – 59

▪ Библиотека Ново-Александрійського Інститута Сельского Хозяйства и Лесоводства (печатка) – 9, 21, 22, 27, 28, 33, 38, 66, 99

▪ Вятско-Пермское землячество Ново-Александрійського інститута сельского хозяйства и лесоводства (печатка) – 104

▪ Минералогический Кабинет Ново-Александрійського Інститута Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков (печатка) – 16, 17, 18, 19, 20, 23, 107, 108, 109, 110, 11, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 139, 141, 145, 146, 147, 148, 198, 199, 202, 203, 205

▪ Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института (печатка) – 36, 56-57, 66, 82, 83, 94, 95, 97, 101, 103, 104, 137, 180

▪ «Передано в студ. Уч.-Вспом. Б-ку. 1920 г.» (запис) – 39

▪ «Дар ст. Каверъ С.В. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке

сентября 18 дня 1922 г.» (*штамп*) – **137**

▪ «Дар студента Карпова Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке» (*штамп*) – **82**

▪ «Дар студента Колисниченко Ф.М. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке» (*штамп*) – **95**

▪ «Дар студента С. Чорбы Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке 20/V911» (*штамп*) – **94**

▪ «Дар студентки Таисии Николаевны Сергиевской Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке сентября 20 дня 1922 г.» (*штамп*) – **83**

▪ «В 1917 г. книгу передано в Студенческую Учебно-Вспомогательную Библиотеку» (*напис*) – **66**

▪ «Дар Учебно-вспомогательной б-ке студ. [без дарителя]» (*штамп*) – **66**

▪ «Книга приобретена через посредство швейцара Марка у неизвестного мне лица. Н. Карпов» (*напис на II с. обкладинки*) – **66**

▪ «Пожертвована Бубновымъ» (*возможно запис бібліотекаря*) – **104**

Псковское среднее сельскохозяйственное училище:

▪ Библиотека Псковского среднего сельскохозяйственного училища (*печатка*) – **66**

▪ «Б.П.С.-Х.У.» (*штамп на корінці палітурки*) – **66**

«Учительская библиотека» (*штамп*) – **29-31, 39, 162, 164, 165-167**

Харківський зерновий інститут:

▪ Фундаментальна Бібліотека Харківського зернового інституту (*печатка*) – **34, 176**

Харьковские высшие женские курсы:

▪ Геологический кабинет Харьковских высших женских курсов (*печатка*) – **128, 146, 195, 197**

Харьковский Женский Университет, учрежденный Обществом Трудящихся Женщин:

▪ Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденный Обществом Трудящихся Женщин (*печатка*) – **55, 75, 81**

Харьковский институт благородных девиц:

▪ Библиотека Харьковского института благородных девиц (*печатка*) – **175**

Харьковский Коммерческий Институт:

▪ Библиотека Харьковского Коммерческого Института (*печатка*) – **82, 159, 160**

Харьковское 1-е высшее начальное училище:

- Библиотека Харьковского 1-го высшего начального училища (*печатка*) – **29-31, 39, 162, 164, 165-167, 178**

Харьковское 2-е реальное училище:

- Библиотека Харьковского 2-го реального училища (*печатка*) – **32**
- Фундаментальная библиотека Харьковского 2-го реального училища (*печатка*) – **124**
- «Б.Х.2.Р.У.» (*штамп на корінці палітурки*) – **32**

Харьковское Уездное Училище:

- Харьковское Уездное Училище (*печатка*) – **29-31, 39, 164**
- «Библиотека Харьковского Уездного училища» (*запис*) – **16**

Центральная Партийная Школа при Ц.К.К.П.У:

- Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У (*печатка*) – **26, 29-31, 39, 50, 51, 88-89, 90, 162, 164, 165-167, 178**

ОСОБИСТІ БІБЛІОТЕКИ

- «Вячеславъ Владимировичъ Александровъ. Кандидатъ Ест. Наукъ» (*власницький штамп*) – **35**
- «Изъ книгъ М.А. ...» (*штамп особистої бібліотеки*) – **51**
- «Бахтіяровъ» (*власницький автограф*) – **26**
- «А. Б.» (*штамп*) – **103**
- «П. Гамбургеръ. Киевъ» (*автограф*) – **104**
- «Из Учебной библиотеки Влад. Гераклитова» (*рукописний екслібрис*) – **178**
- «В. Г.» (*вензелевий екслібрис*) – **178**
- «В. Г.» (*власницький штамп*) – **25**
- «Николай Гротъ» (*печатка*) – **13**
- «Н. Г.» (*власницький штамп*) – **13**
- «Священникъ Иоаннъ Николаевичъ Дмитревский» (*печатка*) – **53**
- «Н. Дорофеевъ» (*власницький автограф*) – **99**
- «А.М. Ильевъ» (*власницький штамп*) – **45, 46**
- «Н. Кононенко(?)» (*власницький автограф*) – **189**
- «Инженеръ Строитель Д.И. Кочеринъ» (*екслібрис*) – **200**
- «Изъ книгъ Константина Лебедева» (*рукописний автограф*) – **36**
- «Левак(?)овского» (*власницький автограф*) – **118**
- «Ив. Львовъ(?)» (*власницький автограф*) – **109**
- «Ф. К. М.» (*штамп*) – **194**
- «ВНиколаевъ» (*власницький автограф*) – **158**
- «А.В.Н.» (*власницький штамп*) – **24**
- Н. Панайот-Миронич (*печатка*) – **208**

- «Александръ Владимировичъ Рутченко» (*печатка*) – **123**
- «А. Р.» (*штамп*) – **123**
- «Иванъ Николаевичъ Селинь» (*власницький штамп*) – **36**
- «Д.С.» (*рукописний автограф*) – **64, 170, 172-174**
- «И.К. Тарнани» (*власницький автограф*) – **8**
- «Третьякова Л.С.(?)» (*автограф*) – **104**

ДАРЧІ НАПИСИ

- дарчий напис А. Зайцева «Глубокоуважаемому Ивану Федоровичу Леваковскому отъ автора» – **134**
- дарчий напис И. Леваковского «Николаю Евдокимовичу Дорофееву отъ автора» – **202**
- дарчий напис М.О. Тихомандрицького «Павлу Эмилиевичу Лейкфельду от автора» – **37**
- дарчий напис «Отъ Полковника Ильи Васильевича Ч[Г?]укчина Илье Борисовичу Брусинцеву» – **97**
- дарчий надпис «Глубокоуважаемому Господину Профессору Николаю Александровичу Черно... от ...» – **81**

КНИЖКОВІ МАГАЗИНИ

- «Книжный магазин А.Е. Алексеева в Екатеринославе» (*печатка*) – **60**
- «Антикварная Книжная Торговля А.Г. Ермолина-Степанова. Саратов» (*печатка*) – **33**
- Книжный Студенческий Магазин Липки Зайфмана. Ново-Александрия Люблинской губ. (*печатка*) – **180**
- «Книжный магазинъ Ф.А. Иогансонъ въ Харьковѣ» (*печатка*) – **56-57, 94**
- «Книжный магазинъ Ф.К. Миллеръ. Харьковъ» (*печатка*) – **142**
- «Книжный магазинъ А.Л. Перельцевейга въ Полтавѣ» (*печатка*) – **158**
- «Укр[культ]торг. Магазин № 3. Харків. Цена 50 руб.» (*печатка*) – **34**

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Баренбаум И.Е. История книги : учебник / И.Е. Баренбаум. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Книга, 1984. – 248 с.
2. БСЭ : [в 30 т.] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Москва : Сов. энциклопедия, 1970–1978. – 30 т.
3. Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : наказ Міністерства культури України від 14 черв. 2016 р., № 437 ; зареєстрована в Міністерстві юстиції України 08 лип. 2016 р., № 936/29066 [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text> (дата звернення: 29.11.2020).
4. Клепиков С.А. Филигранные и штампы на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв. / С.А. Клепиков. – Москва : Изд-во Всесоюз. книжной палаты, 1959.
5. Книговедение : энциклопедический словарь / ред. коллегия : Н.М. Сикорский (гл. ред.) и др. – Москва : Сов. энциклопедия, 1982. – 664 с. : ил.
6. Ковальчук Г.І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г.І. Ковальчук. – Київ : НБУВ, 2004. – 644 с.
7. Ковальчук Г.І. Теорія та практика роботи з рідкісними й цінними книгами / Г.І. Ковальчук // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського / Нац. акад. пед. наук України. – Київ : Педагогічна думка, 2010. – Вип. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти : сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 46–51.
8. Правила составления библиографического описания старопечатных изданий / Рос. гос. б-ка ; сост. И.М. Полонская, Н.П. Черкашина. – 2-е изд., перераб. и доп. / науч. ред. Н.П. Черкашина. – Москва : Пашков дом, 2003. – 400 с. : ил.
9. Энциклопедический словарь : в 43 т. / под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского. – Санкт-Петербург : тип. АО «Брокгауз-Ефрон», 1890–1907. – Т. 1–43.

ЗМІСТ

Від укладачів	3-5
Природознавство	6-18
Математика	19-25
Астрономія	26-35
Фізика	36-46
Хімія	47-68
Кристалографія	69-70
Мінералогія	71-80
Геологія	81-94
Фізична географія	95-106
Метеорологія	107-119
Петрографія	120
Економічна геологія. Родовища корисних копалин	121
Гідрологія. Гідросфера	122-127
Палеонтологія	128
Іменний показчик	129-135
Хронологічний показчик	136-146
Перелік типографій і видавців за містами	147-149
Показчик провенієнцій	150-153
Література та джерела	154

Кандаурова Олена Дмитрівна
Жидких Ірина Петрівна

**Серія бібліографічних покажчиків
«Книжкові скарби ФБ ХНАУ імені В.В. Докучаєва»**

Назустріч 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В.В. Докучаєва

**ЦІННІ ВИДАННЯ
ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
ХНАУ ім. В. В. ДОКУЧАЄВА**

Випуск 4

«Видання з природничих наук» (XIX ст.)

Частина 1

Природознавство. Математика. Астрономія. Фізика. Хімія. Кристалографія.
Мінералогія. Геологія. Фізична географія. Метеорологія. Петрографія.
Економічна геологія. Гідрологія. Палеонтологія

Редакція авторів-укладачів

Комп'ютерний набір О.Д. Кандаурова, І.П. Жидких
Дизайн та верстка І.П. Жидких

